

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра економіки, організації та управління підприємствами

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

на тему Економічна діяльність підприємства та обґрунтування пропозицій її
удосконалення

Виконав здобувач 4 курсу,
групи ЕП-20-1
спеціальності 051 Економіка
Овчаренко Є. А.

Керівник Рябикіна К.Г.

Рецензент Рябикіна Н.І.

м. Кривий Ріг
2024 рік

КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра економіки, організації та управління підприємствами
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 051 Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Зав. кафедри ЕОУП,
доктор економічних наук,
професор Шахно А.Ю.

« ____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
здобувачеві вищої освіти

Овчаренко Єлизаветі Анатоліївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: Економічна діяльність підприємства та обґрунтування пропозицій її удосконалення

Керівник теми Рябикіна Катерина Григорівна, к.е.н., доцент

Затверджені наказом по університету від «02» квітня 2024 року №241с

2. Строк подання здобувачем роботи: 05.06.2024.

3. Вихідні дані до роботи: управлінська та фінансова звітність підприємств, монографії, наукові статті зарубіжних і вітчизняних учених, аналітичні журнали, нормативно-правові акти, інформація Державної служби статистики України, аналітичних, рейтингових і маркетингових агенцій, дані мережі Інтернет

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): теоретичне дослідження сутності економічної діяльності підприємства, методичні основи оцінювання ефективності економічної діяльності; аналіз техніко-економічних показників діяльності та фінансового стану АТ «Кривбасзалізрудком» (надалі АТ «КЗРК»); аналіз показників ефективності діяльності підприємства; визначення факторів впливу та встановлення залежності між факторами впливу та показниками ефективності діяльності підприємства; обґрунтування пропозицій з удосконалення економічної діяльності підприємства.

5. Перелік графічного матеріалу: місце підприємств у сфері підприємницької та

господарської діяльності, співвідношення між видами діяльності; групи показників у системі оцінювання економічної ефективності промислового підприємства; аналіз основних техніко-економічних показників діяльності підприємства за 2018–2022 роки; аналіз витратних, ресурсних та дохідних показників ефективності діяльності підприємства за 2018–2022 роки; дані для проведення факторного аналізу, факторна модель фондівддачі АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки; пропозиції, головні внутрішні та зовнішні чинники підвищення ефективності економічної діяльності; структура різних видів кріплення, розрахунок економічного ефекту від заміни профілю СП-22 на СП-17.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Рябикіна К.Г., доцент кафедри ЕОУП		
Розділ 2	Рябикіна К.Г., доцент кафедри ЕОУП		
Розділ 3	Рябикіна К.Г., доцент кафедри ЕОУП		
Нормоконтроль	Поліщук І.Г., доцент кафедри ЕОУП		

7. Дата видачі завдання 28.03.2024

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Співбесіда зі здобувачем за тематикою роботи, видача переліку рекомендованої нормативної, інструктивної бази та навчальної літератури	28.03.24	Виконано
2	Збір матеріалів до кваліфікаційної роботи	03.04.24–10.04.24	Виконано
3	Групування та аналіз зібраного матеріалу, уточнення завдань кваліфікаційної роботи	11.04.24–18.04.24	Виконано
4	Підготовка I розділу кваліфікаційної роботи та подання його керівникові	19.04.24–02.05.24	Виконано
5	Підготовка II розділу кваліфікаційної роботи та подання його керівникові	03.05.24–19.05.24	Виконано
6	Підготовка III розділу кваліфікаційної роботи та подання його керівникові	20.05.24–22.05.24	Виконано
7	Підготовка вступної частини	23.05.24–03.06.24	Виконано
8	Перевірка роботи керівником та доопрацювання роботи	04.06.24–09.06.24	Виконано
9	Отримання відгуку керівника та рецензії	10.06.24–13.06.24	Виконано
10	Попередній захист роботи	24.05.24	Виконано
11	Захист роботи в ЕК	.06.2024	

Здобувач

_____

Овчаренко Є.А.

Керівник роботи

_____

Рябикіна К.Г.

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну роботу за темою: «Економічна діяльність підприємства та обґрунтування пропозицій її удосконалення»

Кваліфікаційна робота: 102 с., 23 табл., 27 рис., 13 формул, 48 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження: механізм формування, реалізації та оцінювання ефективності економічної діяльності підприємства.

Мета роботи: обґрунтування теоретичних положень, методичних підходів та прикладних рекомендацій щодо формування, реалізації, оцінювання та виявлення резервів зростання рівня ефективності економічної діяльності підприємства.

Предмет дослідження: сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів формування, реалізації та оцінювання рівня ефективності економічної діяльності підприємства.

Методи дослідження: сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, безпосередньо зумовлених метою та задачами дослідження. Одержані наукові результати базуються на загальних методах аналізу й синтезу, ідентифікації й формалізації, класифікації та систематизації, економіко-математичного моделювання, кореляційно-регресійного, техніко-економічного та факторного аналізу.

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне дослідження сутності та чинників впливу на рівень здійснення економічної діяльності підприємства, розглянуто методичні підходи до його оцінювання; надана техніко-економічна характеристика та здійснено аналіз фінансового стану АТ «КЗРК»; здійснено аналіз показників оцінювання результатів економічної діяльності підприємства; визначено вплив факторів на оціночні показники економічної діяльності підприємства; обґрунтовано пропозиції з підвищення результатів економічної діяльності АТ «КЗРК» на основі зниження витрат на матеріальні ресурси.

У роботі використано програмний продукт Microsoft Office Excel.

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА, ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ, ФАКТОРИ ВПЛИВУ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ПРОПОЗИЦІЇ, МАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ, ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	10
1.1. Сутність та чинники економічної діяльності підприємства	10
1.2. Методичні підходи до оцінювання ефективності діяльності підприємства.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «КЗРК».....	39
2.1. Техніко-економічна характеристика та аналіз видів економічної діяльності АТ «КЗРК».....	39
2.2. Аналіз показників оцінювання ефективності економічної діяльності АТ «КЗРК»	62
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «КЗРК».....	73
3.1. Встановлення факторів впливу на показники ефективності економічної діяльності підприємства.....	73
3.2. Обґрунтування пропозицій з удосконалення економічної діяльності АТ «КЗРК».....	87
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	108

ВСТУП

Основою функціонування підприємств усіх форм власності та підприємців, які розвивають світову економіку, є економічна діяльність, сутність якої полягає у здійсненні технологічних процесів перетворення ресурсів на очікуваний результат, яким є рівень задоволення потреб споживачів та величина прибутку.

Нормативна база України, наукові та фахові джерела визначають зміст економічної діяльності по-різному. Частіше за все вживають термін «господарська діяльність». Це викликає дискусію з економіко-правової точки зору. У зв'язку з цим потребують поглиблених досліджень питання уточнення термінології щодо економічної діяльності та меж регулювання нею.

Наукові напрацювання щодо термінологічного змісту поняття «економічна діяльність» висвітлені у працях таких вчених, як Д. Авинаш [1], О.В. Бринцев [2], В.В. Кадала [3] Л.О. Матвійчук [4] та інших, а також у низці нормативно-правових актів. Так, наприклад, господарювання підприємства пов'язане зі здійсненням ним різних видів економічної діяльності. Їх перелік наведено у класифікації видів економічної діяльності, якими може займатися підприємство згідно із законодавством України [5].

Проте, аналіз наведених результатів досліджень дозволяє зробити такий висновок. Актуальним залишається визначення економіко-правового підґрунтя щодо здійснення та розвитку економічної діяльності в сучасних умовах цифрової економіки, глобалізації, зміни розмірів та структури ресурсів, політичної та корупційної складової, досягнення оптимальних рівнів розвитку державних та приватних підприємств.

Економічна діяльність включає стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва, зовнішньоекономічну та фінансову діяльність тощо. Вибрати вид економічної діяльності для підприємства є основоположною справою. Успішне ведення економічної діяльності значною мірою залежить від обраної її сфери, організаційно-правової форми підприємства, стратегії й тактики управління. Від

того, наскільки обґрунтованим буде цей вибір, залежатимуть результати процесу функціонування підприємства. Можливість здійснювати технологічний процес, реалізовувати господарські інтереси, отримати дозвіл на ліцензовану діяльність, вибрати умови ведення облікової політики, сформувати стосунки з банківською та кредитною системою, встановити розмір страхових внесків та багато інших положень теж залежить від раціонального свідомого вибору виду економічної діяльності.

Економічна діяльність – це сукупність дій на різних рівнях господарювання, в результаті яких люди задовольняють свої потреби. Цьому сприяють процеси виробництва та обміну матеріальними благами і послугами. Для ефективної виробничої діяльності важливим є визначення цілей створення і функціонування підприємства, обрання провідної мети своєї діяльності, чітке окреслення причини свого існування.

Проблему вибору та визначення мети економічної діяльності в першу чергу породжує протиріччя між необмеженими потребами суспільства та обмеженими ресурсами. Розуміння потреб споживачів та вміння задовольнити ці потреби, одночасно вирішуючи завдання раціонального використання обмежених ресурсів, стає вирішальною передумовою успіху економічної діяльності. Щоб виявити шляхи найкращого застосування обмежених ресурсів необхідно постійно здійснювати оцінювання та відбір альтернативних варіантів підвищення ефективності економічної діяльності підприємства.

Будучи націленою на кінцевий результат, економічна діяльність підприємства у підсумку своєму потребує співставлення витрат виробництва та його результатів. Адже переважна більшість сучасних підприємств своєю головною метою вважає виробництво товарів та послуг для задоволення потреб ринку та отримання максимально можливого прибутку.

Економічна діяльність має місце тоді, коли всі накопичені ресурси (обладнання, робоча сила, технології, сировина, матеріали, енергія, інформаційні ресурси) об'єднуються у виробничий процес, мета якого – виробництво продукції. Економічна діяльність характеризується процесом виробництва з витратами на нього та випуском продукції.

На сьогодні не втратили, а навпаки набувають актуальності:

- розробка ефективної стратегії розвитку економічної діяльності підприємства в умовах підвищеного ризику та невизначеності зовнішнього середовища;

- дослідження джерел поповнення економічних ресурсів;

- потреба в уточненні методів оцінювання рівня ефективності поточної діяльності та визначення пріоритетних напрямів її підвищення.

Так, наприклад, одним із ключових інструментів удосконалення економічної діяльності підприємства є зниження його витрат.

Питаннями удосконалення економічної діяльності підприємства займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, які здійснили фундаментальний внесок у розвиток цього напрямку дослідження. Але, навіть із врахуванням важливості попередніх досягнень, у теорії та методології сутності та здійснення економічної діяльності існують окремі вагомні аспекти, що потребують подальших досліджень задля поглибленого їх вивчення та аналізу.

Мета дослідження у кваліфікаційній роботі полягає в узагальненні теоретичних знань, вивченні методичних підходів до обґрунтування процесів здійснення, виявлення та використання резервів зростання ефективності економічної діяльності промислових підприємств. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання:

- розглянути сутність категорії «економічна діяльність», принципи та методи її забезпечення;

- ознайомитися з методами визначення рівня ефективності здійснення економічної діяльності;

- проаналізувати техніко-економічні показники роботи досліджуваного підприємства та результати його фінансової діяльності;

- виявити основні зовнішні та внутрішні фактори впливу на рівень економічної діяльності підприємства;

- розробити та обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення економічної діяльності підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси становлення та здійснення економічної діяльності промислового підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів удосконалення процесів провадження економічної діяльності підприємства на основі зниження матеріальних витрат.

В основу роботи покладено сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання: аналізу й синтезу, класифікації та систематизації, економіко-математичного моделювання, кореляційно-регресійного, техніко-економічного та факторного аналізу.

Джерелами інформації у роботі є наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених, нормативно-правові акти, що регламентують діяльність підприємств в Україні, інформація Державної служби статистики України, управлінська та фінансова звітність підприємств, дані офіційних сайтів мережі Інтернет.

Усі розрахунки проводились в середовищі програми «MS Excel».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та чинники економічної діяльності підприємства

1. Сучасне підприємство як основна ланка господарства є великою, складною, багатофункціональною виробничо-технічною, економічною і соціальною системою, яка характеризується різноманітністю структурних елементів, зв'язків між ними та зовнішнім середовищем, мінливістю як елементів, так і їх зв'язків [6, с. 37]. Воно складається із широкої сукупності підрозділів. Між підрозділами та між ними й навколишнім середовищем складаються відносини з приводу здійснення цілої низки завдань: виробничих, комерційних, інвестиційних, інноваційних, соціальних, екологічних і економічних. Виконати їх можна тільки спираючись на закономірності формування та функціонування підприємства як конкурентоздатного, високопродуктивного та прибуткового суб'єкта господарювання.

Діяльність (функціонування) підприємства – це його існування при постійному здійсненні та підтримці його функцій і стійкої життєздатності, збереженні його цілісності, якісної визначеності, сутнісної характеристики. А його розвиток – це придбання нової якості, що змінює його життєздатність в умовах змінного внутрішнього та зовнішнього середовища [7].

Підприємство – це основна ланка народного господарства нашої держави. Господарський кодекс України [8] визначає підприємство як самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного провадження виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим кодексом та іншими законами. Отже, підприємствам в Україні дозволено

здійснювати будь-які види господарської діяльності, якщо вони не заборонені державним законодавством і відповідають цілям, передбаченим статутом підприємства.

Даючи згоду шляхом реєстрації на заснування підприємства, держава законодавчо висуває об'єктивні цілі, завдання та обов'язки підприємствам і контролює їх виконання. Підприємства, в свою чергу, ставлять перед собою низку об'єктивних та суб'єктивних цілей:

- виробництво продукції та послуг, необхідних для забезпечення потреб суспільства, населення, експортних потреб;

- забезпечення динамічного процесу виробництва продуктів і послуг: постійне збільшення обсягу виробництва, розширення та оновлення асортименту і підвищення якості продукції та послуг, що сприяє постійному підвищенню рівня кількісної та якісної сторін життя населення України;

- забезпечення зайнятості населення, яке є неодмінною умовою розширеного відтворення населення країни, підтримки високої кваліфікації працівників в усіх галузях народного господарства;

- забезпечення формування державного бюджету;

- отримання прибутку як суб'єктивна ціль, що не повинна суперечити вищезазначеним об'єктивним цілям. Навпаки прагнення до її здійснення повинно сприяти досягненню попередньо згаданих так само, як і прагнення виконати їх – сприяти забезпеченню отримання прибутку.

Оскільки сукупність методів створення умов для виживання і прогресу людства – це у широкому розумінні поняття економіки, то можемо говорити, що підприємства покликані здійснювати економічну діяльність [9].

З точки зору політичної економіки її розглядали ще у працях А. Маршала [10], а з точки зору місця розташування суб'єкта господарювання – у працях Е. Хувера та П. Кругмана (лауреата Нобелівської премії 2008 року) [11].

Отже, економічна діяльність – це всі види господарської діяльності людей, спрямовані для задоволення їхніх потреб і забезпечення матеріальних умов життя. При цьому вибирати способи задоволення потреб необхідно, зважаючи на обмеженість ресурсів. Економічна діяльність необхідна для того, щоб

перетворювати ресурси в потрібні для людини економічні блага – товари і послуги, що задовольняють ту чи іншу потребу людини і наявні в розпорядженні суспільства в обмеженій кількості. Схематично процес перетворення об'єктів природи в предмети споживання представлено на рис. 1.1.

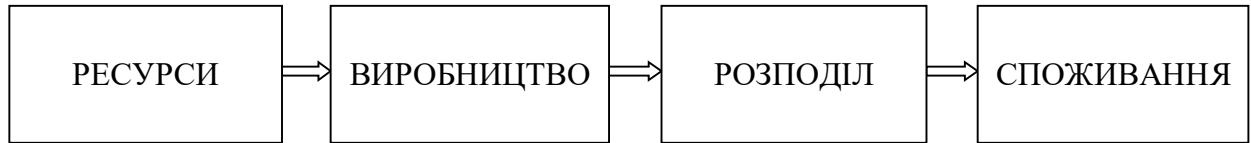

Рисунок 1.1 – Процес перетворення об'єктів природи в предмети споживання

Безпосередньо із цього ланцюжка до економічної діяльності входить виробництво і розподіл. Ці дві складові нерозривно пов'язані, тому що вироблені блага можуть дати корисний результат у тому випадку, коли вони дійшли до споживача. Різноманітні відносини, що складаються в процесі виробництва і розподілу матеріальних благ утворюють так звану «економічну сферу суспільства».

В економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С.В. [12, с.419] відмічається, що «Економічна діяльність – найважливіша форма свідомої та цілеспрямованої трудової діяльності людей, у процесі якої вони здебільшого вступають в активні зв'язки з природою та економічні зв'язки й відносини між собою для створення економічних благ у різних сферах суспільного відтворення (безпосередньому виробництві, обміні, розподілі, споживанні), а також формують свою особистість».

Економічна діяльність – це процес. А, отже, він має мету – створення благ і розвиток особистості. Здійснити цю мету можливо за наявності засобів виробництва – засобів праці та предметів праці, від використання яких чекають результату – економічних благ, тобто корисних для суспільства товарів і послуг.

Мочерний С.В. у колективній праці [12, с. 419.] відмічає, що «...Економічна діяльність органічно пов'язана з результатами минулої діяльності (успадкованими від минулих поколінь засобами праці, нагромадженим досвідом та знаннями, в т.ч. науковими, глибиною суспільного поділу праці, цілеспрямованістю, перетворенням речовини природи та її пристосуванням до потреб людей, взаємодопомогою, співробітництвом та змагальністю (конкуренцією)».

У Положенні про Реєстр статистичних одиниць та формування основ вибірки сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств [13] визначено, що економічна діяльність – це процес виробництва продукції (товарів, послуг), який здійснюється з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо; підприємницька діяльність – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Здійснюється економічна діяльність у сферах матеріального та нематеріального виробництва різними економічними суб'єктами – окремими індивідами, домашніми господарствами, трудовими колективами.

Поняття «економічна діяльність» за загальною логікою, як і будь-який термін, повинне мати однакове значення незалежно від контексту, в якому він використовується чи форми власності, до якої відноситься. То ж, існуючі розбіжності тлумачення доцільно усунути через необхідність дотримання принципу узгодженості використання термінів у економічному науковому середовищі, нормативних актах, практичній діяльності.

Порівнюючи зміст Господарського кодексу України [8], висновки науковців Юрія М.Ф. [9], Мочерного С.В.[12], та інших, ми прийшли до висновку, що сутність понять господарської та економічної діяльності у більшості своїй співпадає.

Поряд із поняттями господарської та економічної діяльності існує поняття підприємницької діяльності. Діяльність, яка може бути спрямована на досягнення економічних і соціальних результатів з метою одержання прибутку називають господарською діяльністю і в той же час ще й підприємницькою, суб'єктів якої називають суб'єктами підприємницької діяльності або підприємцями. Суб'єктами підприємницької діяльності в Україні є підприємства та фізичні особи-підприємці.

Але поняття «господарська діяльність» є ширшим за поняття «підприємництво». Відрізняються між собою і суб'єкти підприємницької та

господарської діяльності. До останніх належать не тільки підприємства, які отримують прибуток, а також неприбуткові організації. Одержання прибутку не є обов'язковою метою господарської діяльності. Підприємства можуть провадити некомерційну діяльність, наприклад, благодійну. Це означає, що вони можуть одночасно бути як суб'єктами підприємницької, так і суб'єктами некомерційної діяльності (рис. 1.2).

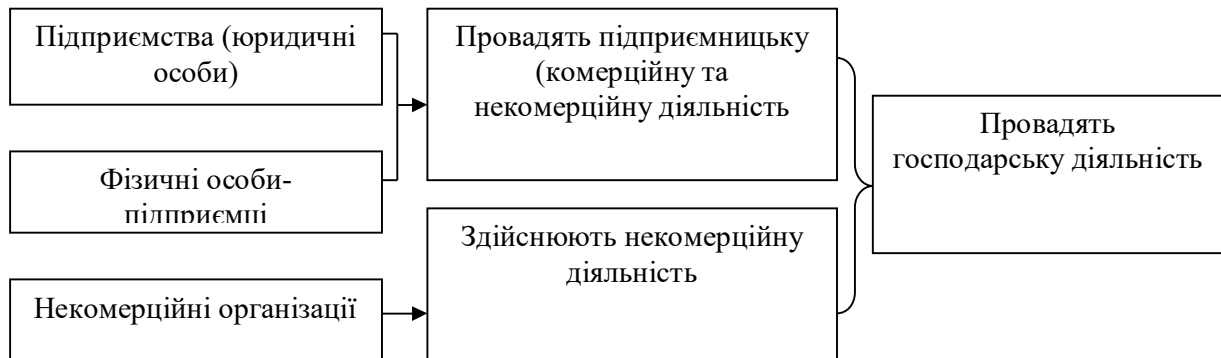

Рисунок 1.2 – Місце підприємств у сфері підприємницької та господарської діяльності

Окрім цих, ще існує певний вид діяльності – комерція, який також дуже часто плутають із поняттям «підприємництво». Насправді, комерційна діяльність, комерція – це вид підприємницької, господарської, економічної діяльності, пов'язаний з торгівлею та товарообігом.

Найбільш раціонально співвідношення між названими вище базовими категоріями побудоване у вигляді послідовності, наведеної на рис. 1.3.

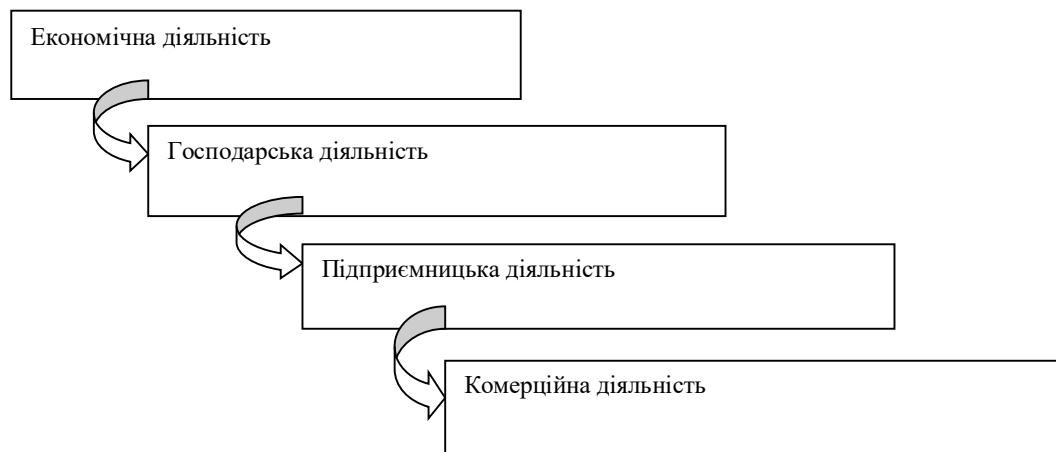

Рисунок 1.3 – Співвідношення між економічною, господарською, підприємницькою та комерційною діяльністю

Сучасні наука і практика пропонують низку економіко-правових визначень поняття «підприємство», а також синонімів цього слова, наприклад, таких, як «фірма», «компанія», «господарська організація», «суб'єкт господарської діяльності», «суб'єкт підприємницької діяльності», «інституційна одиниця».

При проведенні статистичних спостережень з метою вивчення закономірностей розвитку ринкової економіки основною одиницею слугує підприємство. За підрахунками фахівців, підприємства створюють понад 80% валового внутрішнього продукту країни, споживачами якого є інші суб'єкти економіки [14].

Підприємства можна вважати центральним суб'єктом економіки, основним джерелом інформації для вивчення його економічної діяльності та правовою основою для побудови статистичної одиниці «підприємство».

Об'єднання підприємств в асоціації, корпорації чи інші об'єднання, проведення різних видів діяльності, створення територіально відокремлених підрозділів за умови погодження питань їх розміщення в установленому законодавством порядку створює у статистичній практиці низку проблем. Вони впливають на точність та повноту кількісної оцінки діяльності об'єднань підприємств, різних видів діяльності одного підприємства, його відокремлених підрозділів у різних регіонах. Складнощі виникають і в методології міждержавних і міжрегіональних порівнянь результатів економічної діяльності.

Тому було запропоновано новий статистичний підхід до визначення поняття «підприємство», а саме додатково запроваджено такі поняття, як «адміністративна одиниця» та «статистична одиниця», а також здійснено типологію статистичних одиниць.

Вихідною точкою та основою для формування статистичних одиниць є адміністративна одиниця. Вона створена та зареєстрована у порядку, встановленому законодавством, не класифікується, але гарантує можливість створення різних сукупностей статистичних одиниць. Різновидами адміністративних одиниць є фінансова група, юридична особа, фізична особа-підприємець, відокремлений підрозділ юридичної особи.

Відповідно до законодавства адміністративні одиниці зобов'язані провадити первинний та бухгалтерський облік і надавати фінансову та статистичну звітність про свою економічну діяльність. Деякі статистичні дані можливі тільки на рівні адміністративної одиниці.

Вірогідні та порівняльні дані щодо адміністративних одиниць, які мають різну юридичну організацію, облікову й виробничу структуру, можна отримати через статистичну одиницю – підприємство, яке виконує роль основного джерела інформації, причому не тільки про себе, а й про інші типи статистичних одиниць для ведення структурної статистики і статистики фінансів підприємств.

Згідно з вітчизняним Положенням про Реєстр статистичних одиниць [13], узгодженим з відповідним Положенням ЄС, підприємство – це статистична одиниця, що здійснює виробництво товарів і послуг, є самостійною в ухваленні рішень щодо використання своїх засобів і є найбільш незалежною з огляду на фінансові та виробничі функції. Підприємство може здійснювати один або декілька видів економічної діяльності в одному чи декількох місцях. Якщо підприємство здійснює діяльність в одному місці, то воно розглядається і як підприємство, і як місцева одиниця одночасно.

Підприємство провадить один або декілька видів економічної діяльності в одному чи декількох місцях. А це означає, що до його складу увійдуть одна або більше місцевих одиниць. У зв'язку з цим для забезпечення повноти і точності вивчення економічної діяльності підприємств запроваджено структурування статистичних одиниць. Воно дає змогу вирішити актуальну проблему «материнських», дочірніх, асоційованих підприємств, філій, безбалансових відділень. Такі економічні одиниці, хоча й відокремлені територіально, в один і той же час, хоча й у різній мірі, були підпорядковані головному підприємству. Результати їх економічної діяльності розглядалися в сукупності з головним підприємством без виокремлення на місцеві одиниці. Ця ситуація породила проблему неповноти статистичної інформації про функціонування в регіонах України значної кількості юридично чи економічно несамостійних підприємств (філій, відділень). Одним із шляхів її вирішення є використання робочого

інструменту статистичних спостережень, а саме – Реєстру статистичних одиниць, який охоплює всі перелічені їх типи.

Міжнародна стандартна промислова класифікація всіх видів економічної діяльності (ISIC) призначена для опису інституційних одиниць за їх основною класифікаційною ознакою – видом економічної діяльності та є міжнародною еталонною класифікацією виробничої діяльності. В її основі лежить одна із трьох ознак: призначення продукції, яка виробляється; єдність технології виробництва; однорідність сировини, що використовується. ISIC не проводить розмежування за видом власності, типом правової організації, режимом роботи. Такі критерії не стосуються характеристик самої діяльності [15]. Усе більше країн адаптували класифікації своєї національної діяльності відповідно до ISIC.

Базовим інструментом статистичного аналізу структури національної економіки України слугує Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД) [5]. Її розроблено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 326 від 04.05.93 «Про концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку та статистики» [16]. Запровадження КВЕД розпочалося з 1 липня 1997 року. У зв'язку з переходом України на міжнародну систему обліку та статистики для забезпечення міжрегіональних і міждержавних порівнянь під час розробки КВЕД за основу було взято Класифікацію видів економічної діяльності Статистичної Комісії Європейського Союзу (NACE) та Міжнародну стандартну галузеву класифікацію видів економічної діяльності (ISIC) ООН.

З 1 січня 2012 року в Україні набула чинності Класифікація видів економічної діяльності, створена на основі NACE (Rev.2).

У КВЕД [5] усі види економічної діяльності поділяються так:

- добувні – сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство та власне добувна промисловість;

- переробні – переробна промисловість, виробництво електроенергії, газу та води;

- такі, що надають послуги – будівництво, торгівля, готелі, ресторани, наука, охорона здоров'я, державне управління.

У табл. 1.1 наведено повний перелік видів економічної діяльності у КВЕД на рівні секцій.

Таблиця 1.1 – Витяг із Класифікації видів економічної діяльності (ДК 009:2010) [1]

Секція КВЕД 2010	Назва
1	2
A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
C	Переробна промисловість
G	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
E	Водопостачання, каналізація, поводження з відходами
F	Будівництво
G	Оптова і роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
H	Транспорт і складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
I	Тимчасове розміщування й організація харчування
J	Інформація та телекомунікації
K	Фінансова та страхова діяльність
L	Операції з нерухомим майном
M	Професійна, наукова та технічна діяльність
N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
O	Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування
P	Освіта
Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
S	Надання інших видів послуг
T	Діяльність домашніх господарств
U	Діяльність екстериторіальних органів

На практиці підприємства здебільшого провадять різні види економічної діяльності. Тому для їх розмежування визначають «основний», «другорядні» та «допоміжні» види економічної діяльності підприємств [17].

Основним видом економічної діяльності (ОВД) вважається той, на який припадає найбільший внесок у валову додану вартість. Необов'язково основний вид повинен дорівнювати в ній 50% або більше. Показник валової доданої

вартості за видами економічної діяльності на рівні підприємства розрахувати складно. Для спрощення його розрахунку застосовують такі показники:

- обсяг реалізованої продукції (товарів і послуг) як найбільш універсальний для різних видів економічної діяльності;

- середньооблікова чисельність працівників.

Будь-який інший (крім основного) вид економічної діяльності підприємства з виробництва товарів чи надання послуг, частка якого, згідно з вибраним критерієм відбору, менша від частки основного виду діяльності називається другорядним.

Продукція як результат основного або другорядних видів економічної діяльності призначена для реалізації на ринку.

Допоміжні види економічної діяльності охоплюють всі види діяльності. Він забезпечує основний та другорядні види виробничої діяльності підприємства та постачає проміжні товари або послуги для використання тільки цим підприємством. Допоміжними видами економічної діяльності є бухгалтерський облік, транспортування, зберігання, закупівля, збут, ремонт, охорона, технічне обслуговування тощо. Їх продукція (роботи, послуги) не реалізуються за межі підприємства. Їх частка у вартості виготовленої продукції підприємства дуже мала. Результатом їх діяльності є не товари, а послуги, які присутні в процесах виробництва практично всіх видів діяльності.

Як показує практика, на підприємствах упродовж року або більш тривалого періоду можуть відбуватися зміни основного виду діяльності. Причинами зміни можуть бути сезонні коливання, рішення про зміну структури виробництва, його диверсифікацію тощо.

Зміна основного виду діяльності фіксується у статистичному реєстрі підприємств. Її порядок залежить від розміру підприємства і регулюється правилами класифікації видів діяльності. Зміна основного виду діяльності на великому та середньому підприємстві можлива за результатами даних річного обстеження, якщо новий вид діяльності був підтверджений двічі або тричі при проведенні щорічних обстежень. Для малих і мікропідприємств визначають тільки основний вид діяльності, а другорядні – тільки за умови суттєвої частки в

обсягах виробництва. Основний вид їхньої діяльності, як правило, змінюється за результатами річних обстежень. За результатами діяльності новостворених підприємств основний вид діяльності переглядається і може змінюватися після першого повного року роботи за фактичним видом.

Визначення основного виду економічної діяльності підприємства проводять шляхом розрахунку. Вибирають найбільш переважаючий вид із числа тих, які провадить підприємство.

Набір видів економічної діяльності і товарів, якими займається або планує займатись підприємство, у сфері його стратегічного управління отримало назву «бізнес-портфель» підприємства. У ньому виокремлюються основний та другорядні види економічної діяльності. Це забезпечує можливість здійснити статистичний аналіз показників діяльності підприємства за тим видом, який визначено як основний (інституціональний підхід узагальнення даних), або за однорідними видами діяльності (функціональний підхід). Бізнес-портфель, який найоптимальніше пристосовує можливості підприємства до зовнішнього середовища, вважається найбільш ефективним. У ширшому значенні поняття «бізнес-портфель» підприємства – сукупність видів бізнесу, виділених за критеріями, які мають вирішальне значення у створенні конкурентної переваги на обраних ринках.

Отже, господарювання підприємства будь-якої галузі пов'язане зі здійсненням ним різноманітних видів економічної діяльності. З метою визначення економічних результатів його функціонування всі види діяльності підприємства об'єднані у три великі групи:

- операційну;
- інвестиційну;
- фінансову.

До операційної діяльності підприємства відноситься основна діяльність та інші операції, які не належать до фінансової або інвестиційної діяльності. У процесі основної діяльності підприємства здійснюються операції, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг). Вони є головною метою створення підприємства. Здійснення основної діяльності пов'язане з

необхідністю проведення маркетингових досліджень ринку, забезпечення постачанням сировини, матеріалів та інших ресурсів, потрібних для виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), організації виробничого процесу, безпосереднім виготовленням продукції та її збутом тощо. До інших операцій підприємства можуть належати надання в оренду приміщень або засобів праці; уцінка або дооцінка вартості запасів товарно-матеріальних цінностей тощо.

Сукупність операцій з придбання основних засобів, цілісних майнових комплексів, нематеріальних активів та інструментів фінансового ринку з метою отримання економічного або будь-якого іншого ефекту від володіння ними, а також операції, пов'язані з їх реалізацією, відносять до інвестиційної діяльності підприємства.

До фінансової діяльності підприємства відносять операції, які спричинюють зміни розміру та складу власного й позикового капіталу підприємства. Це отримання та погашення підприємством позик, додатковий випуск акцій або їх викуп підприємством тощо.

Здійснення підприємством усіх видів економічної діяльності регулюється чинним законодавством.

Підприємство має самостійність у здійсненні таких операцій:

- планування своєї діяльності та визначення перспектив свого розвитку на основі попиту та необхідності забезпечення свого виробничого та соціального розвитку, підвищення своїх доходів;

- здійснення матеріально-технічного забезпечення власного виробництва і капітального будівництва через систему прямих угод або через товарні біржі та посередницькі організації;

- реалізація своєї продукції, інших матеріальних цінностей на основі прямих угод, державного замовлення, через товарні біржі, мережу власних торговельних підприємств;

- встановлення цін і тарифів на свою продукцію та майно (у т. ч. на договірній основі або за державними цінами і тарифами);

- здійснення зовнішньоекономічної діяльності у відповідності із законами України;

- встановлення форм, систем і розмірів оплати праці, а також інших видів доходів працівників у межах законодавства.

Зважаючи на вищезазначене, необхідно зауважити, що головна проблема економіки – визначення найбільш ефективних способів використання обмежених ресурсів підприємства. Успіх її вирішення багато в чому залежить від правил, принципів організації діяльності. Серед них одним із основних є принцип раціональності. Він дозволяє вибрати рішення, засновані на прагненні одержати найбільші економічні результати з мінімально можливими витратами всіх необхідних для цього ресурсів.

Узагальнюючи вищевикладене, слід уточнити характерні риси змістовного наповнення економічної діяльності:

- використання ресурсів та капіталу;
- наявність процесу зміни первісного стану ресурсів;
- вартісний та кількісний вимір результатів діяльності;
- задоволення суспільних інтересів та отримання прибутку (не обов'язково);
- створення доданої вартості;
- результатом є виробництво товарів (продукція, роботи, послуги);
- наявність економічних зв'язків з різними учасниками економічних відносин (персонал, державні органи, зарубіжні партнери чи організації, банки тощо);
- наявність правового підґрунтя здійснення діяльності (зобов'язання та відповідальність) [18].

Таким чином, під економічною діяльністю підприємства рекомендовано розуміти діяльність як сукупність процесів, здійснювану при використанні капіталу (фінансуванні) відповідно до чинного законодавства та спрямовану на створення доданої вартості використаних ресурсів шляхом виробництва товарів (продукції, робіт, послуг, видобутку ресурсів) у відповідності до мети підприємства для їх споживання суспільством.

Ураховуючи результати аналізу літературних джерел, вважаємо, що прибуток не є основним критерієм здійснення економічної діяльності, оскільки виготовлення суспільно значущих товарів має на меті інші цілі, ніж комерційне

підприємство, хоча його діяльність відповідає сукупності вищезазначених ознак і відповідає поняттю економічної діяльності.

За характером економічної діяльності підприємства поділяються на виробничі, торгові, фінансово-кредитні, посередницькі, науково-виробничі тощо [19].

Звернемо увагу на виробниче підприємство. Кожний підприємець, обравши виробниче підприємство, тобто виробничу діяльність, повинен вирішити що виробляти на цьому підприємстві, для кого виробляти і як виробляти. При цьому переслідується власний інтерес – можливість отримати достатній із суб'єктивної точки зору дохід. Досягти цієї мети можливо внаслідок:

- продажу вироблених товарів;
- продажу лише таких товарів, ціни на які перевищують витрати виробництва;
- продажу лише таких товарів, які задовольняють попит споживачів за кількістю, якістю та часом поставки.

Об'єктом діяльності виробничого підприємства є процес господарювання з виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг у результаті кругообігу ресурсів (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Кругообіг ресурсів підприємства

Виробнича діяльність передбачає:

- визначення виду, номенклатури та асортименту продукції (товарів, робіт, послуг), які будуть вироблятися на підприємстві. Воно зможе існувати доти, доки

має споживачів об'єктів своєї економічної діяльності;

- здійснення самого виробництва товарів і послуг. Все необхідне для виробництва (засоби праці, сировина і матеріали, інформація) підприємство придбає самостійно. З огляду на це необхідно визначити основні виробничі операції, машини та устаткування, сировину, матеріали та комплектуючі вироби, виробничі та невиробничі приміщення, необхідні підприємству;

- залучення до своєї діяльності сторонніх організацій та осіб, якщо окремі роботи підприємець не здатний виконати своїми силами.

Фінансовий результат виробничої діяльності характеризують прибуток і рентабельність продукції (відношення прибутку до затрат виробництва). Чим успішніше працює підприємство, тим вищі ці показники.

1.2. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної діяльності підприємства

Проведений аналіз економічної діяльності дає можливість сформулювати чіткий висновок про необхідність її безперервного удосконалення з метою досягнення найвищих показників ефективності.

Безперервне удосконалення процесу (анг. *continual improvement process*) – політика, яка спонукає, зобов'язує працівників і/або наділяє їх повноваженнями до пошуку способів покращення показників ефективності бізнес процесу, тобто, будь-якої діяльності, що має вхідний продукт, додає до нього вартість та забезпечує вихідний продукт для внутрішнього або зовнішнього споживача, та продукту на безперервній основі. Ці зусилля можуть бути спрямовані на «поступове» вдосконалення з часом або на «проривне» вдосконалення одразу. Процеси постійно оцінюються та вдосконалюються з огляду на їх ефективність, результативність та гнучкість [20].

Більш широке визначення належить Інституту забезпечення якості, який визначив «безперервне удосконалення як поступову нескінченну зміну, яка: «...зосереджена на підвищенні результативності та/або ефективності діяльності організації для виконання її політики та цілей. Воно не обмежується лише

ініціативами у сфері якості. Покращення бізнес-стратегії, результатів діяльності, відносин з клієнтами, працівниками та постачальниками може бути предметом постійного вдосконалення. Простіше кажучи, це означає «постійно ставати кращим» [20].

Тому, перш за все слід визначитися з розумінням самої категорії «ефективність» для подальшого визначення напрямів її підвищення, показників, що її вимірюють, та розроблення принципової моделі здійснення аналізу рівня удосконалення та ефективності економічної діяльності підприємства.

Постановка проблеми щодо ефективного виробництва завжди посідала перше місце серед актуальних проблем в економічній науці. На різних рінях управління економікою завжди виникає зацікавленість нею – від приватного до державного.

Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні вимагає від вітчизняних виробничих підприємств активних дій з підвищення ефективності їх функціонування. З початку розвитку економічної науки проблема ефективності виробництва підприємств вийшла на перший план і залишається актуальною й сьогодні. Оцінка ефективності виробничої діяльності, управлінських рішень, витрат економічних ресурсів, а також конкретні технології та засоби забезпечення ефективного функціонування виробничих підприємств становлять особливий інтерес як для вчених, так і для економістів-практиків.

Суть проблеми щодо підвищення ефективності економічної діяльності полягає в тому, що вона є складною економічною категорією, виявляється через результативність як форма вираження мети виробництва і залежить від внутрішніх можливостей ефективно використовувати всі наявні в його розпорядженні ресурси.

Завдання підвищення ефективності економічної діяльності завжди було пріоритетним, а тому розглядалось такими вченими, як І. Казачков [21], О. Кравченко, Х. Бевзенко, С. Бут [22], Л. Левик, Н. Шепель [23], І. Ловська [24], Т. Пінчук [6], С. Погорелов, О. Леденко, О. Матяш [25], О. Шаманська [26] та іншими. Однак постійний розвиток науково-технічного прогресу, кардинальні зміни у законодавстві, загострення конкурентної боротьби на світових та

вітчизняних ринках збуту, підвищення вимог споживачів до якості продукції та інші чинники вимагають подальшої розробки науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності

Стосовно дослідження сутності економічної категорії «ефективність» дуже ґрунтовний аналіз підходів був проведений Григораши О.В. та Терьошиною Ю.О. [27.], які систематизували їх у такому вигляді:

- на думку В. Андрійчук [28] ефективність – це результативність певної дії, процесу, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили;

- С.В. Мочерний [12] вважає, що ефективність – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту, тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат;

- І. Павленко [29] у своєму дослідженні розглядає ефективність як комплексну оцінку кінцевих результатів використання трудових, матеріальних, інформаційних та фінансових ресурсів підприємства у виробництві товарів та наданні послуг за певний термін;

- Б. Жнякін та В. Краснова [30] розглядають ефективність як співвідношення результату (ефекту) з витратами, що викликали цей ефект;

- М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі [31] вважають, що ефективність характеризується співвідношенням між обсягом виробництва продукції та необхідними для її виготовлення ресурсами, тобто визначається як внутрішній параметр функціонування підприємства, віддзеркалюючи ефективність використання ресурсів;

- Григораши О.В. та Терьошина Ю.О. [27] в результаті дослідження формують висновок, що ефективність – це співвідношення між одержаними результатами від господарської діяльності та витраченими ресурсами на їх досягнення.

Для досягнення високої ефективності процесу виробництва в умовах ринкової економіки недостатньо мати сучасне технічне обладнання, знаряддя та високоякісні предмети праці. Необхідна також відповідна організаційна система зв'язків між виробниками та споживачами продукції.

Менеджмент підприємства, а особливо його власники мають здійснювати постійний моніторинг ефективності економічної діяльності, проводити її оцінювання з певною метою:

- підвищення рівня розвитку бізнесу;
- удосконалення економічної діяльності підприємства тощо.

Це необхідно для конкретних споживачів такої інформації – власників підприємства, менеджерів, іншого персоналу на певному рівні в межах підприємства.

Оцінювання ефективності економічної діяльності підприємства слід проводити в цілому, а також досліджувати використання окремих груп його активів. Оцінювання проводять на підприємствах різних розмірів та організаційно-правових форм. Саме на основі оцінювання рівня ефективності економічної діяльності підприємства можливо здійснити пошук напрямів і резервів її зростання, з'ясувати доцільність перспектив розвитку існуючого бізнесу або необхідність переорієнтації підприємницьких зусиль.

У науковій літературі пропонують використовувати декілька методичних підходів до оцінювання ефективності економічної діяльності підприємства.

По-перше, це традиційний підхід. Базується на класичній моделі Дюпона «Рентабельність капіталу», передбачає оцінювання ефективності на основі двох груп показників:

- показників першого рівня (узагальнюючих), які характеризують ефективність діяльності підприємства в цілому;
- показників другого рівня, які оцінюють ефективність використання окремих видів ресурсів підприємства;

По-друге, багаточинниковий підхід. Передбачає використання складних агрегованих індексів ефективності. Вони важкі для інтерпретації, а тому і не стали загально визнаними.

2. По-третє, концепція «Performance Management» (управління результативністю). Передбачає використання так званої збалансованої системи індикаторів (Balancea Scorecard (BSC)), що включає різні фінансові та нефінансові показники, які дають змогу комплексно оцінити вартість підприємства та

ефективність його діяльності. Показники рентабельності використовуються в цій системі як другорядні, а основним є економічна додана вартість (EVA) [32].

Виділяють ще й такі два підходи до оцінювання ефективності діяльності підприємства, а саме грошовий і ресурсний. За грошового підходу результати і витрати визначаються в надходженнях (приплив) і витратах (відплив) грошових коштів. За ресурсного підходу результати характеризуються обсягом виготовленої продукції, а витрати – обсягом витрачених ресурсів різного виду. Незважаючи на те, що витрати й результати вимірюються у вартісному вираженні, вони вважаються отриманими, коли продукція виготовлена, а витрати – здійсненими в момент споживання відповідного ресурсу. Відірваність у часі між виробництвом і оплатою продукції, споживанням і оплатою, наприклад, сировини, при цьому часто не беруть до уваги.

Основна відмінність між грошовим і ресурсним підходами полягає в різних підходах до витрат і результатів та моменту часу, до якого їх зараховують. За умов ресурсного підходу витрати будь-якого ресурсу враховуються в момент їх здійснення, а результати, наприклад, виготовлена продукція, – в момент виробництва. За грошового підходу витрати будь-якого ресурсу враховуються в момент оплати. Сам по собі факт випуску готової продукції приносить підприємцю лише моральне задоволення. На фінансовий стан підприємства це вплине тоді, коли на його рахунок надійдуть гроші за відвантажену продукцію. Тому грошовий підхід потребує посиленої уваги до питань збуту продукції. Водночас за цього підходу важливо врахувати різницю в часі між отриманням ресурсу та його оплатою [12, с. 521].

Більш суттєвим підходом до загального оцінювання ефективності виробництва є метод визначення приросту ресурсу на 1% приросту обсягу продукції та метод визначення частки впливу інтенсифікації на збільшення продукції, взяте за 100% [33, с. 4]. Частка впливу екстенсивного фактору на приріст продукції визначається як відношення темпу приросту кожного виду ресурсів до темпу приросту продукції, а частка впливу інтенсивного фактору – як різниця між одиницею і часткою впливу екстенсивного фактору.

У сучасних умовах функціонування підприємств значення набуває вибір

таких методів і підходів до оцінювання ефективності, які б урахували результати діяльності в минулому, визначали тенденції розвитку на основі прогнозу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що впливають на діяльність підприємства. Головним недоліком вищенаведених методик оцінки й аналізу економічної ефективності діяльності в ринкових умовах господарювання є відсутність залежності їх від конкурентних позицій підприємства і ступеня задоволення ринкового попиту.

Разом з тим поглиблений та всебічний аналіз ефективності виробництва можливий тільки на основі використання системи показників. Тому основний або узагальнюючий показник доповнюють частковими показниками. Логіка підбору економічних показників випливає з мети функціонування досліджуваної системи. На нашу думку, оцінювання ефективності діяльності підприємства буде неповним без аналізу показників ефективності за напрямками його діяльності. Оскільки ефективність діяльності підприємства являє собою результат взаємодії елементів виробничого процесу (робочої сили, предметів праці і засобів праці), система показників ефективності складається з показників ефективності використання праці, основних фондів, матеріальних ресурсів тощо.

Загальна методика оцінювання ефективності економічної діяльності підприємств складається з декількох етапів:

- вибір системи показників. Формуючи систему показників ефективності, за допомогою яких можна оцінити якість отриманого ефекту, необхідно дотримуватися принципів забезпечення взаємозв'язку критеріїв і системи показників ефективності; забезпечення можливості порівняння показників і критеріїв (єдність періодів або моментів часу, єдність одиниць виміру, єдність особливостей розрахунку, єдність умов виробництва); комплексного підходу до відображення показників ефективності, що підвищує об'єктивність її оцінки; можливості застосування показників ефективності до різних типів виробництва та сфер діяльності підприємств; забезпечення дієвості застосування системи показників ефективності, що дозволяє вчасно виявити недоліки у діяльності підприємств та реагувати на них; забезпечення стимулювання у процесі використання резервів підвищення ефективності виробництва.

Необхідно пам'ятати, що використання тієї чи іншої системи показників ефективності діяльності підприємства залежить від мети її оцінки та від категорії й цілей зацікавлених сторін, тобто фізичних та юридичних осіб, які зацікавлені в діяльності підприємства або впливають на неї, та їх очікувань [34, 35]. Для інвесторів ефективність оцінюється показниками ефективності використання капітальних вкладень – капіталомісткістю, рентабельністю капітальних вкладень, терміном окупності, відношенням приросту чистої продукції до капітальних вкладень. Для власників використовують узагальнюючі показники ефективності виробництва – темпи зростання виробництва, виробництво чистої продукції, відносна економія основних виробничих засобів та обігових коштів, продуктивність праці, загальна рентабельність виробництва. Для персоналу підприємства слід використовувати показники підвищення ефективності використання трудових ресурсів – темпи зростання продуктивності праці, економія чисельності працівників, трудомісткість продукції, зарплатомісткість продукції. Для керівників застосовують показники ефективності використання основних засобів та обігових коштів – фондівіддача, фондомісткість, рентабельність основних засобів, обіговість оборотних коштів, абсолютне вивільнення обігових коштів, коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності тощо.

Кожне підприємство виходячи з цілей діяльності та інтересів формує свою систему показників, які мають неоднакову значимість. Тому на практиці потрібно визначати лише ті чинники, які вважаються показниками діяльності й успіху підприємства: продуктивність і фондоємність праці, фондівіддача основних засобів і фондоємність продукції, матеріалівіддача і матеріаломісткість продукції, економічна ефективність капітальних вкладень, нової техніки, енергомісткість продукції тощо [36, с. 216].

Проте індивідуальні показники при ізольованому використанні можуть не створювати об'єктивної картини. Тільки спостерігаючи наслідки зростання загальної ефективності використання всіх ресурсів, менеджери можуть зробити точні висновки про загальний результат ефективності. Через можливість

існування компромісного вибору загальний показник ефективності повинен оцінювати сукупні фінансові наслідки і, отже, має бути фінансовим показником;

- вибір критеріїв для оцінювання ефективності. Оцінювання ефективності ґрунтується на певних критеріях і показниках. Критерії ефективності характеризують якісні сторони процесу, його сутність, це ознака, на основі якої проводиться її оцінювання. Критерій ефективності повинен повною мірою відображати результати господарської діяльності, фіксувати та вимірювати рівень досягнення поставленої мети. В якості критеріїв зазвичай виділяють прибутковість, якість, економічність положення на ринку, інноваційність, якість трудового життя. Оскільки підприємство здійснює багатогранну та складну діяльність і всі процеси взаємопов'язані, то і критерії, що характеризують дану діяльність, теж зв'язані між собою.

Підвищити ефективність виробництва – означає забезпечити максимально можливий результат на кожен одиницю затрачених трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів. Тому єдиним критерієм ефективності виробництва є зростання продуктивності праці. Кількісна визначеність і зміст критерію відображаються системою показників ефективності виробничо-господарської та іншої діяльності суб'єктів господарювання.

Управлінські рішення, пов'язані з вкладенням коштів та здійсненням витрат, приймаються на різних стадіях функціонування підприємства та у різних сферах його діяльності. Тому вибір критеріїв залежить від умов, сфери діяльності, стадії виробництва та мети оцінювання ефективності;

- приведення варіантів оцінювання ефективності до порівняльного виду;
- розрахунок системи показників ефекту, витрат та ефективності;
- оцінювання ступеня ефективності за вибраними критеріями.

Формуючи систему показників ефективності можна використовувати співвідношення темпів зростання основних показників діяльності підприємства, яке називається «золотим правилом економіки підприємства»:

$$100\% < T_{акт} < T_{врп} < T_{н}, \quad (1.1)$$

де $T_{акт}$ – темп зростання сукупних активів;

T_{vpn} – темп зростання обсягу виробництва (реалізації) продукції;

T_n – темп зростання прибутку.

Виконання всіх умов нерівностей свідчить про динамічність екстенсивного та інтенсивного розвитку підприємства, підвищення ефективності та зміцнення його фінансового благополуччя.

Показники та критерії оцінювання ефективності застосованих ресурсів наведені в табл. 1.2.

Розглянемо більш детально показники економічної ефективності діяльності промислового підприємства. У системі показників оцінювання економічної ефективності промислового підприємства можна виділити окремі групи показників (табл. 1.3).

Наведені показники і критерії ефективності застосованих ресурсів потребують урахування фактора часу, оскільки використовуються для поточної оцінки роботи підприємства, дають відповідну оцінку використання ресурсів у межах року, або дозволяють вибрати кращий варіант майбутнього розвитку підприємства (при плануванні) [37].

При оцінюванні ефективності поточних витрат необхідно зауважити, що воно здійснюється шляхом співставлення витрат, понесених у звітному періоді, з отриманими у цьому періоді результатами.

Для визначення основного оціночного показника необхідно використовувати показник реалізованої продукції, оскільки поки продукція не реалізована, неможливо визначити, яким буде кінцевий результат – позитивним чи негативним.

Для розрахунку найбільш часто застосовується прибуток від реалізації продукції, оскільки якщо у розрахунок приймати загальний прибуток до оподаткування або чистий прибуток, то відображення ефективності поточної виробничої діяльності буде неповним, мало об'єктивним, оскільки отримання та зміни цих видів прибутку можуть відбуватися за рахунок причин, не пов'язаних із поточною виробничою діяльністю.

Таблиця 1.2 – Показники та критерії оцінювання ефективності застосованих ресурсів

Показник	Визначення	Формула показника	Критерій
1	2	3	4
Показники ефективності використання ресурсів (як результат для розрахунку використовується обсяг виробництва та прибуток)			
Фондовіддача	Величина обсягу виробництва продукції (Q) на 1 грн. середньорічної вартості основних виробничих засобів ($\overline{OЗ}$)	$\Phi_{від} = \frac{Q}{\overline{OЗ}}$	$\frac{Q_{t-1}}{\overline{OЗ}_{t-1}} \leq \frac{Q_t}{\overline{OЗ}_t}$ t - поточний період; (t-1) - попередній період. Зростання в динаміці.
Фондомісткість	Розмір середньорічної вартості основних виробничих засобів на 1 грн. обсягу виробництва продукції	$\Phi_{міст} = \frac{\overline{OЗ}}{Q}$	$\frac{\overline{OЗ}_{t-1}}{Q_{t-1}} \geq \frac{\overline{OЗ}_t}{Q_t}$ Зменшення в динаміці
Коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних коштів	Величина обсягу виробництва продукції на 1 грн. середніх залишків матеріальних оборотних коштів ($\overline{ОбК}$)	$K_{ок} = \frac{Q}{\overline{ОбК}}$	$\frac{Q_{t-1}}{\overline{ОбК}_{t-1}} \leq \frac{Q_t}{\overline{ОбК}_t}$ Зростання в динаміці
Коефіцієнт оборотності нематеріальних активів	Розмір обсягу виробництва продукції на 1 грн. середньорічної вартості нематеріальних активів ($\overline{НА}$)	$K_{на} = \frac{Q}{\overline{НА}}$	$\frac{Q_{t-1}}{\overline{НА}_{t-1}} \leq \frac{Q_t}{\overline{НА}_t}$ Зростання в динаміці

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4
Коефіцієнт економічної ефективності застосованих ресурсів	Величина чистого прибутку ($Пч$) на 1 грн. середньорічної вартості застосованих ресурсів ($\overline{ЗР}$)	$E = \frac{Пч}{\overline{ЗР}} \text{ або}$ $E = \frac{Пч}{\overline{ОЗ + ОбК} + \overline{НА}}$	<p>1. Критерій економічної ефективності застосованих ресурсів:</p> $E = \frac{Пч}{\overline{ОЗ + ОбК} + \overline{НА}} \geq E_{пл(н)},$ <p>де $E_{пл(н)}$ – плановий (нормативний) коефіцієнт ефективності застосованих ресурсів.</p> <p>2. Критерій підвищення економічної ефективності застосованих ресурсів:</p> $\frac{Пч_{t-1}}{\overline{ОЗ_{t-1} + ОбК_{t-1} + \overline{НА}_{t-1}}} \leq \frac{Пч_t}{\overline{ОЗ_t + ОбК_t + \overline{НА}_t}}.$ <p>3. Критерій оптимальності використання застосованих ресурсів:</p> $\frac{Пч_i}{\overline{ОЗ_i + ОбК_i + \overline{НА}_i}} \rightarrow \max, \text{ де } i - \text{варіант розвитку підприємства.}$
Рівень рентабельності застосованих ресурсів	Відсоткове співвідношення чистого прибутку і застосованих ресурсів	$P_{\overline{ЗР}} = \frac{Пч}{\overline{ЗР}} \times 100 \%$	Критерії такі ж самі, як для коефіцієнта економічної ефективності застосованих ресурсів
Коефіцієнт економічної ефективності основних виробничих засобів	Величина чистого прибутку (або прибутку від реалізації продукції $Прп$) на 1 грн. середньорічної вартості основних виробничих засобів	$E_{оз} = \frac{Пч}{\overline{ОЗ}}$	<p>1. Критерій економічної ефективності основних виробничих засобів:</p> $\frac{Пч}{\overline{ОЗ}} \geq E_{пл(н)}$ <p>2. Критерій підвищення економічної ефективності основних засобів:</p> $\frac{Пч_{t-1}}{\overline{ОЗ_{t-1}}} \leq \frac{Пч_t}{\overline{ОЗ_t}}$
Коефіцієнт економічної ефективності оборотних коштів	Величина чистого прибутку (або прибутку від реалізації продукції) на 1 грн. середньорічної вартості оборотних коштів	$E_{обк} = \frac{Пч}{\overline{ОбК}}$	<p>1. Критерій економічної ефективності оборотних коштів:</p> $\frac{Пч}{\overline{ОбК}} \geq E_{пл(н)}$ <p>2. Критерій підвищення економічної ефективності оборотних коштів:</p> $\frac{Пч_{t-1}}{\overline{ОбК_{t-1}}} \leq \frac{Пч_t}{\overline{ОбК_t}}.$

Таблиця 1.3 – Групи показників у системі оцінювання економічної ефективності промислового підприємства

Група показників	Показники групи
1	2
Узагальнюючі показники економічної ефективності виробництва	Рівень задоволення потреб ринку, виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, витрати на одиницю товарної продукції, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність виробництва, народногосподарський ефект від використання одиниці продукції
Показники ефективності використання живої праці	Трудомісткість одиниці продукції, відносне вивільнення працівників, темпи зростання продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок росту продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці, випуск продукції на 1 грн. фонду оплати праці
Показники ефективності використання основних виробничих засобів	Фондовіддача основних засобів, фондомісткість продукції, рентабельність основних засобів, фондовіддача активної частини основних засобів
Показники ефективності використання матеріальних ресурсів	Матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання найважливіших видів сировини і матеріалів, витрати палива та енергії на 1 грн. чистої продукції, економія матеріальних витрат, коефіцієнт вилучення корисних компонентів із сировини
Показники ефективності використання фінансових коштів	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, тривалість одного обороту нормованих оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів, питомі капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю введених потужностей, рентабельність інвестицій, строк окупності інвестицій
Показники якості продукції	Економічний ефект від поліпшення якості продукції, частка продукції, яка відповідає кращим світовим і вітчизняним зразкам

Отже, основним оціночним показником ефективності поточних витрат є співвідношення прибутку від реалізації продукції і поточних витрат. Таке співвідношення характеризується показниками матеріаломісткості (за розміром поточних матеріальних витрат) та її частковими показниками, рентабельністю витрат на оплату праці тощо.

Основний показник, який характеризує ефективність використання живої праці, це її продуктивність – здатність конкретної праці виробляти певну кількість споживних вартостей за одиницю робочого часу. Визначається¹⁴⁰ вона співставленням виробленої продукції до витрат праці. Розрізняють прямі, зворотні і непрямі показники продуктивності праці. До прямих показників належить відношення обсягу виробленої продукції до витрат праці.

Співставлення витрат праці до обсягу виробленої продукції є зворотним показником продуктивності праці – трудомісткістю виробництва продукції. Цей показник застосовується в економічному аналізі, оскільки використані в його чисельнику загальні витрати праці можна розкласти на різні види.

В систему показників ефективності використання персоналу підприємства можуть бути включені виручка, валовий і чистий дохід, прибуток підприємства в розрахунку па одиницю витрат живої праці, а також ці ж показники та вартість валової продукції в розрахунку на 1 грн. витрат на оплату праці:

- вартість валової продукції на одного середньооблікового працівника (W) визначається відношенням вартості валової продукції (Q) до середньооблікової чисельності працівників ($\bar{Ч}$)

$$W = \frac{Q}{\bar{Ч}}; \quad (1.2)$$

- вартість валової продукції на одну людино-годину (W) визначається як відношення вартості валової продукції (Q) до середньорічних затрат праці ($3n$)

$$W = \frac{Q}{3n}. \quad (1.3)$$

Рівень продуктивності праці можна також розраховувати за показником чистої продукції. Такий показник дає змогу більш повно оцінити дійсний вклад окремих галузей та підприємств у масу новоствореного продукту;

- вироблена продукція на одиницю фонду оплати праці ($ВП_{on}$) визначається відношенням виробленої продукції ($ВП$) до річного фонду оплати праці підприємства ($\Phi ОП$)

$$ВП_{on} = \frac{ВП}{\Phi ОП}; \quad (1.4)$$

- частка приросту обсягу продукції за рахунок зростання продуктивності праці (ΔQ_w)

$$\Delta Q_w = \frac{(W_1 - W_0) \times Ч_1}{\Delta Q} \times 100; \quad (1.5)$$

де W_0 , W_1 – рівень продуктивності праці у базисному та звітному роках;

$Ч_1$ – середньооблікова чисельність працівників у звітному році;

ΔQ – приріст обсягу виробництва продукції.

При виявленні та мобілізації резервів підвищення ефективності використання фонду оплати праці слід враховувати, що в широкому сенсі слова під оплатою праці розуміються не тільки витрати на заробітну плату та премії персоналу, а й витрати на соціальне, медичне страхування та інші витрати, пов'язані з використанням робочої сили на підприємстві.

Комплексний показник (коефіцієнт) динаміки ефективності використання робочої сили ($K_{ef}^{ком}$) обчислюється за формулою

$$K_{ef}^{ком} = \sqrt{I_{nn}^{var} \times I_{nn}^{nam}}, \quad (1.6)$$

де I_{nn}^{var} , I_{nn}^{nam} – відповідно індекс зміни продуктивності праці у вартісному та натуральному вираженні.

Нами досліджено низку наукових праць вчених-економістів, що присвячені дослідженням ефективності використання фінансових ресурсів. Спираючись на ці праці, ми сформувавши таблицю та визначили в ній найбільш поширені показники, за допомогою яких можна здійснити оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів підприємства (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Показники оцінки ефективності фінансових ресурсів

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст
1	2	3
Коефіцієнт забезпечення (K_z) запасів власними коштами	$K_z = \frac{B_l}{B_{z.g}}$, де B_l – власні джерела фінансування; $B_{z.g}$ – вартість запасів і витрат	Показує, якою мірою запаси покриті власними коштами для виконання заходів статутної діяльності
Коефіцієнт маневреності (K_m) власного капіталу	$K_m = \frac{B_{об.з}}{B_{вл.д}}$, де $B_{об.з}$ – власні оборотні активи, $B_{вл.д}$ – власні і довгострокові позикові кошти	Показує, яка частина власного капіталу знаходиться в обігу, тобто дає змогу вільно маневрувати цими засобами
Стабільність структури оборотних коштів ($C_{ок}$)	$C_{ок} = \frac{B_l}{OK}$, де OK – оборотні кошти підприємства	Показує частку власних оборотних коштів у структурі оборотних коштів

Продовження табл. 1.4

1	2	3
---	---	---

Коефіцієнт реальної вартості основних засобів ($K_{pвоз}$)	$K_{pвоз} = \frac{OЗ}{П_б}$, де $OЗ$ – основні засоби підприємства; $П_б$ – підсумки балансу	Відображає питому вагу основних засобів у загальному капіталі організації
Коефіцієнт автономії (K_a)	$K_a = \frac{B_л}{П_б}$	Показує, в якому ступені обсяг використовуваних активів сформований за рахунок власного капіталу і наскільки він незалежний від зовнішніх джерел фінансування
Коефіцієнт фінансової стійкості ($K_{фс}$)	$K_{фс} = \frac{B_л}{ЗК}$, де $ЗК$ – обсяг залучених коштів	Характеризує обсяг залучених коштів на одиницю власного капіталу, тобто ступінь залежності від зовнішніх джерел фінансування
Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{фз}$)	$K_{фз} = \frac{ЗК}{B_л}$	Показує частку залучених коштів в розрахунку на 1 грн. власних коштів позичальника
Коефіцієнт поточної заборгованості ($K_{пз}$)	$K_{пз} = \frac{ЗК_к}{П_б}$, де $ЗК_к$ – короткотерміновий залучений капітал	Характеризує частку короткотермінового запозиченого капіталу в загальній сумі, що використовується
Коефіцієнт фінансового левериджу ($K_{фл}$)	$K_{фл} = \frac{ЗК_д}{B_л}$	Характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу ($K_{рв}$)	$K_{рв} = \frac{ЧП}{B_л}$, де $ЧП$ – чистий прибуток	Показує ефективність вкладення коштів у підприємство
Коефіцієнт довготермінової фінансової незалежності	$K_{дн} = \frac{B_л + ЗК_д}{П_б}$, де $ЗК_д$ – довготерміновий запозичений капітал	Показує, в якому ступені загальний обсяг використовуваних активів сформований за рахунок власного і довготермінового запозиченого капіталу, тобто характеризує ступінь його незалежності від короткотермінових запозичених джерел фінансування

Отже, для оцінювання ефективності економічної діяльності доцільно застосовувати систему показників, яка включає показники ефективності застосовуваних ресурсів, поточних витрат, праці (персоналу) та фінансових ресурсів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «КЗРК»

2.1. Техніко-економічна характеристика та аналіз видів економічної діяльності АТ «КЗРК»

Акціонерне товариство «КЗРК» – найбільше підприємство України з видобутку руди підземним способом та одне з найбільших містоутворюючих підприємств Кривого Рогу [38]. Його історія пов’язана з низкою подій: зміною організаційно-правових форм та форм власності, розвитком трудового колективу, перемогами, досягненнями, намаганням зберегти та примножити успіхи діяльності трудового колективу.

Основна мета діяльності підприємства – забезпечити залізородною сировиною різні галузі національного господарства, задовольнити потреби населення, соціальні та економічні інтереси акціонерів та трудового колективу, отримати прибуток. АТ «КЗРК» займається видобуванням залізних руд, виробництвом вибухових речовин, оптовою торгівлею металами та металевими рудами. Основна продукція підприємства – залізна руда двох видів:

- агломераційна зі вмістом заліза від 51% до 61%;
- доменна кускова зі вмістом заліза від 46% до 49%.

Продукція АТ «КЗРК» реалізується на внутрішньому та зовнішньому ринках за договорами (контрактами) купівлі-продажу. Основні ринки збуту: Україна, Польща, Словаччина, Чехія, Сербія, Румунія. Основними клієнтами в 2021 році були: ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод», ПрАТ «Азовсталь», АТ «Нікопольський завод феросплавів», «Arcelor Mittal Poland S.A.», "U. S. Steel Košice, s.r.o.", «Liberty Ostrava s.a.», «Trinecke zhelezarny a.s.», “ HESTEEL SERBIA IRON & STEEL D.O.O. BEOGRAD”, “Liberty Galati S.A.”. У 2021 році АТ «КЗРК» збув на експорт 50,6% товарної руди. Найбільшими споживачами товарної продукції

стали: Словаччина – 18,3 %, Чехія – 18,3%, Польща – 7 %, що становить 43,3% від загальних обсягів поставок на зовнішній ринок

Військова агресія російської федерації стала причиною скорочення обсягів реалізації руди залізної на підприємства, що розташовані в зоні активних бойових дій. Повністю припинено відвантаження залізної руди ключовому вітчизняному клієнту ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» (частка відвантаженої клієнту продукції у загальному обсязі відвантаженої у 2021 р. продукції склала 30%, у 1 кварталі 2022 р. – 18%). Тимчасово припинено відвантаження готової продукції ПАТ «Запоріжсталь» (у 2021 р. – продукція не відвантажувалась, у 1 кварталі 2022 р. частка відвантаженої клієнту продукції у загальному обсязі відвантаженої продукції склала 5,6%).

Попри наявність обмежень, пов'язаних із впровадженням воєнного стану, завдяки послідовній політиці в сфері управління процесами логістики та збуту продукції, Товариству вдалося збільшити обсяги відвантаження готової продукції іншим вітчизняним клієнтам, на території розташування яких на поточних момент не здійснюються активні бойові дії (ПрАТ «КАМЕТ-СТАЛЬ») та обсяги відвантаження готової продукції зарубіжним клієнтам, в першу чергу, тим, з якими наявне функціонуюче залізничне сполучення (Словаччина, Чехія)

У 2022 році основними ринками збуту були Словаччина, Чехія, Сербія, Австрія, Польща та Україна. Основними клієнтами - "U. S. Steel Košice, s.r.o.", "Liberty Ostrava s.a.", "Trinecke zhelezarny a.s.", " NESTEEL SERBIA IRON & STEEL D.O.O. BEOGRAD", Voestalpine Stahl GmbH, "Arcelor Mittal Poland S.A.", ПрАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча", ПРАТ "КАМЕТ-СТАЛЬ", ПАТ ЗМК "ЗАПОРІЖСТАЛЬ", АТ "Нікопольський завод феросплавів".

Якість продукції комбінату відповідає світовим стандартам. Система управління якістю, яка пройшла пересертифікацію на відповідність діючій версії стандарту ДСТУ ISO 9001: 2009 у 2010 році, продовжує удосконалюватися [38].

Розвідані (балансові на 01.01.2022р.) запаси природно багатих руд складають 265,6 млн. тонн із середнім вмістом заліза 58,68%. Ці запаси забезпечать роботу шахт АТ «КЗРК» на строк до 60 років. Крім того, є можливість розширення сировинної бази за рахунок магнетитових кварцитів з вмістом заліза

магнітного 24,36%, розвідані запаси яких до глибини 1500 метрів складають 940,2 млн. тон (забалансові запаси). Основна виробнича діяльність Товариства відносно мало залежить від сезонних змін. У зимовий час виконуються заходи по попередженню замерзання обладнання у стволах шахт шляхом їх обігріву, також виконуються роботи по попередженню примерзання товарної залізної руди до стінок та днища залізничних вагонів під час її транспортування споживачам шляхом обробки вагонів спеціальною профілактичною речовиною. Реалізація руди залізної прямо не залежить від сезонних змін. Попит на неї формується виходячи з попиту на метал.

На сьогодні АТ «КЗРК» – це чотири шахти – Криворізька, Козацька, Покровська, Тернівська. Роботу шахт забезпечують шахто-будівельне управління, сервісне управління з ремонту та монтажу шахтного обладнання, управління залізничного транспорту, автобаза, ремонтно-будівельний та енергетичний цехи, центральна енерголабораторія, база матеріально-технічного постачання, гірничі інспекції з технічного контролю якості руд, центр інформаційних систем, управління соціальних підрозділів.

На комбінаті згідно джерела [38] на основі «розробленої стратегії розвитку комбінату передбачається глобальний перехід на нові технології розкриття, підготовки та відпрацювання рудних покладів з використанням самохідного гірничого обладнання». Це той шлях, який в умовах допущеного відставання будівництва нових горизонтів і постійного погіршення з глибиною умов відпрацювання може дозволити шахтам комбінату стабільно працювати по товарній руді на рівні 5,6–6,0 млн. тонн на рік.

Довгостроковою програмою стратегічного розвитку підприємства до 2025 р. передбачено застосування на основних технологічних операціях по проведенню та кріпленню гірських виробок, випуску та доставці руди високопродуктивного гірничопрохідницького імпортного устаткування провідних світових виробників.

На теперішній час на комбінаті працює більше 60 одиниць сучасної гірничопрохідницької техніки як на будівництві підземних горизонтів, так і на підготовці запасів нових блоків. Це 18 гірничопрохідницьких комплексів (36 одиниць) шведської фірми «Atlas Copco» та фінської «Sandvik», 2 комбайни

фінського виробництва для безлюдної проходки, навантажувально-транспортні машини LK-07, LH3-07 та ST2D, самоскиди TH-320 та TH-315 «Sandvik» для транспортування гірничої маси в підземних умовах, станки кернового буріння Diames, установки для кріплення виробок спеціальною торкрет-сумішшю «Meiuso Piccolo» фірми BASF [38]. Нова техніка дозволяє застосовувати сучасні технології у виробничому процесі. Так, на шахтах «Криворізька» та «Покровська» підготовлені та працюють виїмкові одиниці з видобутку руди з використанням самохідної техніки, яка у 1,5–2 рази дозволяє підвищити продуктивність праці. З початку використання самохідної техніки обсяг видобутку з її використанням перевищує 1,8 млн. т. З використанням на очисній виїмці самохідного гірничо-шахтного обладнання у 2019 році видобуто на шахтах «Криворізька» 199,0 тис. т (3 виїмкові одиниці) та «Покровська» – 223 тис. т (6 виїмкових одиниць). При цьому 37,5% гірничо-підготовчих та 12,1% виробок при підготовці нових запасів на основній діяльності шахт проводиться з використанням самохідних прохідницьких комплексів. Частка виїмки гірничої маси на будівництві нових горизонтів шахт з використанням самохідних комплексів склала 56,6%.

На цей період припадає початок повномасштабної агресія Росії проти України, яка й досі триває, несе великі збитки та завдає значної шкоди населенню, промисловій інфраструктурі та екології країни. Яких ще результатів досягло АТ «КЗРК» у досліджуваному періоді? За даними табл. 2.1 можна зробити висновок, що обсяг виробництва продукції у вартісному вираженні у 2022 році порівняно з 2021 роком зменшився на 1045090 тис. грн. або на 15,20%. Обсяг реалізованої продукції у натуральному вираженні упродовж досліджуваного періоду зменшився на 41,13%. Довоєнні плани підприємства на 2022 рік передбачали зростання виробництва товарної залізної руди із вмістом заліза 58,94% на 8,6% в порівнянні з 2021 роком – до 4670 тис. т, а насправді обсяг склав лише 2383,336 тис. т [38].

Під впливом ринкових факторів середньозважена ціна реалізації продукції з 2018 року по 2022 рік демонструвала тенденцію до зростання. Але у 2022 році знизилася на 5,85%.

Таблиця 2.1 – Аналіз основних техніко-економічних показників діяльності підприємства за 2018–2022 роки

Показник	Одиниці вимірювання	Рік					Відхилення			
		2018	2019	2020	2021	2022	2022/2018 роки		2022/2021 роки	
							Абсол. приріст	Темп зростання	Абсол. приріст	Темп зростання
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	4037949	4520956	4265926	6876077	5830987	1793038	144,40	-1045090	84,80
Обсяг реалізованої продукції у натуральному вираженні	тис. т	4320,59	4284,89	3967,98	3980,85	2383,336	-1937,254	55,16	-1597,51	59,87
Чистий дохід від реалізації продукції	тис. грн.	4990167	6559213	6607075	11159274	6290171	1300004	126,05	-4869103	56,37
Середньозважена ціна реалізації продукції	грн.	1154,97	1530,78	1665,10	2803,24	2639,23	1484,26	228,51	-164,01	94,15
Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	2695067	3007595	3324555	4282254	2891384	196317	107,28	-1390870	67,52
Витрати на 1 грн. товарної продукції	коп.	66,74	66,53	77,93	62,28	49,59	-17,15	74,30	-12,69	79,62
Середньооблікова чисельність працівників	осіб	7995	7411	6706	6436	5544	-2451	69,34	-892	86,14
Фонд оплати праці	тис. грн.	1236616,9	1435391,5	1431611,4	1701159,0	1593969,9	357353	128,90	-	93,70
Середньомісячна оплата праці	грн.	12889,48	16140,33	17790,18	22026,61	23959,38	11069,9	185,88	1932,77	108,77
Продуктивність праці	тис. грн./ос.	624,16	885,06	985,25	1733,88	1134,59	510,43	181,78	-599,29	65,44
Середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	8349488,5	8890263,5	9523665,5	10165055,0	10710575,5	236108,0	128,28	545520,5	105,37
Фондовіддача основних засобів	грн./грн.	0,484	0,509	0,448	0,676	0,544	0,06	112,40	-0,132	80,47
Фондоємність продукції	грн./грн.	2,066	1,965	2,232	1,479	1,838	-0,228	88,96	0,359	124,27
Фондоозброєність праці	тис. грн./ос.	1044,339	1199,604	1420,171	1579,406	1931,922	887,583	184,99	352,516	122,32
Чистий прибуток	тис. грн.	745567	1583315	1699247	4023950	1117502	371935	149,89	-2906448	27,77
Рентабельність підприємства	%	8,94	17,18	15,58	20,26	27,39	18,45	306,38	7,13	135,19

Сформовано автором на основі [38]

Аналогічну тенденцію має і показник собівартості реалізованої продукції. У 2022 році вона різко зменшилася на 1390870 тис. грн. зросла що склало лише 67,52% до показника 2021 року. Але незважаючи на це чистий дохід від реалізації продукції, зростаючи щорічно упродовж 2018–2021 років, у 2022 році теж знизився на 43,63%.

Витрати на 1 грн. товарної не виявили стійкої тенденції, а щороку змінювали свій напрям розвитку. У 2021 році їх значення було найменшим, поки у 2022 році не зменшилося до мінімального за період 2018–2022 років та склало 49,59 коп., що на 20,38% менше показника 2021 року.

За рахунок зменшення середньооблікової чисельності працівників на 30,66% та збільшення обсягу виробництва продукції за досліджуваний період продуктивність праці зросла на 25,95%. Але у 2022 році порівняно з 2021 роком вона різко зменшилася на 34,56%.

Аналогічну ситуацію можна спостерігати і з фондом оплати праці, який постійно зростав до 2022 року, а потім незначно зменшився (на 6,3%) порівняно з 2021 роком. Це узгоджується з одним із економічних принципів ведення господарювання – випередження темпів зростання продуктивності праці порівняно з темпами зростання заробітної плати, за виключенням 2022 року, коли спостерігаються у продуктивності праці темпи зниження суттєвіші, ніж у фонду оплати праці (відповідно 34,56% та 6,30%).

Середньорічна вартість основних засобів за період зростала. Хоча її рівень у 2022 році нижчий за середній у періоді. Фондовіддача основних засобів має коливний характер, але спостерігається зростання за виключенням 2022 року (зменшення показника порівняно з 2021 роком на 19,53%). Фондоємність продукції у 2022 році порівняно з 2021 роком зросла на 24,27%. На 22,32% зросла фондоозброєність праці за рахунок зростання вартості основних засобів та зменшення середньооблікової чисельності працівників

Різкому зростанню піддався чистий прибуток. За період 2018–2022 років він зріс майже у 1,5 рази. Але 2022 рік став роком різкого падіння показника на 72,23% порівняно із 2021 роком. Більше, ніж у 3,064 рази, зросла рентабельність підприємства за період та в 1,352 рази у 2022 році порівняно з 2021 роком.

У результаті проведеного техніко-економічного аналізу діяльності АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки ми дійшли висновку, що стан виробництва на підприємстві погіршився. Чистий дохід від реалізації продукції та чистий прибуток у 2022 році значно зменшилися. У той же час скоротився обсяг виробництва у вартісному вираженні, а також обсяг реалізованої продукції в натуральних одиницях. Така ситуація може бути пояснена ускладненням процесу видобування руди на великих глибинах (1300–1500 метрів), нестабільністю економічної ситуації в країні та галузі в цілому, продовженням військового стану та наслідками, пов'язаними з ним.

Упродовж усього досліджуваного періоду собівартість реалізованої продукції підприємства зростала. На це необхідно звернути увагу та для більш детального аналізу собівартості розглянути її структуру за елементами операційних витрат, які наведені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Аналіз елементів операційних витрат АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, %

Вид витрат	Рік					Абсолютне відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022/2018	2022/2021
1	2	3	4	5	6	5	6
Матеріальні витрати	40,66	36,84	39,65	46,07	39,52	-1,14	-6,55
Оплата праці	24,28	24,71	25,56	22,82	21,39	-2,89	-1,4
Відрахування на соціальні заходи	5,43	5,55	5,76	5,17	4,81	-0,62	-0,36
Амортизація	3,20	3,38	3,95	3,62	4,10	0,90	0,48
Інші витрати	26,43	29,52	25,08	22,32	30,18	3,75	7,86
Разом	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-	-

За даними табл. 2.2 можна зробити висновок, що найбільшу частку у операційних витратах підприємства складають матеріальні витрати (від 36,84% у 2019 році до 46,07% у 2022 році), які не мають чіткої тенденції до зміни упродовж аналізованого періоду (рис. 2.1).

Витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи та амортизація проявляють більш менш сталу тенденцію. Інші витрати упродовж досліджуваного періоду то зростали (у 2022 році порівняно з 2021 роком), то зменшувалися (у 2021 році порівняно з 2020 роком). За 2018–2022 роки вони зросли на 3,75%.

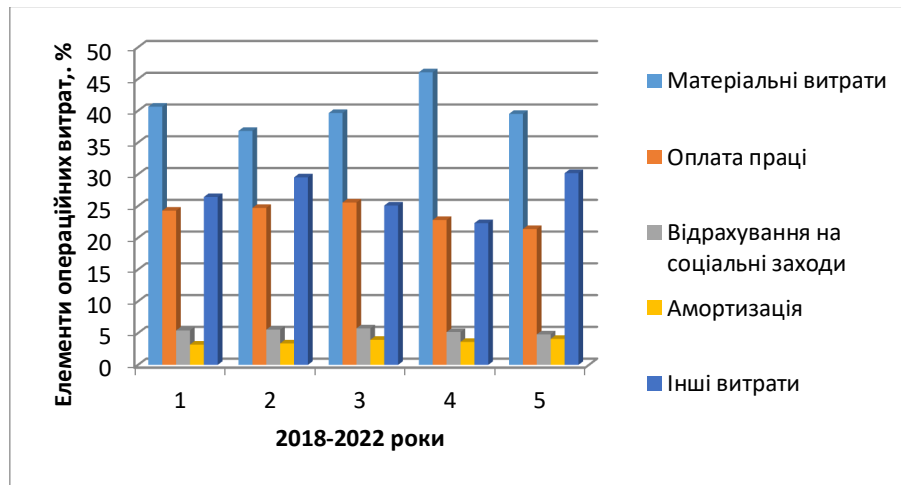

Рисунок 2.1 – Динаміка елементів операційних витрат
АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, %

Видобування залізних руд є матеріалоемним виробництвом. Щоб забезпечити процеси видобування комбінат здійснює придбання таких матеріалів, як металопрокат, метизи, електроди, дрiт, канати підйомні вантажні, буровий інструмент, вибухові матеріали, лісні матеріали, паливно-мастильні матеріали, гірничошахтне й допоміжне обладнання, запасні частини тощо. Їх вартість займає значну питому вагу у матеріальних витрат

Щодо фінансових результатів діяльності, то після стрімкого зростання чистого прибутку підприємства у 2021 році, у 2022 році відбулося його стрімке падіння – більше, ніж удвічі. Економіка України упродовж 2022 року потерпає від кривавої війни Росії проти нашої держави. І весь цей рік АТ «КЗРК», як і весь вітчизняний бізнес, намагається триматися на плаву. Упродовж року комбінат, оговтавшись від шоку початку повномасштабного вторгнення, став підлаштовуватися до нових суворих умов:

- падіння національної економіки за підсумками 2022 року склало безпрецедентні 30,4%;
- споживча інфляція становила 26,6%;
- відбулася значна девальвація національної валюти, що теж не могло не позначитися на вартості товарів і послуг.

Комбінат частково втратив можливість вести зовнішньоекономічну діяльність: кордони з РФ та Білорусією, зі зрозумілих причин, були закриті, так

само була паралізована робота вітчизняних морських портів, а можливості західного кордону були значно обмежені.

Через жорстокі руйнування та окупацію частини територій України, де були розташовані меткомбінати - основні внутрішні споживачі, комбінат втратив можливість реалізовувати продукцію на внутрішньому ринку.

Найбільшими проблемами, з якими зіткнувся комбінат з початку війни, - це логістика (запровадження квот та конвенцій), валютні розрахунки, невизначеність, відтік кадрів (у зв'язку з масовою залученістю до військової служби та (або) виїздом працівників (здебільшого жінок) в безпечні місця), перебої з постачанням електроенергії та суттєвий брак потужності, падіння попиту та неплатоспроможність клієнтів, руйнування ланцюгів постачання і дефіцит фінансування, зростання вартості сировини, матеріалів та енергоресурсів, недоступність кредитних коштів, відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників (відсутність можливості підвищення заробітної плати, низька купівельна спроможність), значно скоротилася можливість фінансування інвестиційних проектів та проектів розвитку підприємства.

Вище перелічені проблеми та ризики зберігаються й найближчому майбутньому. До того ж через високу ймовірність ракетних обстрілів зберігається ризик безпосередніх втрат виробничих потужностей.

Наведемо графічне зображення динаміки основних техніко-економічних показників діяльності АТ «КЗРК» та спробуємо надати аналіз реального стану справ на підприємстві, а також корисні поради чи рекомендаційні зауваження на майбутній період діяльності (рис. 2.2).

Підприємству необхідно докласти зусиль до збільшення обсягу виробництва продукції. Цьому будуть сприяти нові підходи до політики технічного оснащення виробництва, автоматизації та підвищення інтенсивності використання обладнання.

Темпи зростання чистого доходу від реалізації продукції є більш повільними (56,37%) через більш швидкі темпи зростання собівартості реалізованої продукції (67,52%). Суттєві заходи по її зниженню допоможуть збільшити величину чистого прибутку, який у 2022 році значно зменшився

порівняно з 2021 роком (27,77%). У ситуації воєнного стану є надія на подальше збільшення чистого прибутку за рахунок впливу цих зовнішніх факторів. Очевидно, що наявність чистого прибутку підприємства взагалі, але значне його зменшення у 2022 році порівняно з 2020–2021 роками надає можливість перспективного розвитку та покращення інвестиційного клімату на комбінаті. Підприємство може реалізувати таку можливість за рахунок реінвестування чистого прибутку в перспективні напрями свого розвитку.

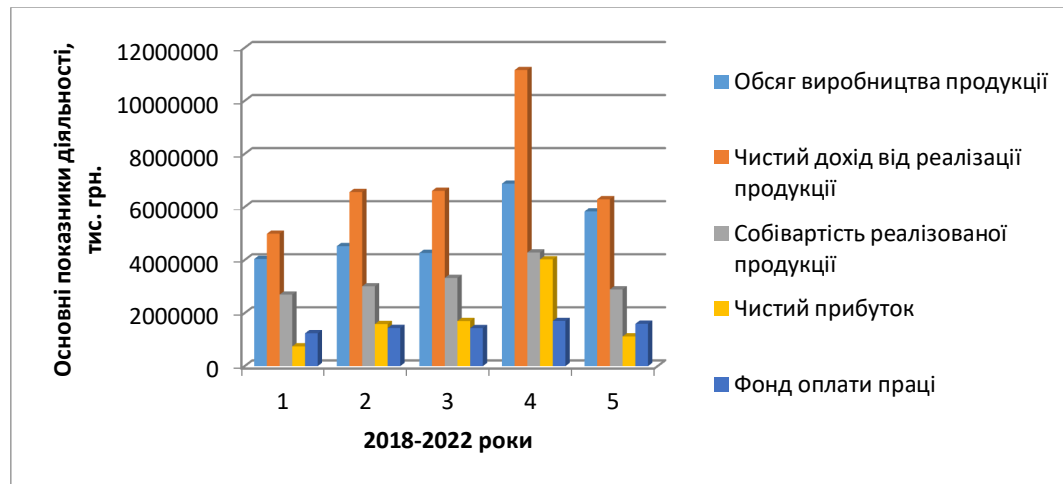

Рисунок 2.2 – Динаміка основних техніко-економічних показників діяльності АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, тис. грн.

Проаналізувавши основні техніко-економічні показники діяльності АТ «КЗРК», перейдемо до аналізу його фінансового стану.

Стабільність фінансового стану підприємства залежить від правильності та доцільності вкладення фінансових ресурсів в активи. Від того, власні чи позикові кошти вкладені в необоротні та оборотні засоби, скільки їх знаходиться у сферах виробництва та обігу, в грошовій та матеріальній формі, наскільки оптимальне їх співвідношення, багато в чому залежать результати виробничої та фінансової діяльності, а, отже, і фінансовий стан підприємства.

У 2018–2022 роках АТ «КЗРК» процентні кредити та інвестиції не залучало. Фінансування діяльності базувалося на власних коштах. Це означає, що у підприємства достатньо робочого капіталу для виконання виробничої програми та інших поточних потреб.

Щоб покращити ліквідність, необхідно збільшити власні обігові кошти за

рахунок зростання доходів підприємства. Оптимізація ліквідності підприємства реалізується за допомогою оперативного механізму фінансової стабілізації.

Показники платоспроможності підприємства знаходяться на рівні нормативних. Це означає, що для виконання обсягів замовлень згідно складених договорів та поточних потреб достатньо робочого капіталу.

Фінансові зобов'язання підприємство може зменшити за рахунок зменшення суми постійних та умовно-змінних витрат, продовження строків кредиторської заборгованості за товарними операціями, збільшення суми грошових активів тощо. Цьому сприятимуть рефінансування та прискорення оборотності дебіторської заборгованості; оптимізація запасів товарно-матеріальних цінностей; скорочення розмірів страхових, гарантійних та сезонних запасів. Підвищити фінансову стійкість і ліквідність підприємства, збільшити наявність власних коштів можливо перш за все за рахунок збільшення обсягу реалізації продукції, розмірів прибутку, рівня прибутковості. Сприятимуть покращенню фінансового стану підвищення продуктивності праці; зниження матеріальних операційних витрат; розширення ринку збуту продукції тощо [38].

Оцінювання фінансового стану передбачає вивчення структури майна та джерел його формування. Тому здійснимо аналіз активів та пасивів АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, визначимо показники їх динаміки та структури (табл. 2.3).

Як видно з табл. 2.3, у 2022 році нематеріальні активи у порівнянні з 2021 роком зменшилися на 5,90%, а порівняно з 2018 роком – на 12,39.

Фінансові інвестиції за 2018–2021 роки збільшилися майже у 11 разів, хоча у 2022 році дещо зменшилися (на 1,69%). Це вказує на те, що у підприємства є можливість здійснення активної інвестиційної діяльності.

Спостерігається щорічне зростання запасів. За досліджуваний період вони збільшилися на 157,87%. Отже є спосіб нарощення виробничого потенціалу підприємства. Цьому причиною є зростання обсягу виробничих запасів (110,16%), незавершеного виробництва (310,32%) та готової продукції (166,63%). Обсяг товарів має нульове значення.

Таблиця 2.3 – Аналіз динаміки та структури активів і пасивів АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, тис. грн.

Показники	2018 рік.		2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення			
	тис. грн.	Від. вел. стр. %	тис. грн.	Від. вел. стр. %	тис. грн.	Від. вел. стр. %	тис. грн.	Від. вел. стр. %	тис. грн.	Від. вел. стр. %	2022/2018		2022/2021	
											Абс. приріст +/-	Темп приросту %	Абс. приріст +/-	Темп приросту %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
АКТИВ														
I. Необоротні активи														
1.1. Нематеріальні активи	82202,00	2,46	78263,00	1,75	79113,00	1,62	76532	1,43	72018	1,31	-10184	-12,39	-4514	-5,90
1.3. Основні засоби	3172483,00	95,09	3733788,00	83,63	4143237,00	84,69	4632438	86,35	4768919	86,64	1596436	150,32	136481	2,95
1.6. Довгострокова дебіторська заборгованість	881,00	0,0001	1125,00	0,0001	1000,00	0,0002	725	0,0135	275	0,0050	-606	-68,79	-450	-62,07
1.7. Відстрочені податкові активи	31606,00	0,95	33281,00	0,75	50551,00	1,03	71691	1,33	80125	1,46	48519	153,51	8434	11,76
1.9. Інші фінансові інвестиції	49063,00	1,47	618457,00	13,85	618457,00	12,64	593092	11,06	583092	10,59	534029	1088,46	-10000	-1,69
Всього за розділом I	3336235,00	36,20	4464914,00	40,94	4892358,00	37,45	5364478	39,93	5504429	37,81	2168194	64,99	139951	2,61
II. Оборотні активи														
2.1. Запаси:	855008,00	14,54	1003632,00	15,58	1137779,00	13,93	1191461	14,76	2204770	24,35	1349762	157,87	1013309	85,05
- виробничі запаси	139824,00	16,35	245051,00	24,42	496633,00	43,65	314157	26,37	293860	13,33	154036	110,16	-20297	-6,47
- незавершене виробництво	9750,00	1,14	20181,00	2,01	13668,00	1,20	22498	1,89	30256	1,37	20506	310,32	7758	34,48
- готова продукція	705346,00	82,50	738378,00	73,57	627478,00	55,15	854804	71,74	1880654	85,30	1175308	166,63	1025850	120,01
- товари	88,00	0,00	22,00	0,00	0,00	0,00	2	0,00	0,00	0,00	-88	0,00	-2	0,00
2.2. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	331319,00	5,64	350975,00	5,45	435639,00	5,33	228485	2,83	146491	1,62	-184828	-55,79	-81994	-35,89
2.3. Дебіторська заборгованість за розрахунками:	4479003,00	76,19	4550716,00	70,64	5927110,00	72,55	6044280	74,90	6142849	67,84	1663846	37,15	98569	1,63
- з бюджетом	5573,00	0,12	66695,00	1,47	563,00	0,00	110423	1,83	211264	2,33	205691	3590,85	100841	91,32
- інша поточна дебіторська заборгованість	4473430,00	99,88	4484021,00	98,53	5926547,00	99,99	5933857	98,17	5931585	96,57	1458155	32,60	-2272	-3,83

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2.5. Грошові кошти та їх еквіваленти:	139078,00	2,37	431977,00	2,16	601902,00	7,37	518385	6,42	363664	4,02	224586	161,48	-154721	-29,85
- готівка	16,00	0,00	18,00	0,00	15,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-16	0,00	0	0,0
- рахунки в банку	139062,00	99,99	431959	99,99	601887,00	99,99	518385	100,00	363664	100,00	224602	161,51	-154721	-29,85
2.7. Інші оборотні активи	74403	1,27	104909	1,63	67247	0,82	87578	1,09	196818	2,17	92443	124,25	109240	124,73
Всього за розділом II	5878811,00	63,80	6442209,00	59,06	8169677	62,55	8070189	60,07	9054592	62,19	3175781	54,02	984403	12,20
III. Необоротні активи, утриманні для продажу, та групи вибуття	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
БАЛАНС	9215046,00	100,00	10907123,00	100,00	13062035	100,00	13434667	100,00	14559021	100	5343975	57,99	1124354	8,37
ПАСИВ														
I. Власний капітал														
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	1991233,00	26,29	1991233,00	21,68	1991233	18,45	1991233	33,96	1991233	27,94	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2. Капітал у дооцінках	-216284,00	-2,85	-222599,00	-2,43	-348162	-3,23	-462263	-7,88	-350533	-4,92	-134249	162,07	111730	75,83
1.5. Резервний капітал	266552,00	3,52	266552,00	2,90	266552	2,47	0,00	0,00	0,00	0,00	-266552	0,00	0,00	0,00
1.5. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	5531909,00	73,04	7151199,00	77,85	8884780	82,31	4334017	72,92	5486043	76,98	-45866	-0,83	1152026	26,58
Всього за розділом I	7573410,00	82,19	9186385,00	84,22	10794403	82,64	5862987	43,64	7126743	48,95	-446667	-90,59	1263756	21,55
II. Довгострокові зобов'язання і забезпеч.														
2.2. Пенсійні зобов'язання	1166581,00	99,99	1221488,00	99,99	1448990	99,80	1671422	99,74	1602869	98,33	436288	37,40	-68553	-4,10
2.5. Довгострокові забезпечення	198,00	0,01	991,00	0,01	2848	0,20	4290	0,36	27176	1,67	26978	13625,25	22886	533,47
Всього за розділом II	1166779,00	12,66	1222479,00	11,21	1451838	11,11	1675712	12,47	1630045	11,20	463266	39,70	-45667	-2,73
III. Поточні зобов'язання і забезпечення														
3.3. Поточна кредиторська заборгованість:	270326,00	56,95	252453,00	50,67	567853,00	69,61	5565405	94,39	5344348	92,11	5074022	1877,00	-221057	-0,40

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
- за товари, роботи, послуги	83972,00	31,06	129234,00	51,19	136192,00	23,98	127807	2,30	76292	1,43	-7680	-9,15	-51515	-40,31
- за розрахунками з бюджетом	109197,00	40,39	44927,00	17,80	341678,00	60,17	172539	3,10	23976	0,45	-85221	-78,04	-148563	-86,10
- за розрахунками зі страхування	16316,00	6,04	16681,00	6,61	19581,00	3,45	20174	0,36	15083	0,28	-1233	-7,56	-5091	-25,24
- за розрахунками з оплати праці	53364,00	19,74	54135,00	21,44	62926,00	11,08	65835	1,18	49966	0,93	-3398	-6,37	-15869	-24,10
- за розрахунками з учасниками	7477,00	2,77	7476,00	2,96	7476,00	1,32	5179050	93,06	5179031	96,91	5171554	69166,16	-19	-3,67
3.4. Поточні забезпечення	164599,00	34,68	208033,00	41,75	209286,00	25,65	270544	4,59	288768	4,98	124169	75,44	18224	6,74
3.5. Інші поточні зобов'язання	39732,00	8,37	37773,00	7,58	38655,00	4,74	60019	1,02	169117	2,91	129385	325,64	109098	181,77
Всього за розділом III	474657,00	5,15	498259,00	4,57	815794,00	6,25	5895968	43,89	5802233	39,85	5327576	1122,41	-93735	-1,59
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утриманими для продажу, та групи вибуття	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
БАЛАНС	9215046,00	100,00	10907123,00	100,00	13062035	100,00	13434667	100,00	14559021	100,00	5343975	57,99	1124354	8,37

Сформовано автором на основі [38]

Дебіторська заборгованість за роботи, товари, послуги збільшилася упродовж 2018–2022 років на 55,79%, а порівняно з 2021 роком – на 35,89%. Причиною з одного боку може бути якісний контроль за процесом повернення грошей на підприємство, а з іншого – згортання політики надання пільгових умов оплати заборгованості, зменшення кількості контрагентів на нових ринках збуту товарів. Це позитивна тенденція для підприємства.

Очевидно, що на підприємстві ще не готові сформувані більш мобільну структуру активів, яка сприяє прискоренню їх оборотності, оскільки частка оборотних активів у майні підприємства за 2018–2022 роки залишається майже незмінною – 63,80%, 59,06%, 62,55%, 60,07% та 62,19% відповідно.

Позитивною тенденцією для інвесторів було те, що частка власного капіталу в майні підприємства за 2018–2020 роки становила приблизно 82%–84%, оскільки підприємство володіє власними коштами в достатній мірі. Але у 2021–2022 році частка власного капіталу різко зменшилася майже удвічі. Виникає двоєке ставлення до цієї ситуації. Ці кошти могли бути залучені у виробничі запаси підприємства, тим самим збільшивши потужність підприємства. Але у той же час їх зменшення сприяє підвищенню рівня фінансового ризику.

Найбільшу частку у власному капіталі підприємства складає нерозподілений прибуток. Він показує стабільну тенденцію до зростання упродовж 2018–2020 років та зниження у 2021–2022 роках, обмежуючи можливості підприємства бути використаним як власні інвестиційні ресурси для розвитку виробництва.

Фінансовий стан підприємства з позиції короткострокової перспективи оцінюється показниками ліквідності та платоспроможності, які в загальному вигляді характеризують його спроможність своєчасно і в повному обсязі здійснювати розрахунки за короткостроковими зобов'язаннями перед контрагентами. У табл. 2.4–2.5 наведені дані для аналізу ліквідності балансу АТ «КЗРК».

140

Порівняємо підсумки наведених груп активів і зобов'язань для визначення ліквідності балансу.

Таблиця 2.4 – Дані для аналізу ліквідності балансу АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, тис. грн.

Група активів	Рік					Група зобов'язань	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022		2018	2019	2020	2021	2022
А ₁	139078	431995	601917	518385	363664	П ₁	280883	280051	670831	5565405	5344348
А ₂	5515756	4901691	6362749	7161236	8184737	П ₂	0	0	0	0	0
А ₃	149574	265232	510301	336655	324116	П ₃	1166779	1222479	1451832	1675712	1630045
А ₄	3336235	4464914	4892358	5364478	5504429	П ₄	7573410	9186385	10794403	5862987	7126743
Баланс	9215046	10907123	13062035	13434667	14559021	Баланс	9215046	10907123	13062035	13434667	14559021

Таблиця 2.5 – Дані для аналізу ліквідності балансу АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, тис. грн.

Різниця значень груп	Платіжний надлишок або нестача				
	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
А1-П1	-141805	151944	-68914	-5047020	-4980684
А2-П2	5515756	4901691	6362749	7161236	8184737
А3-П3	-1017205	-957247	-941531	-5526332	-1305929
А4-П4	-4237175	-4721471	-5902045	-498509	-1622314

Сформовано автором на основі [38]

Баланс підприємства вважають абсолютно ліквідним, якщо

$$A_1 > P_1; A_2 > P_2; A_3 > P_3; A_4 < P_4 \quad (2.1)$$

Згідно вище наведеної методики упродовж досліджуваного періоду баланс АТ «КЗРК» не був абсолютно ліквідним в жодному році. Це свідчить про недостатність у підприємства власних оборотних засобів, що не забезпечує йому фінансової стійкості. У такому випадку говорять про відносну ліквідність балансу.

Окрім ліквідності балансу визначають і ліквідність підприємства за допомогою низки фінансових коефіцієнтів (табл. 2.6).

Значення коефіцієнтів покриття за 2018–2020 роки перевищує нормативне значення, і підприємство вважається ліквідним, чого не можна сказати про ситуацію 2021–2022 років.

Таблиця 2.6 – Аналіз показників ліквідності підприємства АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, част. од.

Показник	Норм. значення	Рік					Відхилення (+/-)	
		2018	2019	2020	2021	2022	2022/2018 роки	2022/2021 роки
Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності)	>2	20,930	23,004	12,178	1,450	1,694	-19,236	0,244
Коефіцієнт швидкої ліквідності	>0,5	10,584	10,915	8,620	1,167	1,181	-9,403	0,014
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,5	0,495	1,543	0,897	0,093	0,068	-0,427	-0,025

Сформовано автором на основі [38]

Значення коефіцієнта швидкої ліквідності за 2018–2022 роки перевищує нормативне значення. А це означає, що заборгованість підприємства може бути погашена не тільки за рахунок грошових коштів, а й за рахунок очікуваних надходжень за відвантажену продукцію.

Підприємство могло погасити частину своєї заборгованості абсолютно ліквідними активами, оскільки значення коефіцієнта абсолютної ліквідності за 2018–2020 роки більше нормативного. Але у 2021–2022 роках склалася зовсім протилежна ситуація.

Для розрахунку тривимірного показника типу фінансової стійкості необхідно порівняти загальну величину запасів і витрат підприємства із джерелами їхнього формування. Розрахунок основних показників типу фінансової стійкості наведено в табл. 2.7.

Трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники рівня забезпеченості запасів і витрат джерелами формування:

- надлишок чи недостатність власних оборотних коштів $\Phi^{ВOK} = ВOK - ЗВ$;
- надлишок чи недостатність перманентного капіталу $\Phi^{ПК} = ПК - ЗВ$;

- надлишок чи недостатність усіх джерел $\Phi^{3AG} = 3AG - 3B$.

Таблиця 2.7 – Основні показники типу фінансової стійкості АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, тис. грн.

Показник	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
Загальна величина запасів і витрат підприємства	855008	1003632	1137779	1191461	2204770
Наявність власних оборотних коштів	4237175	4721471	5902045	498509	1622314
Наявність довгострокових джерел формування запасів (перманентний капітал)	5403954	5943950	7353883	2174221	3252359
Показник загальної величини джерел формування запасів	5878811	6442209	8169677	8070189	9054592

Сформовано автором на основі [38]

За допомогою цих показників визначається тривимірний показник типу фінансової стійкості, тобто:

$$S(\Phi) = 1, \text{ якщо показник } \Phi > 0;$$

$$S(\Phi) = 0, \text{ якщо показник } \Phi < 0.$$

Розрахунок трьох вищенаведених показників для АТ «КЗРК» дає змогу класифікувати тип його фінансової стійкості у 2018–2020 роках як абсолютно стійкий. У 2021–2022 роках у підприємства спостерігалася нормальна фінансова стійкість, яка гарантує його платоспроможність.

Аналіз показників оцінювання фінансової стійкості підприємства наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Аналіз показників оцінювання фінансової стійкості АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки, част. од.

Показник	Норм. значення	Рік					Відхилення (+/-)	
		2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2018 роки	2022/ 2021 роки
Коефіцієнт фінансової незалежності	>0,5	0,82	0,84	0,83	0,44	0,49	-0,33	0,05
Коефіцієнт фінансової залежності	<2,0	1,22	1,19	1,20	2,27	2,04	0,82	-0,23
Маневреність робочого капіталу	за планом	0,16	0,17	0,15	0,371	0,456	0,296	0,085
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,5	0,56	0,51	0,55	0,085	0,228	-0,01	0,04

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,7–0,9	0,95	0,95	0,94	0,994	1,228	-0,01	-0,01
Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу	-	0,22	0,19	0,21	1,291	1,043	-0,01	0,02
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,18	0,16	0,17	0,564	0,510	0,33	-0,054
Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів	<1	0,35	0,27	0,30	0,312	0,296	-0,054	-0,016
Коефіцієнт довгострокового	-	0,13	0,12	0,12	0,222	0,186	0,056	-0,036
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними	>0,1	0,72	0,73	0,72	0,269	0,359	-0,361	0,090
Коефіцієнт довгострокових	<0,2	0,71	0,71	0,64	0,221	0,219	-0,491	-0,002
Коефіцієнт поточних зобов'язань	>0,5	0,29	0,29	0,36	0,779	0,781	0,491	0,002
Коефіцієнт забезпечення запасів	>0,2	6,32	5,92	6,46	1,823	1,475	-4,845	-0,348

Сформовано автором на основі [38]

Підприємство має достатню кількість власних коштів для ведення своєї діяльності та майже не використовує позикові кошти, оскільки значення коефіцієнта автономії складає у 2018–2020 роках 0,82 част. од., 0,84 част. од. та 0,83 част. од. відповідно. У 2021–2022 роках його значення було нижчим за нормативне.

Позитивним фактом є зменшення у 2020 році маневреності робочого капіталу, але наступні два роки він зріс більше, ніж втричі.

Частка власного капіталу, яка вкладена в поточну діяльність, зменшилася. Про це свідчить коефіцієнт маневреності власного капіталу.

Значення коефіцієнта фінансової стійкості в кожному із років періоду було вище норми. Значить, фінансова стійкість у довгостроковій перспективі достатня. Ризику банкрутства не існує. Частка власного капіталу збільшилася.

Збільшилася у 2020 році залежність підприємства від зовнішніх джерел, що підтверджується збільшенням коефіцієнта співвідношення власного та позикового капіталу.

Коефіцієнт стійкості фінансування вказує на наявність у підприємства стійких джерел фінансування.

У 2018–2020 роках частка позикового капіталу в загальній сумі капіталу підприємства була прийнятною, оскільки коефіцієнт концентрації позикового капіталу увесь досліджуваний період був у межах норми. Але ситуація змінилася в гіршу сторону у 2021–2022 роках. Коефіцієнт став перевищувати нормативне значення.

Відбулося зниження рівня фінансування необоротних активів за рахунок довгострокових джерел, відповідно і спад інвестиційної активності підприємства, оскільки коефіцієнт структури фінансування необоротних активів із 0,35 част. од. у 2018 році зменшився до 0,27 част. од. у 2019 році. Але ситуація покращилася у 2020 та 2021 роках. Тому свідченням є зростання коефіцієнта до 0,312 част. од. Хоча у 2022 році показник знову зменшився.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів підтверджує зменшення залежності від зовнішніх інвесторів у 2018–2020 роках. Але наступні два роки ситуація змінилася на гіршу.

Коефіцієнт довгострокових зобов'язань свідчить про значну частину довгострокових зобов'язань у загальній сумі джерел формування. Але 2021–2022 роки стали роками зменшення цієї частки.

Зменшення частки поточних зобов'язань у загальній сумі джерел формування підтверджується коефіцієнтом поточних зобов'язань, який був нижче норми, досягши значення 0,29 част. од. у 2018–2019 роках та зрісши до 0,781 част. од. у 2022 році.

Знизився рівень покриття матеріальних оборотних активів. Поясненням є зменшення коефіцієнта забезпечення запасів робочим капіталом 6,32 част. од. у 2018 році до 5,32 част. од. у 2019 році. Ситуація змінилася на краще у 2020 році. Показник зріс до 6,46 част. од. Але у 2021–2022 став значно нижчим за нормативне значення.

У табл. 2.9 наведено показники ділової активності АТ «КЗРК», які доповнюють комплексне оцінювання фінансової стійкості підприємства та мають

відносне вираження.

Таблиця 2.9 – Аналіз показників ділової активності підприємства за 2018–2022 роки, част. од.

Показник	Нормативне значення	Рік					Відхилення (+/-)	
		2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2018роки рр.	2022 2021роки
		Коефіцієнт оборотності активів	зростання	0,57	0,65	0,55	0,84	0,45
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	те ж	0,89	1,06	0,90	1,37	0,73	-0,16	-0,64
Коефіцієнт оборотності запасів	середньо-галузеве	3,34	3,24	3,11	3,68	1,70	-1,64	-1,98
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	те ж	0,69	0,78	0,66	1,34	0,97	0,28	-0,37
Коефіцієнт оборотності коштів в розрахунках (дебіторської заборгованості)	-	1,09	1,35	1,17	0,57	1,00	-0,09	0,43
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	-	17,57	13,48	13,90	3,58	1,15	-16,42	-2,43
Коефіцієнт завантаженості активів	-	1,76	1,53	1,82	1,19	2,22	0,46	1,03
Коефіцієнт завантаженості активів в обороті	-	1,13	0,94	1,11	0,73	1,37	0,24	0,64
Коефіцієнт завантаженості власного капіталу	-	1,45	1,28	1,52	0,75	1,03	-0,42	0,28

Сформовано автором на основі [38]

Кількість оборотів активів, оборотних активів, запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості, завантаженості власного капіталу за досліджуваний період та порівняно з 2018 роком зменшилася. У 2022 році порівняно з 2021 роком ситуація змінилася лише з оборотністю дебіторської заборгованості та завантаженістю власного капіталу.

Коефіцієнти завантаженості активів АТ «КЗРК» та активів в обороті у 2022 році порівняно з 2018 роком та 2021 роком збільшилися, що вказує на збільшення частки цих складових в 1 грн. проданої продукції. Протилежна ситуація склалася із завантаженістю власного капіталу. Частка цієї складової спочатку зменшилася порівняно з 2018 роком, а порівняно з 2021 роком збільшилася.

За результати аналізу показників ділової активності підприємства за 2018–2022 роки у днях періоду (табл. 2.10) можна зробити висновок, що період обороту

активів складає більше одного року через значну їх суму у підприємства.

Таблиця 2.10 – Аналіз показників ділової активності за 2018–2022 роки, днів

Показник	Рік					Відхилення (+/-)	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2018 роки	2022/ 2021 роки
Період обороту активів	631,58	553,85	654,55	428,57	800,00	168,42	371,43
Період обороту дебіторської заборгованості (К1)	330,28	266,67	307,69	631,58	360,00	29,72	-271,58
Період обороту запасів (К2)	107,78	111,11	115,76	97,83	211,76	103,98	113,93
Період обороту кредиторської заборгованості (К3)	20,49	26,71	25,90	100,56	313,04	292,55	212,48
Фінансовий цикл	417,57	351,07	397,55	628,85	258,72	-158,85	-370,13

Сформовано автором на основі [38]

За п'ять років тривалість фінансового циклу зменшилася на 158,85 днів, а у порівнянні з 2021 роком – на 370,13 днів. Це говорить про відсутність у підприємства проблеми з ліквідністю та є позитивною тенденцією для АТ «КЗРК». Адже чим менше значення фінансового циклу, тим менша потреба підприємства в грошових коштах для придбання оборотних виробничих засобів. Хоча зменшення тривалості фінансового циклу упродовж досліджуваного періоду сталої тенденції не виявляє [39].

Аналіз обсягів, динаміки та структури фінансових результатів АТ «КЗРК» (табл. 2.11) показав, що валовий прибуток підприємства за 2018–2022 роки збільшився на 48,09% через збільшення чистого доходу на 126,05% та збільшення собівартості реалізованої продукції лише на 7,28%.

За рахунок збільшення кількості відряджень, подорожчання послуг зв'язку тощо адміністративні витрати за 2018–2022 роки зросли на 54,86%.

Витрати на збут збільшилися на 62,35% за рахунок зростання витрат на комерційну діяльність.

Фінансовий результат від операційної діяльності за 2018–2022 роки збільшився на 50,38%. Чистий прибуток за аналізований період збільшився на 49,89%.

Таблиця 2.11 – Аналіз рівня показників фінансових результатів діяльності підприємства за 2018–2022 роки, тис.

грн.

Показник	Рік					Відхилення			
	2018	2019	2020	2021	2022	2022/2018 роки.		2022/2021 роки	
						+/-	%	+/-	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4990167	6559213	6607075	11158331	6290171	1300004	126,05	-4868160	-43,63
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2695067	3007595	3324555	4282254	2891384	196317	7,28	-1390870	-33,18
Валовий прибуток (збиток)	2295100	3551618	3282520	6876077	3398787	1103687	48,09	-3477290	-50,57
Інші операційні доходи	0,00	19975	125354	0,00	116190	116190	0,00	116190	0,00
Адміністративні витрати	129900	142835	157779	192326	201163	71263	54,86	8837	4,59
Витрати на збут	1067102	1322199	984783	1184419	1732482	665380	62,35	548063	46,27
Інші операційні витрати	46541	0,00	0,00	0,00	399235	352694	757,51	399235	0,00
Фінансовий результат від операційної діяльності	1051557	2106559	2265312	5100097	1581332	529775	50,38	-3518765	-68,99
Інші фінансові доходи	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Фінансові витрати	134061	168857	163015	170851	210420	76359	56,96	39569	23,16
Фінансовий результат до оподаткування	917496	1937702	2102297	4929246	1370912	453416	-50,58	-3558334	-72,19
Витрати (дохід) з податку на прибуток	171929	354387	403050	-905296	-253410	-425339	-247,39	651886	-72,01
Чистий прибуток (збиток)	745567	1583315	1699247	4023950	1117502	371935	49,89	-2906448	-72,23

Сформовано автором на основі [38]

У результаті проведеного техніко-економічного аналізу та аналізу фінансового стану можна зробити висновок, що АТ «КЗРК» необхідно переглянути свою політику щодо технічного оснащення виробництва.

Необхідно за рахунок оптимізації та автоматизації обладнання збільшити обсяги виробництва товарної продукції, що призведе до збільшення обсягу прибутку і позитивно вплине на діяльність підприємства. Необхідно також переглянути організацію виробництва, фінансову діяльність, здійснювати нові заходи щодо зменшення собівартості продукції та якісно розпоряджатися своїми активами, власним і запозиченим капіталом.

2.2. Аналіз показників оцінювання ефективності економічної діяльності АТ «КЗРК»

Економічна ефективність виробництва може бути виражена через її критерій і показники. Процес вимірювання очікуваного чи досягнутого рівня ефективності економічної діяльності підприємства методологічно пов'язаний передусім із:

- визначенням належного критерію як визначальної ознаки, мірила оцінювання;
- формуванням відповідної системи показників.

Показники ефективності економічної діяльності кількісно виражають зміст критерію економічної ефективності. При цьому важливо мати такий економічний показник, який давав би найбільш повну кількісну оцінку економічної діяльності підприємств.

Більшість дослідників до числа узагальнюючих відносить показники рентабельності. Рентабельність – це відношення корисного результату виробничо-господарської діяльності до величини сукупних затрат на його отримання. Показник рентабельності узагальнює інші показники ефективності і дає змогу досліджувати вплив сукупності факторів, які впливають на кінцевий результат роботи підприємства. Він має чіткий економічний зміст, є наскрізним, порівняним у часі та просторі. Показник рівня рентабельності набув у вітчизняній практиці

найбільшого поширення для оцінки й аналізу економічної ефективності.

Як узагальнюючий показник результатів діяльності підприємств часто використовується показник прибутку. Але, прибуток в абсолютному вираженні не має властивості сукупного ефекту, він містить у собі такі фактори, як собівартість продукції, збільшення обсягу продукції, її якість та асортимент тощо, але не відображає результати застосування ресурсів, тобто авансування капіталу, що проявляється тільки в показнику рентабельності. На думку М. Брауна, «компанія може демонструвати прибуток у бухгалтерському балансі, але в дійсності працювати у збиток, якщо згадати про вартість капіталу, необхідного для управління бізнесом. Тому прибуток може виявитися тим показником, який вводить менеджерів в оману під час оцінки фінансового успіху» [40, с. 120].

Розглянемо загальну систему формування переліку показників, на основі яких є можливим формування висновків стосовно ефективності економічної діяльності підприємства. Базуючись на підході, що ефективність діяльності визначається ефективністю використання ресурсів, можна сформувати такі групи показників, які представлені на рис. 2.1. Порядок їх розрахунку заснований, переважно, на порівнянні результатів від використання ресурсів та вкладених ресурсів відповідного виду, відповідає сформованому вище висновку про розуміння сутності їх ефективності як економічної категорії.

Однак формування показників для оцінювання діяльності підприємства на основі показників ефективності використання виробничих ресурсів не є коректним, бо не враховує показників, які характеризують ефективність використання фінансових ресурсів підприємства [41]. Тому перелік показників, зображених на рис. 2.3, має бути доповненим показниками рис. 2.4.

На основі порядку розрахунку кожного з показників, які наведені на рис. 2.3 та на рис. 2.4, можна виявити чіткі фактори впливу на рівень цих показників та побудувати факторну модель аналізу ефективності фінансово-економічної діяльності. Отже, відповідно до цього погляду, такими стартовими показниками, які формують фінансово-економічний результат, є доходи, витрати, фінансовий результат від операційної, фінансової та іншої діяльності, загальна сума прибутку та витрат від звичайної діяльності [41].

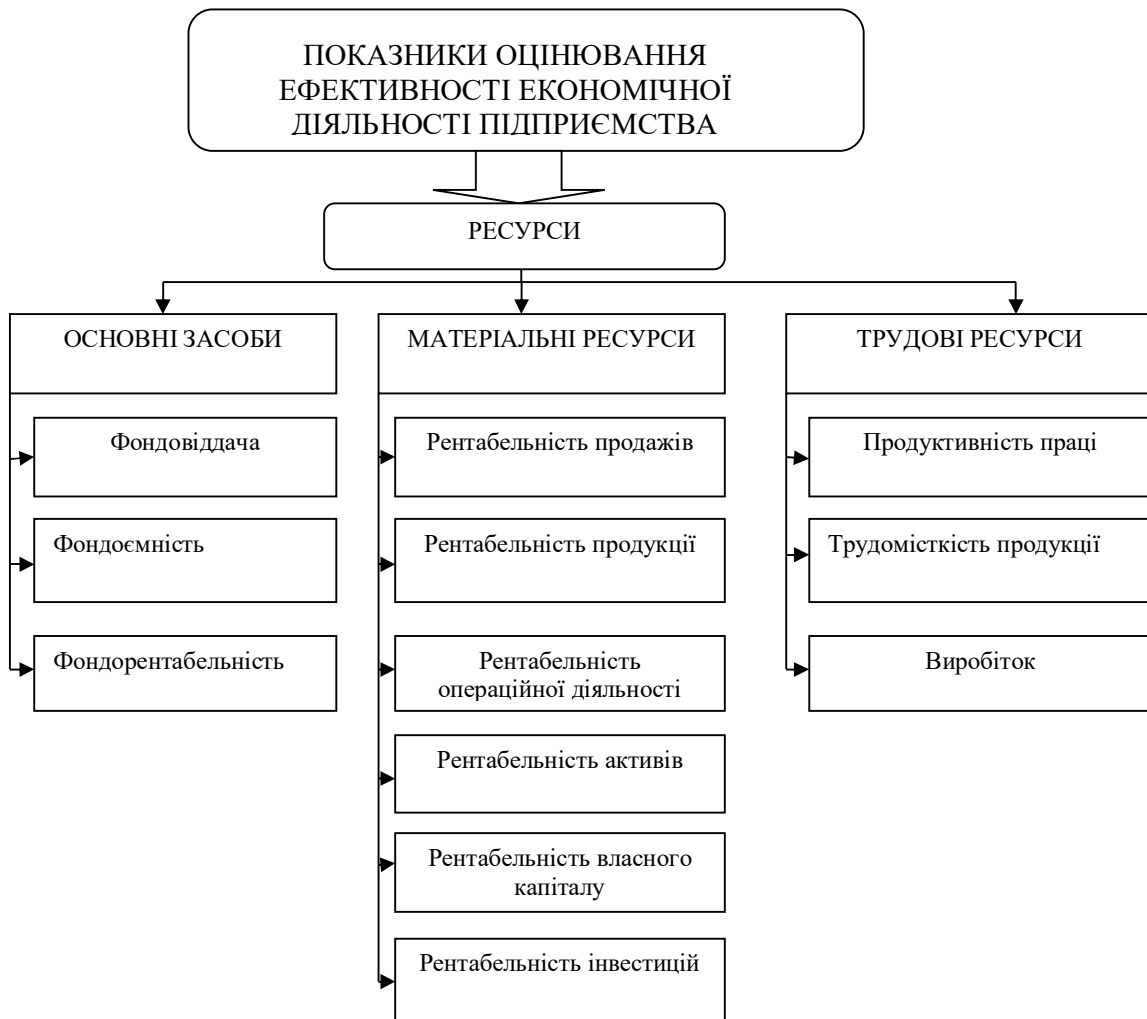

Рисунок 2.3 – Показники оцінювання ефективності економічної діяльності підприємства за ресурсним підходом [41]

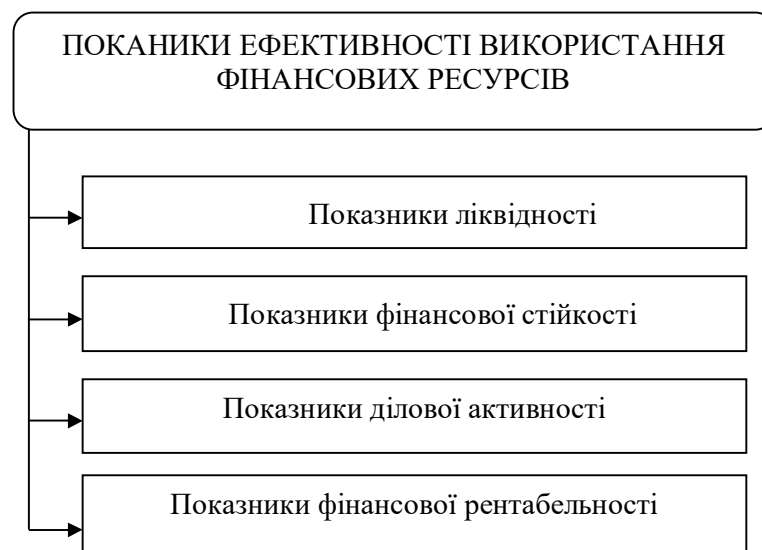

Рисунок 2.4 – Показники оцінювання ефективності фінансової діяльності підприємства [41]

Отже, для оцінювання ефективності економічної діяльності використовується метод визначення результативності економічної діяльності підприємства та його підрозділів на основі системи показників. Він дозволяє розрахувати ступінь виконання поставлених завдань. Це ефективний інструмент інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності підприємства. Результати оцінювання можуть бути використані для формулювання як стратегічних, так і тактичних цілей. Вони дають змогу характеризувати результати економічної діяльності. З їх допомогою можна враховувати всю сукупність факторів підвищення ефективності. За результатами оцінювання можна встановити принципові зміни функціонування підприємств у мінливому середовищі та стратегічні пріоритети підприємства, які задовольняли б зацікавлене коло осіб. Методика оцінювання ефективності економічної діяльності промислового підприємства є єдиною для всіх її видів.

У кваліфікаційній роботі розглядається економічна діяльність гірничорудного підприємства АТ «КЗРК». В умовах ринкової економіки з появою різних організаційно-правових форм, власників капіталу, видів ресурсів тощо для таких підприємств необхідно використовувати принципово новий підхід до визначення ефективності економічної діяльності. Необхідно враховувати специфіку цих підприємств та її вплив на ефективність, що обумовлює певні особливості у виборі показників та побудові методики, а саме [42]:

- гірничорудні підприємства не мають достатньої свободи у виборі свого місцезнаходження. Вони утворюються на місці видобутку залізорудної сировини, що може викликати додаткові витрати (наприклад витрати на транспортування);

- на цих підприємствах необхідно вести постійні роботи з підготовки нових ділянок, горизонтів і уступів задля підтримання виробничої потужності підприємства. А це вимагає додаткових капітальних та поточних витрат;

- умови роботи працівників на гірничорудних підприємствах менш комфортні, ніж на підприємствах інших галузей, тому необхідне додаткове витрачання коштів на компенсацію за особливі умови праці;

- гірничорудні підприємства мають більш складні умови організації виробництва та праці. Це обтяжує загальну координацію й організацію робіт, впливає на результати діяльності підприємств та окремих працівників;

- виробництво на гірничорудних підприємствах ресурсномістке та енергоємне.

Наведені вище особливості гірничорудного виробництва необхідно враховувати при визначенні системи показників ефективності та виборі критеріїв їх оцінювання (див. табл. 2.1).

У табл. 2.12 наведено аналіз динаміки чистого прибутку АТ «КЗРК».

Таблиця 2.12 – Аналіз динаміки чистого прибутку АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

Рік	Чистий прибуток, тис. грн.	Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий
2018	745567	-	-	-	-	-	-
2019	1583315	837748	837748	212,36	212,36	112,36	112,36
2020	1699247	953680	115932	227,91	107,32	127,91	7,32
2021	4023950	3278383	2324703	579,32	236,81	479,32	136,81
2022	1117502	371935	-2906448	149,89	27,77	49,89	-72,23

Сформовано автором на основі [38]

Розмір чистого прибутку на підприємстві за аналізований період збільшився із 745567 тис. грн. до 1117502 тис. грн. При цьому спостерігається стала тенденція до зростання показника у 2018–2021 роках, хоча темпи його приросту у 2020 році помітно зменшилися – від 112,36% у 2019 році до 7,32%. А у 2022 році темпи його приросту виявилися від’ємними (-72,23%).

Дослідження рентабельності АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки наведено в табл. 2.13.

Із табл. 2.13 та рис. 2.5 видно, що у досліджуваному періоді рентабельність продукції зростає на 32,39%, але у 2020 році зменшилася на 43,02%, що не є позитивним фактом для діяльності підприємства.

Таблиця 2.13 – Аналіз витратних, ресурсних та дохідних показників ефективності діяльності підприємства за 2018–2022 роки, %

Показник	Рік					Відхилення (+/-)	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022/2018	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8
ВИТРАТНІ ПОКАЗНИКИ							
Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)	185,16	218,09	198,74	260,57	217,55	32,39	-43,02
Рентабельність операційної діяльності	26,70	47,10	114,17	81,36	30,27	3,57	-51,09
Рентабельність звичайної діяльності	22,53	41,75	45,40	84,55	25,23	2,7	-59,32
Рентабельність господарської діяльності	18,31	41,75	36,70	69,02	20,56	2,25	-48,46
Рентабельність економічної діяльності	27,66	52,64	51,11	93,96	38,65	10,99	-55,31
Рентабельність покриття виробничих витрат	185,16	218,09	198,74	260,57	217,55	32,39	-43,02
Рентабельність окупності виробничих витрат	54,01	45,85	50,32	38,38	45,97	-8,04	7,59
РЕСУРСНІ ПОКАЗНИКИ							
Рентабельність підприємства	8,49	15,73	14,18	30,37	7,98	-0,51	-22,39
Рентабельність власного капіталу	12,71	23,12	21,04	37,21	21,11	8,40	-16,1
Рентабельність залученого капіталу	83,62	162,20	157,22	100,19	18,27	-65,35	-81,92
Рентабельність перманентного капіталу	16,98	35,37	67,03	49,83	42,15	25,17	-7,68
Рентабельність необоротних активів (фондорентабельність)	29,04	49,68	44,93	96,12	25,23	-3,81	-70,89
Рентабельність оборотних активів	16,33	31,45	28,78	60,71	16,01	-0,32	-44,70
Рентабельність покриття активів	56,84	65,19	55,13	8,42	44,94	-11,9	36,52
Рентабельність окупності активів	175,93	153,39	181,39	118,73	222,52	46,59	103,79
Рентабельність покриття власного капіталу	69,12	78,27	66,13	133,97	96,85	27,73	-37,07
Рентабельність окупності власного капіталу	144,67	127,76	151,22	74,64	103,25	-41,42	28,61
ДОХІДНІ ПОКАЗНИКИ							
Валова рентабельність продажу	45,99	54,15	49,68	61,62	54,03	8,04	-7,59
Чиста рентабельність продажу	14,94	24,14	25,72	36,06	17,77	2,83	-18,29
Рентабельність доходу від операційної діяльності	21,07	32,02	33,65	45,71	24,68	3,61	-21,03

Сформовано автором на основі [38]

Рентабельності операційної, звичайної, господарської та економічної діяльності за аналізований період не показали сталої тенденції до зростання (рис. 2.6). Найкращого результату рентабельність окупності виробничих витрат досягла у 2021 році (38,38 %). Це найнижче значення виробничих витрат підприємства на

створення одиниці чистого доходу.

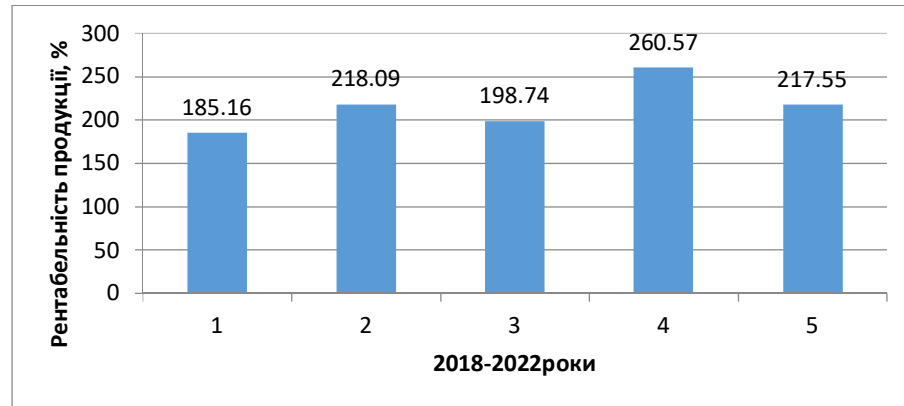

Рисунок 2.5 – Динаміка рентабельності продукції АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

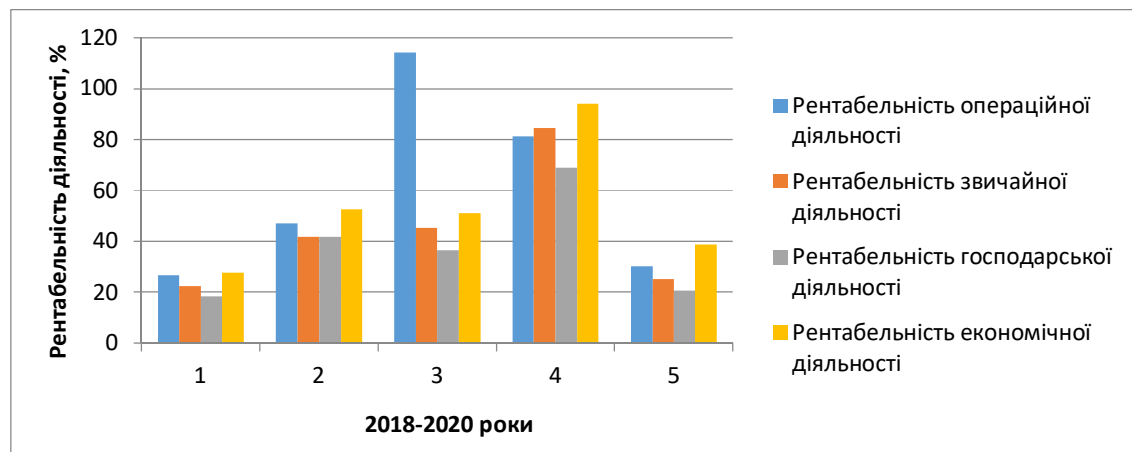

Рисунок 2.6 – Дослідження рентабельності операційної, звичайної, господарської та економічної діяльності АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

Коефіцієнт покриття виробничих витрат характеризує, яка величина чистого доходу покриває 1 грн. виробничих витрат. У 2021 році значення показника склало 260,57% або 2,6057 грн. чистого доходу на 1 грн. витрат. Це найкраще значення показника у досліджуваному періоді.

Стосовно ресурсних показників ефективності діяльності слід зауважити, що у 2021–2022 роках майже за всіма показниками рентабельності підприємство отримало негативні результати. Виключенням є рентабельність покриття і окупності активів та рентабельність окупності власного капіталу.

Рентабельність підприємства за аналізований період незначно, але знизилася на 0,51%, але за останній рік значно зменшилася (на 22,39%).

З рис. 2.7 видно, що в останні роки ефективність використання власного

капіталу не мала сталої тенденції. У 2019 році спостерігалось зростання до 23,12%, яке після спаду у 2020 році знову повторилося у 2021 році (37,21%). Але у 2022 році знову відбувся спад до 21,11%. У цей же час рентабельність позикового капіталу після зростання у 2020 році (157,22%) постійно зменшувалася та у 2022 році мала найнижче за увесь досліджуваний період значення 18,27%.

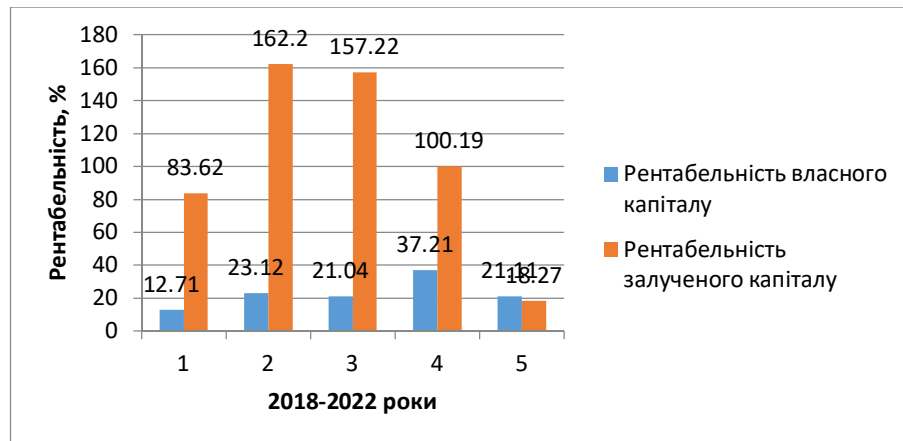

Рисунок 2.7 – Ефективність використання власного та позикового капіталу АТ «КЗРК»

Серед дохідних показників ефективності діяльності підприємства за 2018–2022 роки ні один не знизив свої позиції. Але у 2022 році спостерігався їх загальний спад (рис. 2.8).

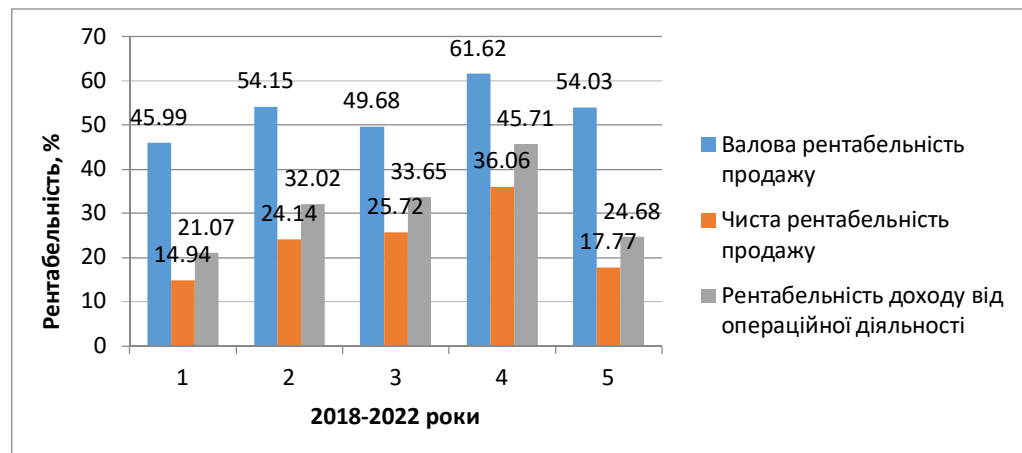

Рисунок 2.8 – Динаміка дохідних показників рентабельності продукції АТ «КЗРК» за 2018–2020 роки

Виконаємо аналіз динаміки первісної вартості основних засобів АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Динаміка вартості основних засобів АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

Рік	Середньорічна вартість основних засобів (за первісною вартістю), тис. грн.	Темп зростання, %
2018	8349488,5	-
2019	8890263,5	106,48
2020	9523665,5	107,12
2021	10165055,0	106,73
2022	10710575,5	105,37

Як видно з табл. 2.12, упродовж 2018–2022 років первісна вартість основних засобів на підприємстві збільшувалась. Щорічні темпи приросту були приблизно однаковими (5,37–7,12%).

Виконаємо аналіз показників ефективності використання основних засобів – фондovіддачі, фондoємності та фондoозброєності праці.

Фондовіддача основних засобів (рис. 2.9) за досліджуваний період не виявила сталої тенденції, хоча взагалі незначно зросла на 0,60 грн./грн. У 2019 році та у 2021 році вона зростала, але у 2020 році та 2022 році зменшувалася. (рис.2.9).

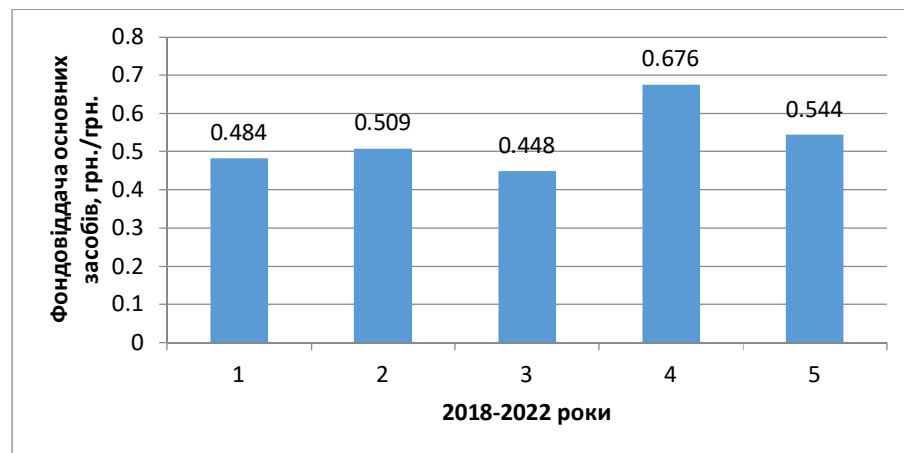

Рисунок 2.9 – Динаміка фондovіддачі основних засобів АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

Оберненим показником фондovіддачі є фондoємність праці. Її динаміку наведено на рис. 2.10. З економічної точки зору чим нижча фондoємність продукції, тим краще. Якщо у 2019 році фондoємність зменшилася порівняно з 2018 роком, то у 2020 році вона зросла та вклала величину, найбільшу за весь

період. Знизившись у 2021 році, вона знову зросла, але мала значення менше, ніж у показника 2018 року.

Дослідимо динаміку фондоозброєності праці АТ «КЗРК» у 2018–2022 роках (рис. 2.11).

Цей показник зберігав тенденцію до зростання упродовж усього аналізованого періоду – з 1044,339 тис. грн./особу до 1931,922 тис. грн./особу.

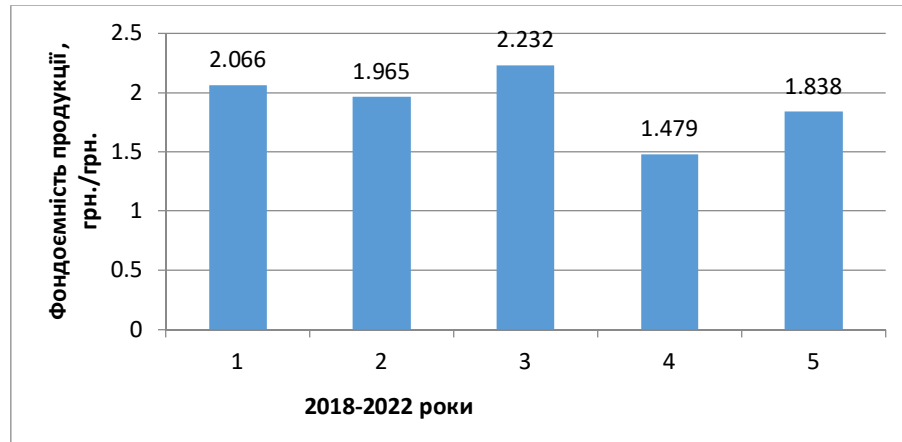

Рисунок 2.10 – Динаміка фондоємності продукції АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

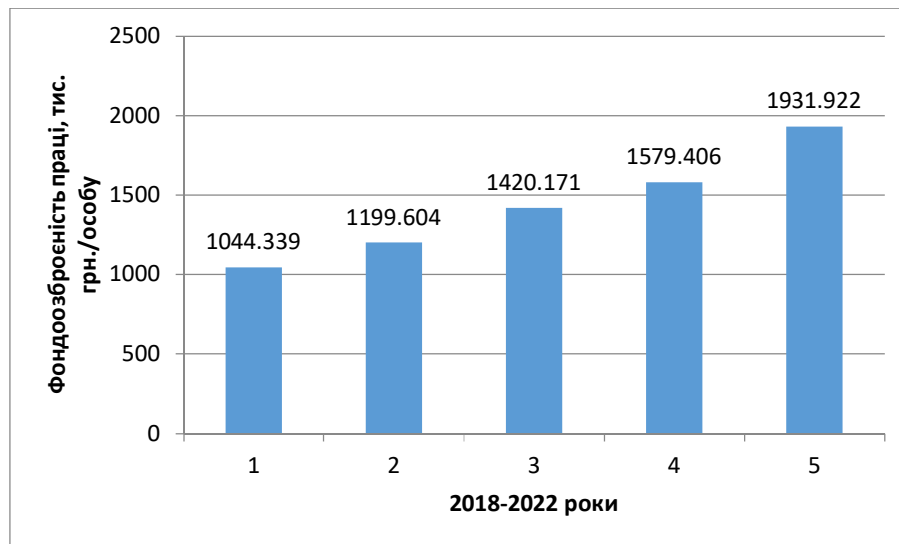

Рисунок 2.11 – Динаміка фондоозброєності праці АТ «КЗРК» у 2018–2022 роках

Для характеристики використання ресурсів праці в АТ «КЗРК» здійснимо аналіз рівня продуктивності праці на підприємстві (рис. 2.12).

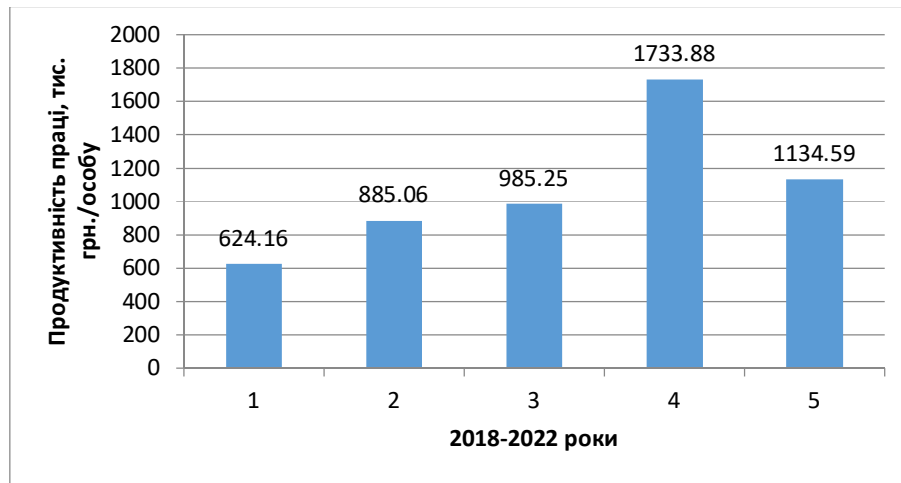

Рис. 2.12. Динаміка продуктивності праці АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

Упродовж усього досліджуваного періоду продуктивність праці зростала, за виключенням 2022 року, коли порівняно з попереднім роком знизилася, але залишилася більшою, ніж за 2018 рік.

Надавши техніко-економічну характеристику АТ «КЗРК» та виконавши аналіз економічної діяльності підприємства, перейдемо до визначення факторів впливу на показники її ефективності та обґрунтування пропозицій щодо її удосконалення.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «КРИВБАСЗАЛІЗРУДКОМ»

3.1. Встановлення факторів впливу на показники ефективності економічної діяльності підприємства

Сучасний стан і динаміка розвитку світових ринків свідчать про те, що промислові підприємства України повинні стати головною складовою забезпечення економічної безпеки країни для досягнення соціальної стабільності та поступового розвитку економіки держави.

Стан розвитку виробничих промислових підприємств на сьогодні має цілу низку нерозв'язаних проблем. На рівні з інноваційно-розвиненими підприємствами, функціонує достатньо велика кількість підприємств, які здійснюють свою діяльність на основі основних засобів і технологій, що знаходяться на межі як фізичного зносу, так і техніко-економічного старіння. У більшості випадків така ситуація зумовлена відсутністю ресурсів, у першу чергу фінансових, для проведення змін.

Наведені вище особливості гірничорудного виробництва вимагають принципово нового підходу до визначення ефективності їх діяльності. Необхідно їх враховувати при визначенні системи показників ефективності та виборі критеріїв їх оцінювання. Ефективність економічної діяльності підприємства характеризується порівняно невеликим колом показників, але на кожен з них впливає ціла система факторів. Тому підвищення ефективності економічної діяльності підприємства пов'язане з визначенням та дослідженням факторів, що на неї впливають. Для системного підходу характерне комплексне оцінювання впливу різнопланових факторів та цільовий підхід до їхнього вивчення.

При визначенні факторів впливу на ефективність економічної діяльності підприємства потрібно розглядати не самі ресурси та рівень їх використання, а систему управління цими ресурсами відповідно до поставленої стратегічної мети.

Знання факторів виробництва, вміння визначити їхній вплив на показники ефективності дозволяють впливати на рівень показників за допомогою управління факторами, створити механізм пошуку резервів [22, с. 69].

Аналіз економічної літератури показав, що фактори – це елементи, які впливають на даний показник або на низку показників. У такому розумінні економічні фактори як і економічні категорії, що відображаються показниками, носять об'єктивний характер. Класифікація факторів дозволяє глибше розібратися в причинах зміни досліджуваних явищ, точніше оцінити місце і роль кожного фактора у формуванні величини результативного показника. Комплексна класифікація факторів дає можливість моделювати господарську діяльність, здійснювати комплексний пошук внутрішньогосподарських резервів з метою підвищення ефективності виробництва.

Важливим аспектом функціонування промислового підприємства є основні засоби та необхідність реалізації інтенсивних та екстенсивних напрямів підвищення ефективності їх використання [24, с. 301].

Не менш важливою проблемою для підприємства є необхідність розробки обґрунтованих норм та нормативів оборотних коштів. Однак лише за таких умов можна досягти скорочення витрат та прискорення їх оборотності.

Найбільш проблемним з точки зору підвищення ефективності використання ресурсом виступає персонал підприємства. Тому керівники вищої та середньої ланок управління повинні індивідуально підходити до розробки системи стимулювання та винагородження працівників підприємства незалежно від їх штатної чисельності. Загальний перелік стимулів залишатиметься незмінним. Це матеріальне та моральне стимулювання, а також заходи адміністративної дії.

Це означає, що до компетенції сучасних керівників висувуються досить жорсткі вимоги. Вони повинні володіти глобальним та системним мисленням; вміти працювати в команді, мотивувати та переконувати; бути здатними до нововведень; бути ініціативними; вміти приймати рішення; мати організаційні здібності, університетську освіту. Від керівництва очікують здійснення постійного моніторингу, аналітичного оцінювання та формування системи заходів щодо підвищення ефективності використання матеріальних та трудових ресурсів,

а також покращення результатів діяльності виробничо-господарських одиниць та підприємства в цілому [22, с. 69].

На показники ефективності економічної діяльності впливають і суспільні зміни.

Необхідно відзначити, що досягти певного рівня ефективності функціонування підприємство може одночасно з набуттям ознак конкурентоспроможності, що вимагає від підприємства постійного вдосконалення та отримання конкурентних переваг шляхом вживання заходів щодо удосконалення власної діяльності та підвищення її ефективності, безпосереднього послаблення конкурентів, зміни ринкового середовища. Реалізація останніх двох напрямів потребує значних зусиль. Тому основним засобом отримання конкурентних переваг залишається підвищення ефективності власної діяльності щоб самим стати кращими [25, с. 82].

Досягти високих результатів економічної діяльності підприємство може завдяки виявленню та нейтралізації негативних факторів та стимулюванню дії позитивних (удосконалення організаційної структури, збалансування виробничого потенціалу, впровадження нових технологій). Реалізація внутрішніх і зовнішніх факторів підвищення ефективності діяльності підприємства забезпечить отримання не лише економічного, але й соціального ефекту (рис.3.1).

У своїх дослідження вчений Чуйко О.А. стверджує, що на сучасних високотехнологічних та технічно оснащених виробничих підприємствах величина, прогресивність і технічний стан основних засобів значною мірою визначають потенційні можливості промислового виробництва, його потужність. Відповідно до цього твердження виникає потреба дізнатися, наскільки виробництво забезпечене основними засобами, у якому технічному стані вони знаходяться та який рівень їх використання досягнуто. Важливо також оцінити вплив основних засобів на зміну обсягу продукції, її собівартість та, як наслідок – на зміну прибутку від її реалізації продукції [43].

Рисунок 3.1 – Внутрішні та зовнішні фактори підвищення ефективності економічної діяльності підприємства [44]

Колектив науковців під керівництвом Завгороднього А.Г. вважає, що основні засоби як головний елемент матеріально-технічної бази підприємства повинні використовуватися раціонально та ефективно. Це багато в чому залежить від своєчасності одержання про них надійної та якомога повнішої аналітичної та обліково-економічної інформації. У зв'язку з цим зростає роль об'єктивного та достовірного аналізу основних засобів підприємства, щоб на цій основі можна було запропонувати шляхи підвищення ефективності їх використання та у той же час – ефективності усієї економічної діяльності підприємства [45].

Один із основних показників ефективності використання основних засобів підприємства є фондівдача, яка визначається як відношення обсягу випущеної продукції у вартісному (натуральному або умовно-натуральному) вираженні до середньорічної вартості основних засобів підприємства. Оскільки, починаючи з

2013 року були змінені форми фінансової звітності (консолідована звітність), то для визначення показника фондівдачі будемо використовувати показник чистого доходу від реалізації продукції підприємства.

$$\Phi_{від} = \frac{ЧД}{\overline{ОЗ}}, \quad (3.1)$$

де $\Phi_{від}$ – фондівдача основних засобів, грн./грн.;

$ЧД$ – чистий дохід від реалізації продукції, грн.;

$\overline{ОЗ}$ – середньорічна вартість основних засобів, грн.

Визначимо резерви для оптимізації фондівдачі АТ «КЗРК», здійснивши факторний аналіз показника за методом ланцюгових підстановок. Цей спосіб дозволяє визначити вплив окремих факторів на зміну величини результативного показника. Факторний аналіз як один з визначальних напрямів аналізу спрямований не тільки на оцінювання впливу кожного фактора на зміну досліджуваного показника, а й є одним із основних інструментів пошуку резервів виробництва.

Для проведення факторного аналізу фондівдачі основних засобів АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки сформуємо табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Дані для проведення факторного аналізу фондівдачі в АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки

Показник	Рік		Абсолютна зміна, +/-	Темпи зростання, %
	2018	2022		
Фондівдача, грн./грн.	0,4836	0,5444	0,0608	112,57
Чистий дохід, тис. грн.	4990167	6290171	1300004	126,05
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	8349488,5	10710575,5	2361087	128,28

Сформовано автором на основі [38].

За даними табл. 3.1

$$\Delta\Phi_{від} = 0,5444 - 0,4836 = 0,0608 \text{ (грн./грн.)}$$

Зміна фондівдачі за рахунок зміни чистого доходу дорівнює

$$\Phi_{від}^* = 6290171 / 8349488,5 = 0,75336 \text{ (грн./грн.)}$$

Абсолютна зміна фондівдачі за рахунок зміни чистого доходу складає

$$\Delta\Phi_{\text{відЧД}} = 0,75336 - 0,4836 = 0,26976 \text{ (грн./грн.)}$$

Абсолютна зміна фондівдачі за рахунок зміни середньорічної вартості основних засобів складає

$$\Delta\Phi_{\text{відОЗ}} = 0,5444 - 0,75336 = -0,20936 \text{ (грн./грн.)}$$

Сумарна абсолютна зміна фондівдачі за рахунок зміни обох факторів

$$\Delta\Phi_{\text{від}} = -0,20936 + 0,26976 = 0,0608 \text{ (грн./грн.)}$$

Із розрахунків видно, що упродовж 2018–2022 років в АТ «КЗРК» розмір фондівдачі збільшився на 0,0608 грн./грн., що є позитивною тенденцією в діяльності підприємства (табл. 3.1). Такі зміни відбулися через збільшення середньорічної вартості основних засобів на 2361087 тис. грн. та зростання чистого доходу від виробництва продукції на 1300004. Темпи зростання середньорічної вартості основних засобів були більшими, ніж темпи зростання у чистого доходу. Тому сумарний вплив обох факторів на фондівдачу привів до її зростання на 0,0608 грн./грн.

Доцільно провести факторний аналіз показника фондівдачі у порівнянні з попереднім 2021 роком.

Для проведення факторного аналізу фондівдачі основних засобів АТ «КЗРК» за 2021–2022 роки сформуємо табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Дані для проведення факторного аналізу фондівдачі в АТ «КЗРК» за 2021–2022 роки

Показник	Рік		Абсолютна зміна, +/-
	2021	2022	
Фондівдача, грн./грн.	0,6764	0,4836	-0,1928
Чистий дохід, тис. грн.	11159274	6290171	-4869103
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	10165055	10710575,5	545520,5

Сформовано автором на основі [38].

За даними табл. 3.2

$$\Delta\Phi_{\text{від}} = 0,4836 - 0,6764 = -0,1928 \text{ (грн./грн.)}$$

Зміна фондівдачі за рахунок зміни чистого доходу дорівнює

$$\Phi_{\text{від}}^* = 11159274 / 8890263,5 = 1,2552 \text{ (грн./грн.)}$$

Абсолютна зміна фондівдачі за рахунок зміни чистого доходу складає

$$\Delta\Phi_{\text{від}^{\text{ЧД}}} = 0,4836 - 1,2552 = -0,7716 \text{ (грн./ грн.)}$$

Абсолютна зміна фондівдачі за рахунок зміни середньорічної вартості основних засобів складає

$$\Delta\Phi_{\text{від}^{\text{ОЗ}}} = 1,2552 - 0,6764 = 0,5788 \text{ (грн./грн.)}$$

Сумарна абсолютна зміна фондівдачі за рахунок зміни обох факторів

$$\Delta\Phi_{\text{від}} = -0,7716 + 0,5788 = -0,1928 \text{ (грн./грн.)}$$

У порівнянні з попереднім 2021 роком показник фондівдачі у 2022 році зменшився на 0,1928 грн./грн. Цю негативну зміну викликало зменшення чистого доходу АТ «КЗРК» на 4869103 тис. грн. та зростання середньорічної вартості основних засобів на 545520,5 тис. грн. (табл. 3.2).

Важливим показником, який певною мірою характеризує забезпеченість підприємства основними засобами, є фондоозброєність праці

$$\Phi_{\text{озбр}} = \frac{\overline{\text{ОЗ}}}{\overline{\text{Ч}}}, \quad (3.2)$$

де $\Phi_{\text{озбр}}$ – фондоозброєність праці, тис. грн./особу;

$\overline{\text{ОЗ}}$ – середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.;

$\overline{\text{Ч}}$ – середньооблікова чисельність працівників, осіб.

Для проведення факторного аналізу фондоозброєності праці АТ «КЗРК» за 2021–2022 роки сформуємо табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Дані для проведення факторного аналізу фондоозброєності праці АТ «КЗРК» за 2021–2022 роки

Показник	Рік		Абсолютна зміна, +/-
	2018	2022	
Фондоозброєність праці, тис. грн./особу	505,059/ 1044,339	636,136/1931,922	131,077/887,653
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	8349488,5/ 8349488,5	9523665,5/107105 75,5	1174177/2361087
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	7995/7995	6706/5544	-1289/-2451

Сформовано автором на основі [38].

За даними табл. 3.3

$$\Delta\Phi_{озбр} = 636,136 - 505,059 = 131,077 \text{ тис. грн./особу.}$$

Зміна фондоозброєності праці за рахунок зміни середньорічної вартості основних засобів дорівнює

$$\Phi_{озбр}^* = 10710575,5 / 7995 = 1339,659 \text{ (тис. грн./особу).}$$

Абсолютна зміна фондоозброєності праці за рахунок зміни середньорічної вартості основних засобів складає

$$\Delta\Phi_{озбр \overline{OЗ}} = 1339,659 - 1044,339 = 295,32 \text{ (тис. грн./особу).}$$

Абсолютна зміна фондоозброєності праці за рахунок зміни середньооблікової чисельності працівників складає

$$\Delta\Phi_{озбр \overline{Ч}} = 1931,922 - 1339,659 = 592,263 \text{ (тис. грн./особу).}$$

Сумарна абсолютна зміна фондоозброєності праці за рахунок зміни обох факторів

$$\Delta\Phi_{озбр} = 295,32 + 592,263 = 887,653 \text{ (тис. грн./особу).}$$

Згідно з розрахунками, фондоозброєність праці у АТ «КЗРК» за 2018–2022 роки зросла на 887,653 тис. грн./особу, що є позитивною зміною в його діяльності. На ці позитивні зрушення вплинуло зростання середньорічної вартості основних засобів на 1174177 тис. грн. та зменшення середньооблікової чисельності працівників підприємства на 1289 осіб.

Виконавши факторний аналіз фондovіддачі та фондоозброєності праці, перейдемо до аналізу впливу на ці показники інших факторів.

Необхідно мати на увазі, що показник фондovіддачі складний. На нього впливає безліч інших факторів. Значна їх частина між собою пов'язана.

Формула 3.1 зображує найбільш просту двофакторну модель фондovіддачі. Її складові самі є результативними показниками: чистий дохід – це добуток середньооблікової чисельності працівників та продуктивності праці, а середньорічна вартість основних засобів – добуток середньооблікової чисельності працівників та фондоозброєності праці. Тому формула набуде вигляду

$$\Phi_{від} = \frac{ЧД}{OЗ} = \frac{\overline{Ч} * ПП}{\overline{Ч} * \Phi_{озбр}} = \frac{ПП}{\Phi_{озбр}}, \quad (3.3)$$

де $ПП$ – продуктивність праці, грн./особу.

Отже, фондovіддача основних засобів прямо пропорційно залежить від продуктивності праці та обернено пропорційно – від її фондоозброєності. Зростанню фондovіддачі сприятиме зростання продуктивності праці, темпи якої повинні мати випереджаюче зростання порівняно з темпами зростання її фондоозброєності.

Розширивши двофакторну модель фондovіддачі ще одним способом, отримаємо її у вигляді

$$\Phi_{від} = \frac{ЧД}{ОЗ} = \frac{\overline{ОЗ}_a}{\overline{ОЗ}} \times \frac{\overline{ОЗ}_{мо}}{\overline{ОЗ}_a} \times \frac{ЧД}{\overline{ОЗ}_{мо}} = ПВ_a \times ПВ_{мо} \times \Phi_{від.мо} \quad (3.4)$$

де $\overline{ОЗ}_a$ – середньорічна вартість активної частини основних засобів, тис. грн.;

$\overline{ОЗ}_{мо}$ – середньорічна вартість машин і устаткування, тис. грн.;

$ПВ_a$ – питома вага активної частини основних засобів у загальній їх вартості, %;

$ПВ_{мо}$ – питома вага машин і устаткування в активній частині основних засобів, %;

$\Phi_{від.мо}$ – фондovіддача машин і устаткування, грн./грн.

Формула (3.4) дозволяє відповісти на запитання, як співвідношення активної та пасивної частини основних засобів, а також співвідношення вартостей активної частини основних засобів та машин і устаткування вплинули на зміну рівня ефективності їх використання. Якщо підприємство буде використовувати цю аналітичну формулу, то матиме можливість отримати повне інформаційне забезпечення, оперативне проведення аналізу та отримання висновків стосовно наявних резервів зростання ефективності економічної діяльності за рахунок поліпшення використання основних засобів.

Якщо говорити про активну частину основних засобів та середньооблікову чисельність працівників, їх математичний зв'язок із фондovіддачею, то формула 3.1 прийме вигляд

$$\Phi_{від} = \frac{ЧД}{ОЗ} = \frac{ЧД}{ОЗ_a} \times \frac{\overline{ОЗ}_a}{\overline{Ч}} \times \frac{\overline{Ч}}{\overline{ОЗ}}, \quad (3.5)$$

де $\frac{ЧД}{ОЗ_a}$ – фондovіддача активної частини основних засобів $\Phi_{від..a}$, грн./грн.;

$\frac{\overline{ОЗ_a}}{\bar{Ч}}$ – фондоозброєність праці активною частиною основних засобів $\Phi_{озбр..a}$,

грн./особу;

$\frac{\bar{Ч}}{\overline{ОЗ}} = \frac{1}{\Phi_{озбр}}$ – показник, обернений показникові фондоозброєності праці.

Якщо здійснити низку перетворень у формулі 3.5, то вона прийме вигляд

$$\Phi_{від} = \Phi_{від..a} \times \Phi_{озбр..a} \times \frac{1}{\Phi_{озбр}}, \quad (3.6)$$

Згідно формули (3.6), фондovіддача прямо пропорційно залежить від фондovіддачі активної частини основних засобів і фондоозброєності праці активною частиною основних засобів та обернено пропорційно – від її фондоозброєності в цілому.

Таким чином, список факторів, що здійснюють свій вплив на результативний показник – фондovіддачу, став більш розширеним. Позитивним є використання такого фактора, як фондоозброєність праці. Це дозволяє поєднати відразу два показники оцінки використання основних засобів – фондovіддачу як показник ефективності використання основних засобів та фондоозброєність праці як показник забезпеченості ними працівників підприємства.

На рис. 3.2 представлено графічний вигляд кореляційно-регресійної залежності між фондovіддачею та середньорічною вартістю основних засобів.

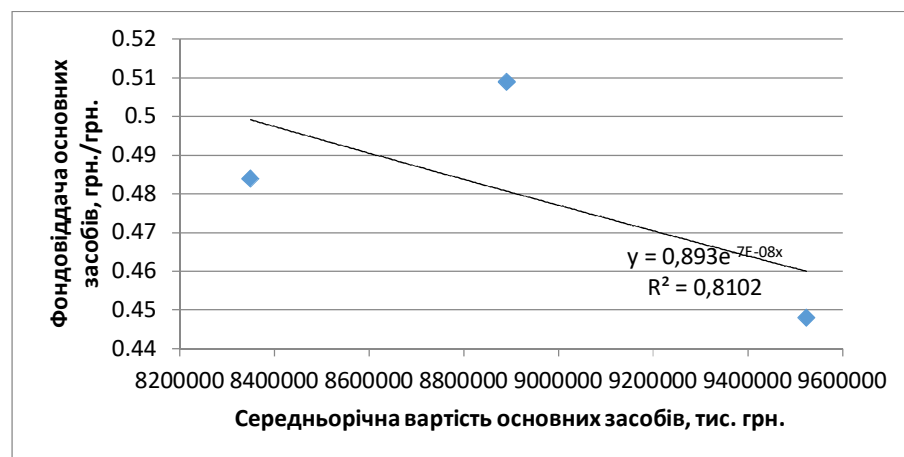

Рисунок 3.2 – Залежність фондovіддачі від середньорічної вартості основних засобів АТ «КЗРК»

Між показниками існує експоненціальна залежність. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,7855$ част. од. або 78,55%.

Графік залежності фондівдачі основних засобів АТ «КЗРК» від чистого доходу від реалізації продукції представлено на рис. 3.3.

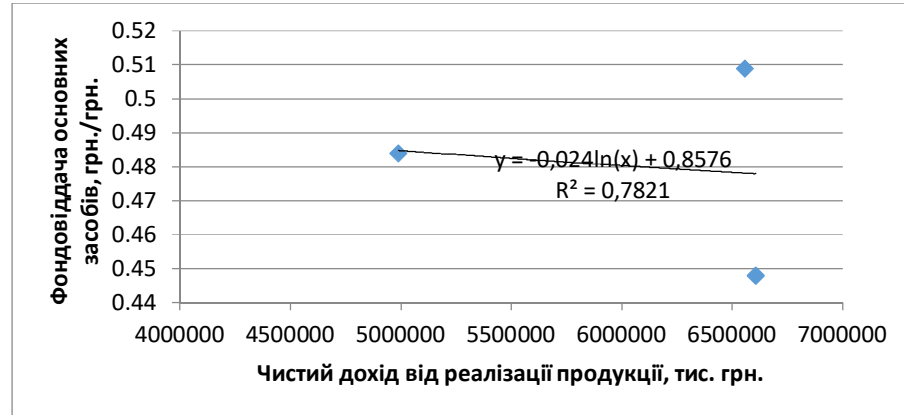

Рисунок 3.3 – Залежність фондівдачі основних засобів від чистого доходу

Як бачимо, між фондівдачею та чистим доходом існує логарифмічна залежність і тісний зв'язок. Адже на 78,21% результативний показник залежить від чистого доходу ($R^2=0,7821$).

Що ж стосується взаємозв'язку між фондівдачею основних засобів та середньообліковою чисельністю працівників АТ «КЗРК», то між ними існує тісний зв'язок і експоненціальна залежність. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,7303$ част. од. або 73,03% (рис. 3.4).

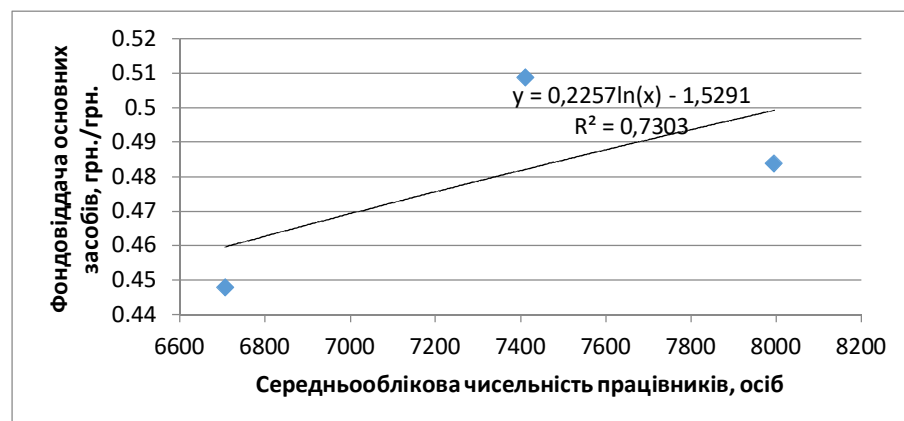

Рисунок 3.4 – Залежність фондівдачі основних засобів від середньооблікової чисельності працівників АТ «КЗРК»

Дослідимо вплив продуктивності праці у АТ «КЗРК» на показник фондівдачі основних засобів (рис. 3.5).

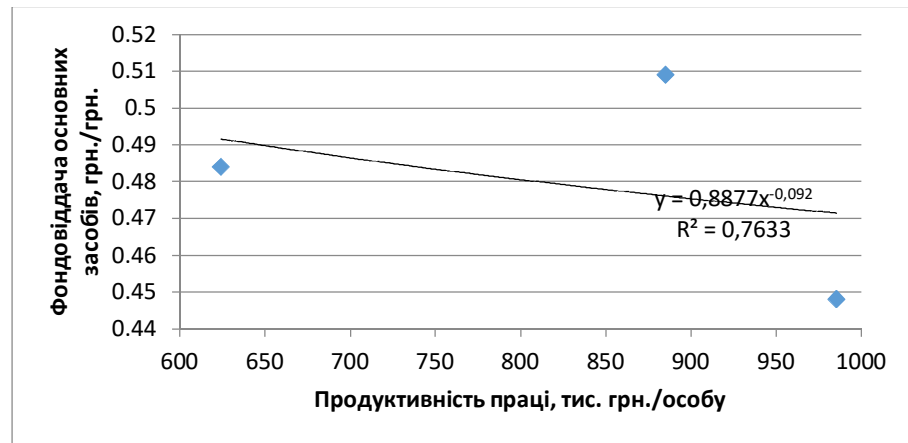

Рисунок 3.5 – Залежність фондовіддачі основних засобів від продуктивності праці АТ «КЗРК»

Як видно із графіка, зображеного на рис. 3.5, між показниками існує залежність із тісністю зв'язку $R^2 = 0,7633$, що свідчить про достатньо сильний зв'язок між ними.

Дослідимо вплив фондоозброєності праці ПАТ «КЗРК» на показник фондовіддачі основних засобів (рис. 3.6). Між показниками фондоозброєності праці та фондовіддачі існує прямий зв'язок. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,8050$, а отже на 80,5% фондовіддача залежить від фондоозброєності праці.

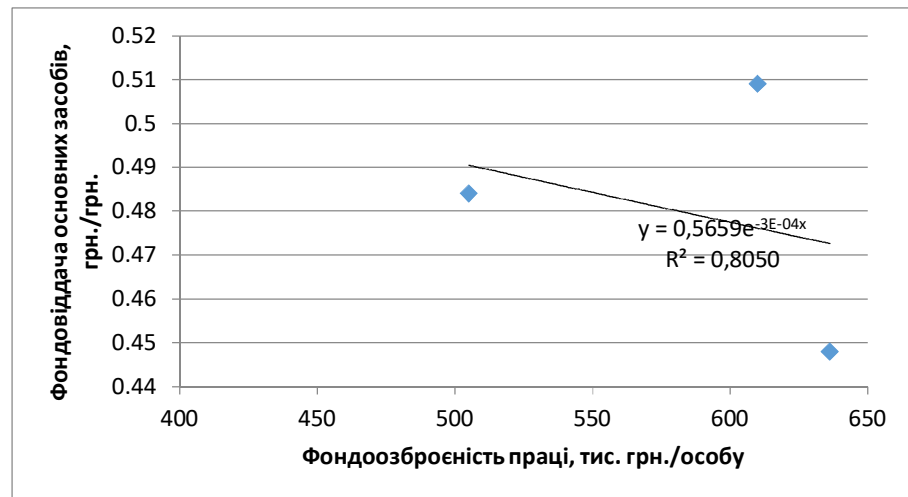

Рисунок 3.6 – Залежність фондовіддачі основних засобів від фондоозброєності праці АТ «КЗРК»

На основі даних джерела [38] визначено середньорічну залишкову вартість активної частини основних засобів підприємства за 2018–2020 роки, а також їх фондовіддачу (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Вихідна інформація для проведення кореляційно-регресійного аналізу між фондівдачею середньорічної залишкової вартості активної частини основних засобів та фондівдачею загальної вартості основних засобів

Показник	Рік		
	2020	2021	2022
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	4990167	6559213	6607075
Середньорічна залишкова вартість активної частини основних засобів, тис. грн.	469541	510309	560143
Фондовіддача активної частини основних засобів за залишковою вартістю, грн./грн.	10,63	12,85	11,80

Сформовано автором на основі [38]

Дослідження впливу середньорічної вартості активної частини основних засобів АТ «КЗРК» на показник фондівдачі (рис. 3.7) свідчить, що між показниками фондівдачі та середньорічної залишкової вартості активної частини основних засобів існує прямий зв'язок.

Коефіцієнт детермінації R^2 дорівнює 0,8239 част. од., а отже на 82,39% фондівдача залежить від середньорічної залишкової вартості активної частини основних засобів.

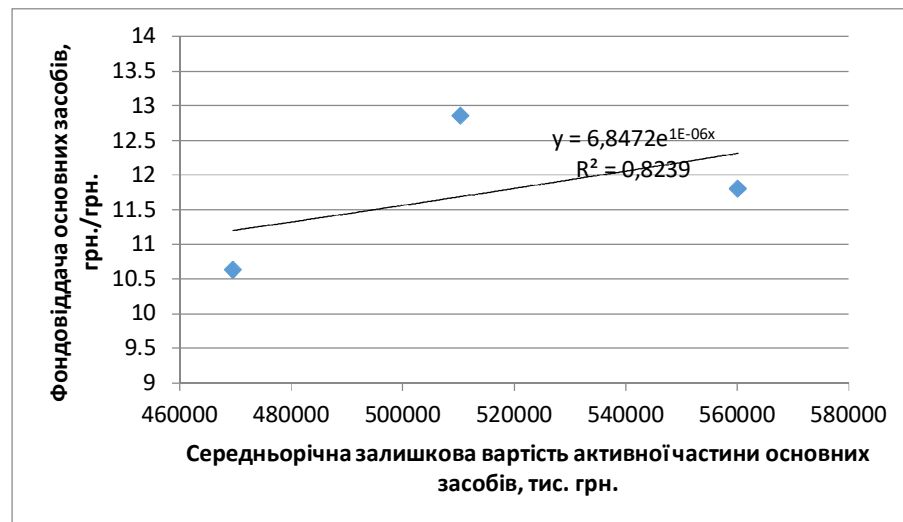

Рисунок 3.7 – Залежність фондівдачі від середньорічної залишкової вартості активної частини основних засобів АТ «КЗРК»

Узагальнимо вплив кожного з перерахованих вище факторів впливу на показник фондівдачі основних засобів (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Коефіцієнти детермінації між досліджуваними факторами та фондовіддачею основних засобів

Фактор	R^2	Фактор	R^2
Фондоозброєність праці, тис. грн./особу	0,8050	Продуктивність праці, грн./грн.	0,7633
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	0,7303	Чистий дохід, тис. грн.	0,7821
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	0,8102	Середньорічна залишкова вартість активної частини основних засобів	0,8239

Сформовано автором

У результаті проведення кореляційно-регресійного аналізу впливу факторів на результативний показник – фондовіддачу основних засобів АТ «КЗРК» стало відомо, що всі з розглянутих факторів мають на нього суттєвий вплив. Враховуючи суттєвий вплив продуктивності та фондоозброєності праці на фондовіддачу, вважаємо, що формула 3.6 є найбільш прийнятною для оцінювання ефективності використання основних засобів підприємства. Позитивним є той факт, що в ній буде враховано показник середньорічної вартості активної частини основних засобів, що дозволить відповісти на запитання, як зміни у структурі основних засобів – співвідношення активної та пасивної їх частини, вплинули на зміну фондовіддачі, тобто на ефективність використання основних засобів.

Факторна модель аналізу ефективності економічної діяльності підприємства може також базуватися на факторному аналізі прибутку та витрат. На основі комплексного факторного аналізу прибутку та витрат підприємства за даними його фінансової звітності можна сформулювати дієву систему проведення аналізу ефективності економічної діяльності, яка дозволяє виявляти резерви її підвищення та готувати проекти ефективних управлінських рішень стосовно управління витратами та прибутком підприємства.

Таким чином, аналіз ефективності економічної діяльності є багатоетапним процесом, який будується на дослідженні всього переліку показників, за допомогою яких оцінюють ефективність використання таких ресурсів, як:

- основні засоби;

- оборотні кошти;
- матеріальні ресурси;
- трудові ресурси;
- фінансові ресурси.

Аналіз факторів, що впливають на рівень означених показників, дозволяє побудувати коректні факторні моделі аналізу прибутку та витрат та сформулювати об'єктивні висновки про ефективність економічної діяльності підприємства [41].

3.2. Обґрунтування пропозицій з удосконалення економічної діяльності АТ «КЗРК»

Розуміючи сутність фінансово-економічної діяльності підприємства та визначення категорії «ефективність» з економічної точки зору, можна сформулювати певний перелік факторів, які спричиняють свій вплив на показники ефективності економічної діяльності підприємства, та в подальшому дослідженні на їх основі сформулювати напрямки її підвищення.

Головним аспектом під час формування напрямів удосконалення економічної діяльності підприємства є розуміння ступеню підлеглості керуючого впливу на фактори з боку керівництва та власників підприємства.

Отже, на основі визначених факторів впливу та базуючись на розумінні того, що ефективність економічної діяльності підприємства – це насамперед узагальнений показник ефективності використання трудових, матеріальних, виробничих, фінансових, тощо ресурсів, можна визначити наступні загальні напрями підвищення ефективності [41, с. 379]:

- підвищення ефективності використання ресурсів:
  - основних засобів,
  - оборотних засобів;
  - трудових ресурсів;
- організаційне вдосконалення підприємства:
  - вдосконалення організаційної структури підприємства;
  - підвищення рівня організації виробничо-господарських процесів на

підприємстві;

- технологічне вдосконалення підприємства:

- упровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу;

- удосконалення наявних технічних та технологічних засобів виробництва.

Підприємство вважається таким, що добилося успіху, якщо воно досягло поставлених цілей, тобто, якщо його діяльність була ефективною. На сьогоднішній день в Україні існує жорстка конкурентна боротьба на ринку, яка вимагає від підприємств постійного підвищення ефективної економічної діяльності та активізації взагалі [46]. Її зростання вимагає такого ведення господарства, при якому кожна гривня, що вкладена у виробничий об'єкт, витрачена на сировину, матеріали, паливо, енергію, оплату праці дозволяла б отримати максимальну віддачу шляхом збільшення обсягу готової продукції та зменшення сукупних витрат на одиницю продукції. Тому завданням кожного підприємства є постійне прагнення до зростання рівня ефективності діяльності шляхом розробки та реалізації пропозицій з підвищення ефективності функціонування підприємства (рис. 3.8).

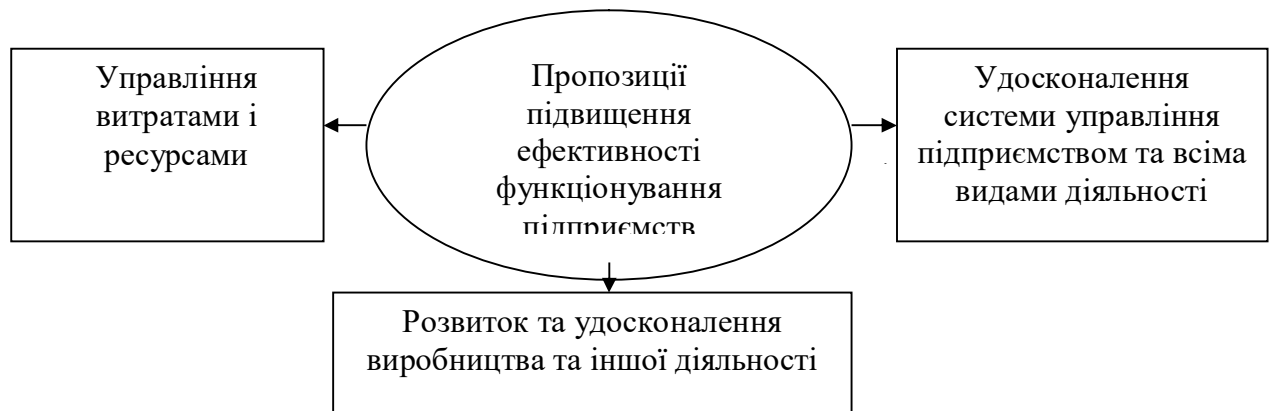

Рисунок 3.8 – Напрями пропозицій з підвищення ефективності економічної діяльності підприємств

Кожне підприємство ставить перед собою завдання отримання якомога більшого обсягу чистого прибутку. Саме це завдання спонукає підприємців до постійного пошуку резервів та шляхів підвищення ефективності використання контрольованих ними ресурсів. Часто можна спостерігати ситуації, коли система

управління суб'єкта господарювання повністю характеризується перевитратами або значними втратами наявних у його розпорядженні ресурсів. За таких обставин першим завданням є удосконалення системи менеджменту підприємства, її орієнтація на ефективне використання ресурсного потенціалу. У цьому зв'язку надзвичайно важливим є визначення міри використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових та інших), що є основою аналізу ефективності економіки підприємства та розрахунку конкурентоспроможності його продукції.

Дослідження напрямів та заходів підвищення рівня функціонування підприємства потребує конкретних дій та використання головних внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності його діяльності.

У напрямі використання технологій: технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації та інформаційних технологій, справляють найістотніший вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва продукції.

У напрямі процесу управління: неперервність, нерівномірність, циклічність, послідовність, відносна змінність та сталість окремих управлінських циклів, кожен з яких можна розділити на ряд самостійних операцій.

У напрямі використання матеріальних ресурсів: ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції.

У напрямі використання трудових ресурсів: створення дійового мотиваційного механізму на підприємстві, підтримання сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі.

У напрямі організації діяльності підприємства: єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми керування характеризують належну організацію діяльності підприємства, що забезпечує необхідну спеціалізацію та координацію управлінських процесів, а отже, вищий рівень ефективності (продуктивності) будь-якої складної виробничо-господарської системи [25, с. 81].

Як показав аналіз, ефективність роботи підприємства характеризується показниками рентабельності, норми прибутку, продуктивності праці, собівартості продукції, трудоємності, матеріалоємності, фондоємності. Основним резервом підвищення ефективності економічної діяльності є раціональне формування,

відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу підприємства [21, с. 87].

Тому першим напрямом пропозицій з підвищення ефективності економічної діяльності підприємства є управління витратами і ресурсами, яке передбачає:

- підвищення поточної виробничої діяльності підприємства, що спонукає підприємство до раціонального використання природно-сировинних ресурсів;
- підвищення продуктивності праці і зменшення зарплатоємності виготовлення продукції;
- зниження загальної ресурсоємності виробництва.

Другий напрям – розвитку й удосконалення виробничої та інших видів діяльності:

- прискорити упровадження результатів НТП у практику діяльності підприємства;
- удосконалити організаційну та виробничу системи управління, форми та методи організації діяльності, її планування та мотивації;
- підвищити якість та конкурентоспроможність продукції, що виготовляється;
- удосконалити та постійно коригувати всі види діяльності для забезпечення їх відповідності вимогам сучасності.

Третій напрям – удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності передбачає мобілізацію внутрішніх та зовнішніх відносно підприємства чинників.

Гетьман О.О. та Шаповал В.М [47, с. 469–470] вважають, що найважливішого значення набувають пропозиції, визначені третім напрямом, оскільки їх мобілізація передбачає визначення місця реалізації в системі управління діяльністю.

На нашу думку, всі пропозиції є важливими, взаємозалежними, відрізняються за мірою впливу, рівнем використання та контролю. Тому для практики господарювання важливо детально знати масштаби дії, форми використання та контролю найбільш істотних із них на різних рівнях управління діяльністю підприємства.

Колектив учених [48, с. 462–464] вважає, що підприємство може й повинне розробляти та послідовно реалізовувати власну програму підвищення ефективності економічної діяльності з більш послабленим урахуванням зовнішніх чинників впливу на виробничу ситуацію (рис. 3.9).

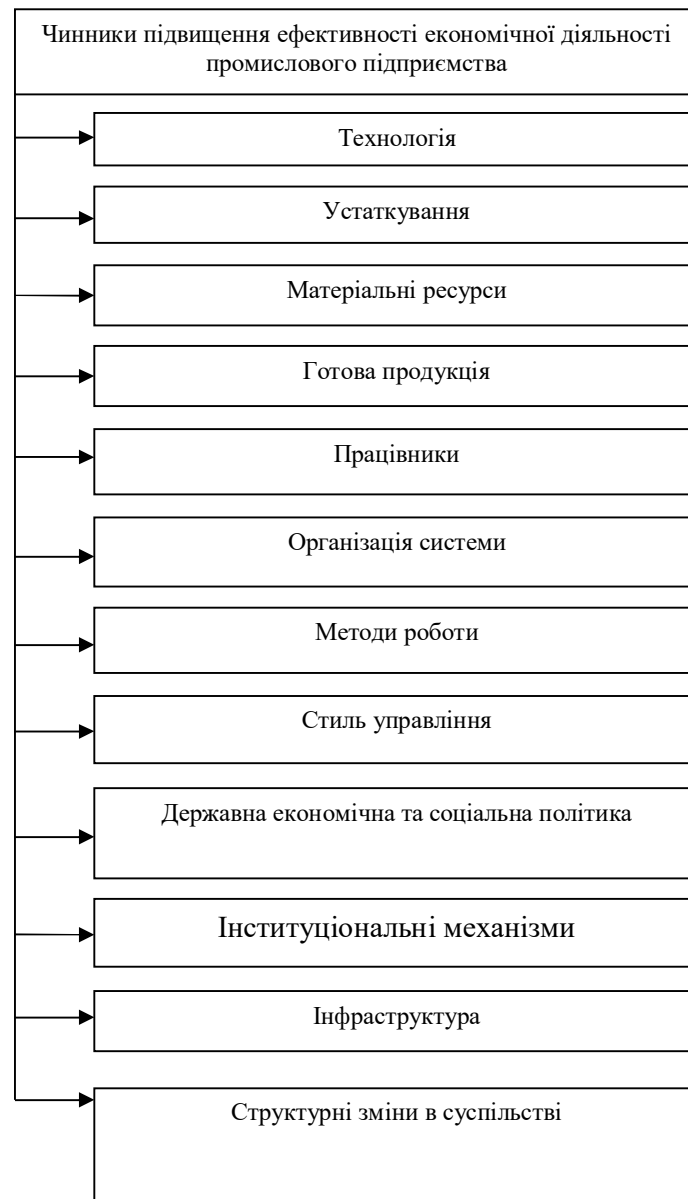

Рисунок 3.9 – Головні внутрішні та зовнішні чинники підвищення ефективності економічної діяльності промислового підприємства

Лише вміле використання всієї системи названих вище чинників зможе забезпечити достатні темпи зростання та розробку пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності економічної діяльності виробничого промислового підприємства.

Кожен із зазначених чинників впливає на ефективність діяльності підприємства різною мірою. На кожному етапі діяльності підприємства менеджери мають звертатися до найбільш актуальних і суттєвих за результативністю. Проте у стратегічному плані розвитку підприємства їх потрібно передбачати одночасно всі.

Розглянемо один із чинників підвищення ефективності економічної діяльності виробничого промислового підприємства – матеріальні ресурси та визначимо результат від реалізації пропозиції по використанню нових інноваційних видів кріплення гірничих виробок.

У підземній розробці корисних копалин проблема кріплення гірничих виробок є однією з найважливіших та найпоширеніших. Від надійності їх підтримки насамперед залежить безпека праці шахтарів, забезпечення робочих місць свіжим повітрям та матеріалами, рентабельність роботи прохідницької та видобувної техніки, навантаження на лаву, а саме ефективність роботи шахти в цілому та її інноваційний потенціал. Тому необхідним є впровадження нових, передових технологій, у тому числі й для кріплення гірничих виробок, питома вага яких становить від 30 до 40 % загального обсягу робіт з видобутку.

На шахтах АТ «КЗРК» під час проведення та експлуатації гірничих виробок у великих обсягах застосовуються різні види кріплення. В залежності від гірничо-геологічних умов і типу кріплення вартість його складає від 30 до 45% загальної вартості проведення виробок, а витрати часу на процес кріплення досягають 20–25% часу усього гірничопрохідницького циклу. Проведені виробки кріплять дерев'яним, арковим металевим, анкерним і збірним залізобетонним кріпленням або монолітним бетоном.

Основу таких кріплень складає дороге металеве кріплення УПК. Так у загальній собівартості кріплення УПК складають більше 69%, що має негативний вплив на економічні показники видобутку залізної руди. У цілому на шахтах досліджуваного підприємства 73% припадає на використання металевих видів кріплень та 27 % – на інші види (рис.3.10).

На шахтах АТ «КЗРК» застосовуються також і неметалеві види кріплень, у структурі яких найбільшу частку займають анкери трубчасті (65,5%), клинові

анкери (10,3%), залізобетонне анкерне кріплення (10,4%) і набризк-бетонне кріплення (13,8%) (рис. 3.11).

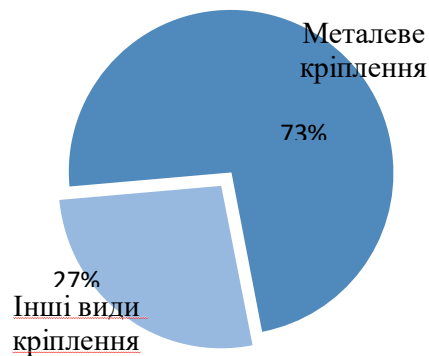

Рисунок 3.10 – Структура різних видів кріплення у АТ «КЗРК»

Основна перевага полегшених видів кріплення полягає в тому, що вони здатні витримувати більше навантаження, ніж встановлені в даний час на аналізованих шахтах залізобетонні кріплення. Це, в свою чергу, забезпечує більшу безпеку гірничих робіт. Крім того, при цілком порівняній вартості тих чи інших видів кріплення, термін служби легкого кріплення як мінімум у 2 рази вище, що істотно скорочує витрати на установку та експлуатацію.

Рисунок 3.11 – Структура неметалевих видів кріплення в АТ «КЗРК»

У цілому підприємство несе витрати на встановлення різних видів кріплення у розмірі 21973 тис. грн. Металеві види кріплення складають 18584 тис. грн., неметалеві – 3389 тис. грн. На сьогодні найдорожчим видом кріплення залишається металеве кріплення УПК, його вартість коливається від 5,32 тис. грн./п. м гірничих виробок до 10,24 тис. грн./п. м. Вартість анкерного кріплення порівняно з УПК менша в 2–3 рази. Його найменша вартість – 0,99 тис. грн./п. м.

Вважаємо за доцільне надати АТ «КЗРК» такі пропозиції по удосконаленню його економічної діяльності:

- часткова заміна металевого кріплення УПК на анкерне (комбіноване) кріплення при проходці підготовчих виробок;
- заміна кріплення УПК на АСП на бурових виробках в слабостійких масивах;
- застосування кріплення АСП замість УПК на підготовчих виробках в слабостійких масивах;
- заміна профілю СП-22 на СП-17 для кріплення ортів-заїздів.

Для встановлення легких видів кріплення та проведення відповідних розрахунків доцільним буде обрання горизонту 1420 м на шахті «Ювілейна» та горизонту 1210 м на шахті ім. Фрунзе.

Дані про вартість кріплення відображені в табл. 3.6.

Розрахунок економічного ефекту в разі заміни металевого кріплення УПК іншими легкими видами кріплення складається з таких етапів:

- заміна металевого кріплення УПК 22*8,5 на залізобетонний анкер + набризк-бетон 2 см. Всього витрати металевого кріплення на горизонти шахти «Ювілейна» та шахти ім. Фрунзе складають 2107 тис. грн., запропонованого виду кріплення – 480 тис. грн. Отже, економічний ефект від застосування залізобетонного анкера становить 1627 тис. грн.;

- заміна кріплення УПК 22*8,5 на сталі-полімерне анкерне кріплення при проходженні 130 п. м. шахти Ювілейна та 110 п. м шахти ім. Фрунзе. Витрати, що пов'язані зі встановленням УПК, складають 2107 млн. грн., а на впровадження та використання сталі-полімерного анкерного кріплення – 653 млн. грн. Економічний ефект від дії такого заходу становить 1,454 млн. грн.;

- заміна існуючого УПК на анкер СП РМС. Витрати на нове кріплення, що понесе підприємство, дорівнюють 512 млн. грн. Економічний ефект від такого впровадження – 1,595 млн. грн.

Також була запропонована можливість заміни профілю СП-22 на СП-17 для кріплення ортів-заїздів (табл. 3.7).

Таблиця 3.6 – Порівняння вартості різних варіантів кріплення на 1 п. м гірничих виробок

№ з/п	Назва	Переріз, м ²	Вартість 1 п. м кріплення, тис. грн.
1	Кріплення УПК 4,3	4,3	5,32
2	Кріплення АСП + решітчаста затяжка	4,3	1,87
3	Кріплення анкер трубчатий + армокарта-хрест	4,3	0,99
4	Кріплення УПК 6,7	6,7	6,42
5	Кріплення АСП + решітчаста затяжка	6,7	2,52
6	Кріплення анкер трубчатий + решітчаста затяжка	6,7	1,97
7	Кріплення анкер трубчатий + армокарта-хрест	6,7	1,39
8	Кріплення УПК 8,5	11,6	8,78
9	Кріплення УПК 9,8	13,0	10,24
10	Кріплення анкер залізобетонний + набризк-бетон	11,6	2,00
11	Кріплення анкер залізобетонний + сітка + набризк-бетон	11,6	3,16
12	Кріплення набризк-бетоне 10 см	11,6	1,40
13	Кріплення АСП + решітчаста затяжка + набризк-бетон	11,6	3,89
14	Кріплення АСП + набризк-бетон	11,6	2,72
15	Кріплення АСП + решітчаста затяжка	11,6	3,61

Таблиця 3.7 – Розрахунок економічного ефекту від заміни профілю СП-22 на СП-17

Назва роботи	Кількість, шт.	СП-22			СП-17			Економічний ефект	
		Вага 1 шт., т	Ціна 1т, грн.	Разом, тис. грн.	Вага 1 шт., т	Ціна 1т, грн.	Разом, тис. грн.	абсолютне значення, тис. грн.	відносне значення, %
Потреба на одиницю робіт у натуральному вираженні									
Встановлення кріплення УПК 8,5	1176	0,207	-	-	0,172	-	-	-	-
Стяжка отвору	4704	0,022	-	-	0,017	-	-	-	-
Витрати на весь обсяг у натуральному та вартісному вираженні									
УПК 8,5	-	243,432	14000	3408,048	202,272	16500	3337,488	70,56	2,07
Стяжка отвору	-	103,488	14000	1448,832	79,968	16500	1319,472	129,36	8,93
Разом	-	-	-	4856,880	-	-	4656,960	199,92	4,12

Як видно з розрахунків, економічний ефект від заміни профілю СП-22 на СП-17 буде становити 199,92 тис. грн. Витрати на упровадження запропонованого заходу зменшаться на 4,12%. Упровадження такого оснащення дасть змогу підвищити техніко-економічні показники діяльності підприємства у цілому та знизити витрати на обсяги виробок існуючих шахт.

ВИСНОВКИ

Підприємство – це основна ланка народного господарства нашої держави. У Господарському кодексі України зазначається, що підприємство є самостійним суб'єктом господарювання, створеним компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного провадження виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим кодексом та іншими законами. Отже, підприємствам в Україні дозволено здійснювати будь-які види господарської діяльності, якщо вони не заборонені державним законодавством і відповідають цілям, передбаченим статутом підприємства.

Оскільки сукупність методів створення умов для виживання і прогресу людства – це у широкому розумінні поняття економіки, то можемо говорити, що підприємства покликані здійснювати економічну діяльність

Економічна діяльність – це всі види господарської діяльності людей, спрямовані для задоволення їхніх потреб і забезпечення матеріальних умов життя. При цьому вибирати способи задоволення потреб необхідно, зважаючи на обмеженість ресурсів. Економічна діяльність необхідна для того, щоб перетворювати ресурси в потрібні для людини економічні блага – товари і послуги, що задовольняють ту чи іншу потребу людини і наявні в розпорядженні суспільства в обмеженій кількості.

Економічна діяльність – це процес. А, отже, він має мету – створення благ і розвиток особистості. Здійснити цю мету можливо за наявності засобів виробництва – засобів праці та предметів праці, від використання яких чекають результату – економічних благ, тобто корисних для суспільства товарів і послуг

Здійснюється економічна діяльність у сферах матеріального та нематеріального виробництва різними економічними суб'єктами – окремими індивідами, домашніми господарствами, трудовими колективами.

Деякі науковці ототожнюють господарську діяльність з активною економічною. Порівнюючи зміст Господарського кодексу України висновки науковців, ми прийшли до висновку, що сутність понять господарської та економічної діяльності у більшості своїй співпадає.

Поряд із поняттями господарської та економічної діяльності існує ще й поняття підприємницької діяльності. Але поняття «господарська діяльність» є ширшим за поняття «підприємництво». Відрізняються між собою і суб'єкти підприємницької та господарської діяльності. До останніх належать не тільки підприємства, які отримують прибуток, а також неприбуткові організації. Одержання прибутку не є обов'язковою метою господарської діяльності. Підприємства можуть провадити некомерційну діяльність, наприклад, благодійну. Це означає, що вони можуть одночасно бути і як суб'єктами підприємницької, так і суб'єктами некомерційної діяльності.

Окрім цих, ще існує певний вид діяльності – комерція, який також дуже часто плутають із поняттям «підприємництво». Насправді, комерційна діяльність, комерція – це вид підприємницької, господарської, економічної діяльності, пов'язаний з торгівлею та товарообігом.

З 1 січня 2012 року в Україні набула чинності Класифікація видів економічної діяльності, створена на основі NACE (Rev.2). У КВЕД усі види економічної діяльності поділяються так:

- добувні – сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство та власне добувна промисловість;
- переробні – переробна промисловість, виробництво електроенергії, газу та води;
- такі, що надають послуги – будівництво, торгівля, готелі, ресторани, наука, охорона здоров'я, державне управління.

Оскільки на практиці підприємства здебільшого провадять різні види економічної діяльності, то для їх розмежування визначають «основний», «другорядні» та «допоміжні» види економічної діяльності підприємств.

Основним видом економічної діяльності (ОВД) вважається той, на який

припадає найбільший внесок у валову додану вартість. Необов'язково основний вид повинен дорівнювати в ній 50% або більше.

Будь-який інший (крім основного) вид економічної діяльності підприємства з виробництва товарів чи надання послуг, частка якого, згідно з вибраним критерієм відбору, менша від частки основного виду діяльності називається другорядним.

Продукція як результат основного або другорядних видів економічної діяльності призначена для реалізації на ринку.

Допоміжними видами економічної діяльності є бухгалтерський облік, транспортування, зберігання, закупівля, збут, ремонт, охорона, технічне обслуговування тощо. Їх продукція (роботи, послуги) не реалізуються за межі підприємства. Їх частка у вартості виготовленої продукції підприємства дуже мала. Результатом їх діяльності є не товари, а послуги, які присутні в процесах виробництва практично всіх видів діяльності.

Як показує практика, на підприємствах упродовж року або більш тривалого періоду можуть відбуватися зміни основного виду діяльності. Причинами зміни можуть бути сезонні коливання, рішення про зміну структури виробництва, його диверсифікацію тощо.

З метою визначення економічних результатів функціонування підприємства всі види діяльності підприємства об'єднані у три великі групи:

- операційну;
- інвестиційну;
- фінансову.

Основна діяльність відноситься до операційної діяльності підприємства.

Здійснення підприємством усіх видів економічної діяльності регулюється чинним законодавством.

За характером економічної діяльності підприємства поділяються на виробничі, торгові, фінансово-кредитні, посередницькі, науково-виробничі тощо.

Кожний підприємець, обравши виробниче підприємство, тобто виробничу діяльність, повинен вирішити що виробляти на цьому підприємстві, для кого

виробляти і як виробляти. При цьому переслідується власний інтерес – можливість отримати достатній із суб'єктивної точки зору дохід.

Фінансовий результат виробничої діяльності характеризують прибуток і рентабельність продукції. Чим успішніше працює підприємство, тим вищі ці показники.

Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні вимагає від вітчизняних виробничих підприємств активних дій з підвищення ефективності їх функціонування.

Ефективність економічної діяльності може бути виражена через її критерій і показники. Більшість дослідників до числа узагальнюючих відносить показники рентабельності та прибутку. Поглиблений та всебічний аналіз ефективності економічної діяльності можливий тільки на основі використання системи показників, яка складається з показників ефективності використання праці, основних фондів, матеріальних ресурсів тощо.

У роботі надано історичну довідку про АТ «КЗРК». Основними видами діяльності комбінату є добування залізних руд; виробництво вибухових речовин; оптова торгівля металами та металевими рудами.

Основна продукція АТ «КЗРК» – залізна руда двох видів:

- агломераційна зі вмістом заліза від 51% до 61%;
- доменна кускова зі вмістом заліза від 46% до 49%.

Якість продукції комбінату відповідає світовим стандартам. На підприємстві триває удосконалення системи управління якістю, яка пройшла пересертифікацію на відповідність діючої версії стандарту ДСТУ ISO 9001: 2009 у липні 2010 року.

Військова агресія російської федерації стала причиною скорочення обсягів реалізації руди залізної на підприємства, що розташовані в зоні активних бойових дій. Повністю припинено відвантаження залізної руди ключовому вітчизняному клієнту ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» (частка відвантаженої клієнту продукції у загальному обсязі відвантаженої у 2021 р. продукції склала 30%, у 1 кварталі 2022 р. – 18%). Тимчасово припинено

відвантаження готової продукції ПАТ «Запоріжсталь» (у 2021 р. – продукція не відвантажувалась, у 1 кварталі 2022 р. частка відвантаженої клієнту продукції у загальному обсязі відвантаженої продукції склала 5,6%).

Попри наявність обмежень, пов'язаних із впровадженням воєнного стану, завдяки послідовній політиці в сфері управління процесами логістики та збуту продукції, Товариству вдалося збільшити обсяги відвантаження готової продукції іншим вітчизняним клієнтам, на території розташування яких на поточних момент не здійснюються активні бойові дії (ПрАТ «КАМЕТ-СТАЛЬ») та обсяги відвантаження готової продукції зарубіжним клієнтам, в першу чергу, тим, з якими наявне функціонуюче залізничне сполучення (Словаччина, Чехія)

У 2022 році основними ринками збуту були Словаччина, Чехія, Сербія, Австрія, Польща та Україна. Основними клієнтами - "U. S. Steel Košice, s.r.o.", "Liberty Ostrava s.a.", "Trinecke zhelezarny a.s.", " HESTEEL SERBIA IRON & STEEL D.O.O. BEOGRAD", Voestalpine Stahl GmbH, "Arcelor Mittal Poland S.A.", ПрАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча", ПРАТ "КАМЕТ-СТАЛЬ", ПАТ ЗМК "ЗАПОРІЖСТАЛЬ", АТ "Нікопольський завод феросплавів".

У результаті проведеного техніко-економічного аналізу та аналізу фінансового стану можна зробити висновок, що АТ «КЗРК» необхідно переглянути свою політику щодо технічного оснащення виробництва за рахунок оптимізації та автоматизації обладнання, збільшити обсяги виробництва товарної продукції, що призведе до збільшення обсягу прибутку і позитивно вплине на діяльність підприємства. Необхідно також переглянути принципи організації виробництва, фінансової діяльності, здійснювати нові заходи щодо зменшення собівартості продукції та якісно розпоряджатися своїми активами, власним і запозиченим капіталом.

При визначенні методики оцінювання ефективності діяльності гірничорудних підприємств необхідно враховувати специфіку їх діяльності та її вплив на ефективність, що обумовлює певні особливості у виборі показників та побудові методики оцінювання.

Підвищення ефективності економічної діяльності підприємства пов'язане з визначенням та дослідженням чинників, що на неї впливають.

На сучасних високотехнологічних та технічно оснащених виробничих підприємствах величина, прогресивність і технічний стан основних засобів значною мірою визначають потенційні можливості промислового виробництва, його потужність. Відповідно до цього твердження виникає потреба дізнатися, наскільки виробництво забезпечене основними засобами, у якому технічному стані вони знаходяться та який рівень їх використання досягнуто. Важливо також оцінити вплив основних засобів на зміну обсягу продукції, її собівартість та, як наслідок – на зміну прибутку від її реалізації продукції

Один із основних показників ефективності використання основних засобів підприємства є фондоддача. Факторний аналіз фондоддачі надав можливість доповнити список впливових факторів показниками середньорічної вартості активної частини основних засобів, середньорічної вартості машин і устаткування, питомої ваги активної частини основних засобів у загальній їх вартості, питомої ваги машин і устаткування в активній частині основних засобів, фондоддачі машин і устаткування, фондоозброєності праці активною частиною основних засобів.

У роботі побудовані кореляційно-регресійні залежності фондоддачі від низки взаємопов'язаних із нею факторів. Найбільш суттєвий вплив на фондоддачу основних засобів здійснюють продуктивність праці та її фондоозброєність.

Підприємство вважається таким, що добилося успіху, якщо воно досягло поставлених цілей, тобто, якщо його діяльність була ефективною. Тому завданням кожного підприємства є розробка та реалізація пропозицій з підвищення ефективності функціонування підприємства. Їх розробку забезпечить вміле використання всієї системи чинників впливу на ефективність економічної діяльності.

У роботі розглянуто один із чинників підвищення ефективності економічної діяльності виробничого промислового підприємства – матеріальні ресурси та

визначено результат від реалізації пропозиції по використанню нових інноваційних видів кріплення гірничих виробок.

У підземній розробці корисних копалин проблема кріплення гірничих виробок є однією з найважливіших та найпоширеніших. Від надійності їх підтримки насамперед залежить безпека праці шахтарів, забезпечення робочих місць свіжим повітрям та матеріалами, рентабельність роботи прохідницької та видобувної техніки, навантаження на лаву, а саме ефективність роботи шахти в цілому та її інноваційний потенціал. Тому необхідним є впровадження нових, передових технологій, у тому числі й для кріплення гірничих виробок, питома вага яких становить від 30 до 40 % загального обсягу робіт з видобутку.

У цілому підприємство несе витрати на встановлення різних видів кріплення у розмірі 21973 тис. грн. Металеві види кріплення складають 18584 тис. грн., неметалеві – 3389 тис. грн. На сьогодні найдорожчим видом кріплення залишається металеве кріплення УПК, його вартість коливається від 5,32 тис. грн./п. м гірничих виробок до 10,24 тис. грн./п. м. Вартість анкерного кріплення порівняно з УПК менша в 2–3 рази. Його найменша вартість дорівнює 0,99 тис. грн./п. м.

Розраховано економічний ефект від пропозиції по заміні профілю СП-22 на СП-17 для кріплення ортів-заїздів. Економічний ефект від заміни профілю СП-22 на СП-17 буде становити 199,92 тис. грн. У відносному вираженні витрати від упровадження запропонованого заходу зменшаться на 4,12%. Це дасть змогу підвищити техніко-економічні показники діяльності підприємства у цілому та знизити витрати на обсяги виробок існуючих шахт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Avinash, Dixit. Governance Institutions and Economic Activity. *American Economic Review*. 2009. Vol. 99, issue 1. Pp. 5-24. URL: <http://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1257/aer.99.1.5>
2. Бринцев О.В. До питання про визначення поняття господарської діяльності. *Вісник господарськогосудочинства*. 2013. № 6. С. 63–67]
3. Кадала В. В. До визначення поняття господарської діяльності на залізничному транспорті. *Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове видання*. 2015. № 4. С. 160–163. URL: [http://pap.in.ua/4_2015/49.pdf.]
4. Матвійчук Л. О. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття «господарська діяльність підприємства». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12(2). С. 14–18]
5. *КВЕД 2010*. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html №5
6. Пінчук Т.А. Особливості впливу факторів на організаційну структуру підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. №10(4). С. 36–40.
7. Осипов В.І. Економіка підприємства: підручник. Одеса: Маяк, 2005. 724 с.
8. Господарський кодекс України. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/kodeks/1133.html/#top>
9. Юрій М.Ф. Людина і світ: підручник. К.: Дакор. 460 с.
10. Marshall A. *Principles of Economics*. London: MacMillan, 1920. 759 p.
11. Hoover E. *The Location of Economic Activity*. New York: McGraw-Hill, 1948. 336 p
12. Економічна енциклопедія / за ред. С.В. Мочерного. У трьох томах. Т. 1. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 598 с.
13. Положення про Реєстр статистичних одиниць та формування основ вибірки сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств. URL: <http://ukrstat.gov.ua/edrpoj/prso.htm>

14. Держкомстат України URL:
http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm
15. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities. Statistical papers. Series M. 2008. №4 / Rev. 4. URL:
https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesM/seriesm_4rev4e.pdf.
16. Постанова Кабінету Міністрів України № 326 від 04.05.93 «Про концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку та статистики». URL:
<http://www.ukrstat.gov.ua/work/klass200n.htm>
17. *Статистика підприємств : навч. посібник / за ред. С.О. Матковського. К., Алерта, 2017. – 560 с.*
18. Чумак О. Економічна діяльність підприємства: сутність, концептуальна парадигма, регулювання. Економічний дискус. 2019. Випуск 2. С.104–112.
19. Основы экономической теории: учебник / под общей редакцией С.В. Мочерного. К: Знание, КОО, 2000. 607 с.
20. Проблема визначення ефективності. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. URL: <http://pidruchniki.com/1854051647541>
21. Казачков І.О. Підвищення ефективності використання ресурсів промислового підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. №1(2). С. 86–89.
22. Кравченко О.А., Бевзенко Х.С., Бут Є.М. Економічна концепція підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств. *Економіка: реалія часу*. 2015. №5(21). С. 69–76.
23. Левик Л.І., Шепель Н.Г. Питання підвищення ефективності діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2011. С. 69–70.
24. Ловська І.Д. Оцінка виробничих запасів підприємств спиртової промисловості. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу*. 2012. №3(24). С. 299–304.

25. Погорелов С.М., Леденко О.В., Матяш О.А. Дослідження шляхів підвищення ефективної діяльності підприємств. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2015. №26(1135). С. 76–82.
26. Шаманська О.І. Особливості системи державного регулювання лікеро-горілчаної та спиртової промисловості в Україні. *Економіка та держава*. 2012. №11. С. 70–72.
27. Григораш О.В., Терьошина Ю.О. Ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств України. *Бізнес інформ*. Харків, 2017. №11. С. 221–226.
28. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ:КНЕУ, 2005. 292 с.
29. Павленко І.Г. Підходи до визначення економічної сутності поняття «ефективність». *Економіка та управління*. 2006. №1. С. 35–38.
30. Жнякін Б.О., Краснова В.В. Економіка підприємства: навч. посібник. Донецьк: Альфа-прес, 2005. 160 с.
31. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М.: Дело, 1998. 704 с.
32. Ковальов В.В. Формування потенціалу соціально-економічних та організаційних змін: монографія / за заг. ред. д. е. н. І.А. Ігнатєвої, д. е. н. В.В. Микитенко. Київ, РВПС України і КНУТД МОН України, Видавництво ПП Вишемирський В. С., 2010. 694 с.
33. Литвин М.И. Прогнозирование прибыли на основе факторной модели. *Финансовый менеджмент*. 2002. № 6. С. 3–10.
34. Говорушко Т.А., Клімаш Н.І. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу: монографія. К.: Логос, 2013. 204 с.
35. Габор С.С., Габор В.С. Ефективність як економічна категорія. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 14–17.
36. Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності. К.: Академія, 2005. 280 с.

37. Нусінов В.Я., Рябикіна К.Г. Проблемні питання аналізу стану, ефективності придбання та використання основних засобів підприємства. *Вісник Криворізького технічного університету : зб. наук. праць*. КТУ. 2011. Вип. 28. С. 275–278.

38. Офіційний сайт АТ «Кривбасзалізрудком». URL: <http://www.krruda.dp.ua>

39. Кобилецький В. Р., Період фінансового циклу / В. Р. Кобилецький // Онлайн-журнал «Financial Analysis online» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://analizua.com/slovnik-ekonomichnikh-terminiv/320-period-finansovogo-tsiklu> (дата перегляду: 22.04.2024)

40. Браун М.Г. Сбалансированная система показателей: на маршруте внедрения / М.Г. Браун ; пер. з англ. Ю. Сакулина. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 224 с.

41. Pasichnyk Yu., Radchenko O., Sukach O. etc. (2021). *Stages of Formation and Development of the Economy of Independent Ukraine*: Collective monograph [Ed. by Doctor of Economics Sciences, Prof. Yu. Pasichnyk]. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany. 2021. 472 p. Розділ 5.3. Фінансово-економічна діяльність підприємства: напрямки підвищення ефективності, аналіз та облік, с. 380–382.

42. Нусінов В.Я., Нусінова Я.В., Буркова Л.А. Аналіз комплексного показника ефективності діяльності гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу. *Вісник Криворізького технічного університету : зб. наук. праць*. Кривий Ріг: КТУ. 2010. Вип. 26. С. 316–320.

43. Чуйко О.А. Основні виробничі фонди та шляхи підвищення ефективності їх використання. URL: <http://readbookz.com>

44. Паламаренко Я.В. Заходи щодо підвищення економічної ефективності діяльності підприємств спиртової галузі України в контексті сьогодення. *Ефективна економіка*. 2016. №10.

45. Економічний аналіз: теорія і практика: підручник / за ред. проф. А.Г. Загороднього. Львів: Магнолія 2006, 2008. 440 с.

46. Мажулін Є.В. Дослідження шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства. URL: <https://cdn.hneu.edu.ua/rozwitok19/thesis02-38.html>

47. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.

48. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. К.: КНЕУ, 2011. 528 с.